Forside:

- **Udsnit af Sønderjylland.** ***Efter Danmark 1:850.000 Kort & Matrikelstyrelsen*** *http://www.kms.dk/Sepaakort/Kort+til+print* (24/4 2008).
- **Olgerdiget.** ***Efter Grane 2007:251 fig. 114.***
- **Olgerdiget.** ***Efter Jensen 2003:588.***

1. INDLEDNING, PROBLEM OG EMPIRI 4

1.1 Definitioner 4
1.2 Olgerdiget og lignende anlæg 5

2. FORSKNINGSHISTORIE 7

2.1 Thomsen, Worsaae og Engelhardt 7
2.2 Mestorf, Knorr, Neergaard og Müller 9
2.3 Kristiansen og forskningshistoriens årsag 11
2.4 Tiden efter genforeningen og 2. Verdenskrig 12
2.5 Stoklund og den parallelle forskningshistorie 13

3. TEORI 15

3.1 Toleranceramme 19
3.2 Jones etnicitetsteori og habitusbegrebet 20
3.2.1 Den materielle kultur og etnicitet 21

4. MATERIALETS UDSAGNSVÆRDI 22

4.1 Form, stil, funktion og kontekst 23
4.2 Grave 25
4.2.1 Åndeligt fællesgods/rituel praksis 25
4.2.2 Form og indhold 27
4.2.3 Personligt udstyr 28
4.2.4 Keramik og import 30
4.3 Bebyggelsen 33
4.4 Våbenofferfund/krigsbytteofre 35
4.5 Diger, volde og sejlspærringer 38
4.6 Skriftlige kilder 39
4.7 Opsamling 41

5. ANALYSE 42

5.1 Neumanns analyse og metode 42
5.1.1 Keramik og grave i ÆRJ 43
5.1.2 Keramik og grave i YRJ 46
5.1.3 Våben samt velhavende grave 48
5.1.4 Neumanns konklusioner 49
5.2 Romersk import i gravkontekst 50
5.2.1 Grave, genstande og kønsbestemmelse 51
5.2.2 ÆRJs importgrave fra B2 52
5.2.3 ÆRJs ”almindelige” grave fra B2 54
5.2.4 Diskussion af beholdere i ÆRJs gravskik 58

5.2.5 YRJs import- og almindelige grave fra C3 65
5.3 Elitens bebyggelse 68
5.3.1 Sammenlignende diskussion 72
5.4 Olgerdiget igen – diskussion og perspektiver 74

6. KONKLUSION OG IMPLIKATION 75

SUMMARY 77

LITTERATURLISTE 78

FIGURLISTE 83

BILAG I: KATALOG OVER NORDSLESVIGSKE IMPORTGRAVE FRA B2 85

BILAG II: KATALOG OVER HJEMSTEDS JORDFÆSTEGRAVE FRA ÆRJ 90

BILAG III: KATALOG OVER HJEMSTEDS JORDFÆSTEGRAVE FRA C3 93

1. Indledning, problem og empiri

Udgangspunktet for dette arbejde er en interesse for sammenhængene mellem etnicitet og materiel kultur. Hvad er det, vi finder frem til, når vi kategoriserer og analyserer det arkæologiske genstandsmateriale, og hvordan finder vi frem til menneskene og identiteterne, som levede med dette materiale? I dag er Danmarks eneste landfaste grænse i Slesvig. Befolkningen er her blandet, og flere føler tilknytning både mod nord og syd. Populært sagt går den tyske grænse ved Kongeåen og den danske ved Ejderen. Netop i dette område har arkæologer udkæmpet de mest passionerede, etniske kampe. Disse diskussioner har sat sig spor langt op i forskningshistorien og i formidlingen af områdets forhistorie. Netop her finder vi et muligt arkæologisk, etnisk eksperimentarium. Så vil vi da eksperimentere...
En af de skelsættende publikationer af slesvigske regionalgrupper i romersk jernalder var publiceringen af Olgerdiget (Neumann 1982). Olgerdiget var et imponerende voldanlæg, som i kraft af sin karakter som fysisk grænse i landskabet kunne danne udgangspunkt for en regionalanalyse. Siden denne analyse er meget nyt materiale gravet frem. Dertil er kommet et nyt teoretisk apparat samt en ny datering af selve Olgerdiget. Det følgende er ikke en ny, gennemgribende analyse af etnicitet i Slesvig, men en teoretisk og metodisk overvejelse af, hvordan en sådan burde gribes an. Denne overvejelse bygger på nyere, arkæologisk teori og på indslag fra etnologisk metode. Dette anvendes til en vurdering af Neumanns (1982) argumentationsgrundlag og dertil en eksemplificerende analyse af et udsnit af Olgerdigets etablerings- og vedligeholdelseskontekst. Udsnittet udgøres af elitegrave indeholdende fremmedelementer (romersk import) samt elitens bebyggelse. Analysens kronologiske hovedfokus er B2 suppleret med C3, som er hhv. samtidig med og efter Olgerdiget.

1.1 Definitioner

I dette speciale betegner ”Slesvig” og ”Sønderjylland” begge det tidligere hertugdømme Slesvig, mens betegnelserne Nordslesvig og Sydslesvig angiver områderne hhv. nord og syd for den nuværende dansk-tyske grænse.

Følgende forkortelser bruges om de forhistoriske perioder: FRJ – førromersk jernalder. RJ – romersk jernalder. ÆRJ – ældre romersk jernalder. YRJ – yngre romersk jernalder. Inden for RJ benyttes Eggers relativkronologiske inddeling revurderet af Lund Hansen (Lund Hansen 1987).

Over Jerstalkredsen betegnes OJK. Både OJK og "Nordslesvig" dækker ca. samme område, men da førstnævnte er keramisk defineret foretrækkes her sidstnævnte.

1.2 Olgerdiget og lignende anlæg

Olgerdiget udgjorde fra Ligård til Bjerndrup Mølleå i samspil med vandløb, engdrag og moser et sammenhængende anlæg (forside). Mod vest løb Vidå som en forlængelse af spærringen helt ud til vestkysten. Anlægget målte ca. 12 km i luftlinje. Heraf var 7,5 km dækket af 3 palisader i 3-5 pælerækker, idet nogle forløb havde dobbeltpalisader. Dette gav ca. 30 km pælerække, som har krævet ca. 90.000 pæle og et arbejde, hvor ca. 90.000 egetræer er blevet fældet, tildannet, transporteret og gravet ned. Dertil kommer ca. 2 km grav og vold, hvor graven var ca. 4 m bred og 1,6 m dyb. Derfor er ca. 15.000 m^3 jord lagt op til vold på gravens sydside (Neumann 1982:57 & 64). Selve anlægget var orienteret ca. NØ-SV. Således stod palisaderne med retning mod Nordslesvig, graven var i midten, og volden lå med retning mod Sydslesvig. Anlæggets tilnærmelsesvis diagonale placering i landsdelen skyldes samspillet med de naturlige barrierer i området. Det må formodes, at placeringen har været optimal til formålet, når der er brugt så mange ressourcer ikke blot på dets opførelse, men også vedligeholdelse.
Anlægget blev bygget og vedligeholdt over en lang periode, og palisaderne afløste hinanden. Grav og vold blev kun konstrueret de steder, hvor det landskabsmæssigt var nødvendigt. Palisaderne blev i første omgang C14-dateret, og anlægget vurderet påbegyndt ca. 150 e. Kr. dvs. på overgangen mellem ÆRJ og YRJ (Neumann 1982:60). Siden er denne datering revurderet, og Olgerdiget er blevet sat til at vare fra ca. 219 e. Kr. og frem (Ethelberg 1990:112; 2003:223 fig. 93). Nye udgravninger har imidlertid givet mulighed for dendrokronologisk datering, hvorved det har vist sig, at de tidligste pæle er fra 1. århundrede e. Kr. Dvs. de første faser er opført hvis ikke allerede i B1 så i hvert fald i B2. Den sidste udbedring af palisaderne er sket i

278 e. Kr. Det formodes, at anlægget gik af brug i C2 omkring 300 e. Kr. (Christensen 2006:9). Vold og grav er ikke dateret i sig selv eller i forhold til palisaderne.

Selve Olgerdigets opførsel og forbilleder er blevet diskuteret. Limes fremhæves ofte som forbillede. Denne grænsemarkering påbegyndtes kort e. Kr. først med vagttårne af træ og siden af sten. Omkring 120 e. Kr. blev en palisade rejst, og i slutningen af 2. og begyndelsen af 3. århundrede e. Kr. kom vold og grav til. Derfor antages Olgerdigets grav og vold også at være senere end den ældste palisade (Christensen 2006:9; Nørgård Jørgensen 2003:205). Hvis de første palisader i Olgerdiget er opført allerede i 1. århundrede e. Kr. går disse forud for Limes, og den romerske grænses udsagnsværdi som forbillede må derfor nøje overvejes.

figur 0: Voldanlæg og søspærringer fra RJ.
Voldanlæg: 1) Olgerdiget 2) Æ Vold 3) Trældiget.
Søspærringer: 4) Gudsø Vig 5) Æ' lei & Margrethes Bro 6) Nakkebølle Fjord 7) Jungshoved Nor.
Efter Grane 2007:250 fig. 112.

Spørgsmålet er, om Olgerdiget skal placeres inden for en militær, handelsmæssig eller en helt tredje fortolkningsramme? Neumann påviser, hvorledes diget med dets placering er problematisk set både fra en nordlig og en sydlig militær forsvarssynsvinkel. Han mener ud fra sammenligninger med Limes, at Olgerdiget er opført som trafikregulering motiveret af handelsmæssige fordele og gode toldindtægter (Neumann 1982:62 & 65 ff.). Dette er en mulighed, selvom Limes er for ung som forbillede. Det ligger dog uden for dette speciales rammer at gå nærmere ind i analysen og diskussionen af selve Olgerdigets konstruktion og idé.

I Danmark er kun tre langvolde dateret til RJ. De er alle i det sydlige Jylland (figur 0). Dertil knytter sig beslægtede anlægstyper som Priorsløkke (et fort opført af hustømmer fra nedlagt landsby) og søspærringerne (Grane 2007:251 ff.; Nørgård Jørgensen 2003). Æ Vold er i denne sammenhæng særlig interessant. Den lå 15 km nord for Olgerdigets placering og var 2 km lang (forbundet med flere vådområder og naturlige trafikreguleringer). Anlæggets palisade er dendrokronologisk dateret til 278 e. Kr. Det skal muligvis betragtes som Olgerdigets afløser omend knap så monumental. Palisade, vold og grav vender "modsat" Olgerdiget, så det er usikkert, hvorvidt der er tale om samme bygherre. Olgerdigets "retning" er blevet diskuteret og tolket forskelligt (Neumann 1982:63; Ethelberg 2003:223 fig. 93; Nørgård Jørgensen 2003:205 f.).
Kendskabet til folkevoldene går langt tilbage. De har dog ikke spillet en væsentlig rolle i de arkæologiske tolkninger før 1982. Det har de regionale diskussioner til gengæld.

2. Forskningshistorie

Følgende forskningshistoriske oversigt er ikke en komplet redegørelse for alt, hvad der er skrevet om sønderjysk jernalder fra dansk og tysk side. Gennem et udpluk af eksempler ridser jeg hovedtrækkene op og viser nogle af de problemstillinger og fortolkninger, som Neumanns værk fulgte efter, og den historie, det blev en del af i 1982. De valgte eksempler begrænser sig ikke blot til at omhandle RJ, men også FRJ og jernalderen i et større perspektiv. I første omgang fokuseres på (især den tidlige) arkæologiske forskning. Derefter følger eksempler fra den etnografiske forskning i Sønderjylland og Danmark i samme periode til belysning af, hvorvidt forskningens udvikling og resultater bunder i den datid, som undersøges, eller den samtid, som undersøgeren er en del af.

2.1 Thomsen, Worsaae og Engelhardt

1800-tallet var en turbulent tid for Slesvig-Holsten. Både nationalpolitisk, men også forskningshistorisk idet oldtiden i høj grad kom til at spille en rolle i den nationale og lokale identitetsdannelse. Således udgjorde Engelhardts oprettelse af

Flensborgsamlingen i 1852 og hans arkæologiske arbejde i regionen en væsentlig brik i et politisk, følelsesladet spil om hertugdømmernes tilhørsforhold. Dette spil var godt i gang med Oldsagskommissionens og Thomsens arbejde og oprettelse af en oldsagssamling i Kiel allerede i 1836. Regionens fortidsminder måtte ikke gå tabt og var ikke velrepræsenteret i de københavnske samlinger i forhold til, hvor væsentlig regionen var for nationen. Så det skulle der gøres noget ved (Wiell 1997). En god opsummering af den passionerede debat findes hos Worsaae (1865), der i anledning af kongens fødselsdag udgav en gennemgang af Slesvigs oldtidsminder.
Indledningsvis raser han imod de tyske forskere, som begår to væsentlige fejl: De afviser Thomsens tredeling af oldtiden, og de argumenterer for, at Slesvig og endog hele Jylland er gammelt tysk/germansk område, som er besat af indvandrede danskere.
Han anklager dem for at drive nationalistisk arkæologi og påpeger i samme åndedrag, at ingen nordiske forskere er i tvivl om Slesvigs nordiskhed (Worsaae 1865:1-15). Worsaaes anklage går på den manglende videnskabelige redelighed og den bevidste politiske brug af arkæologien. Selve dansk/tysk spørgsmålet søger han netop selv at besvare med resten af værket. Her konkluderes efter en grundig gennemgang af det da kendte materiale, at Slesvig altid har hørt til det nordiske område, og at den tyske tilstedeværelse i området er af nyere dato. Debatten om regionens ”naturlige” tilhørsforhold til en nationalstat legitimeret vha. oldtiden stilles der ikke spørgsmålstegn ved. Den er ikke politisk, såfremt den grundlæggende forskning er i orden.

Denne følelsesladede kontekst og passionerede debat i tiden omkring krigen i 1864 bar Engelhardts (1863 & 1865) forskning præg af. Han publicerede moseofferfundene fra Thorsbjerg og Nydam. Efter hans opfattelse udgør krigsbytteofrene startskuddet til jernalderen foranlediget af en indvandring af et prægtigt folk (sandsynligvis gotere) ca. 200 e. Kr. (Engelhardt 1863:6 ff.). I sine analyser var han optaget af, hvorledes moseofferfundene kunne bidrage til inddeling af jernalderkronologien og at påvise, hvorledes Slesvigs materiale viste en tydelig tilknytning af regionen til den danske oldtid og det nordiske præg. Selve krigsbytteofferskikken knyttede regionen sammen med Jylland og Fyn (Engelhardt

1865:46 f.). Engelhardt var konkret optaget af grænsedragningen i forhold til Ejderen. Det gav sig udslag i en opgørelse over hele det slesvigske materiale, men det holstenske nævntes knapt (Engelhardt 1865:44 ff.). Der gjordes altså ingen undersøgelser omkring kontakter syd for Slesvig, men fokus var udelukkende på en tilknytning af området mod nord.

Med den tidlige forskningshistorie blev kimen lagt til nogle fokuspunkter, som længe efter skulle dominere den kulturarkæologiske udforskning af slesvigsk jernalder. Det synes med nutidens briller indlysende, at den tidlige forskningshistorie greb tingene uhensigtsmæssigt an, men spørgsmålet er hvorfor? Det kan tænkes, at diffusionismen og indvandringstanken på foranledning af andre discipliner (fx lingvistikken) lå klar som oplagt forklaringsmodel forud for Engelhardts arbejde med moseofferfundene. I så fald har han haft en (ubevidst) fortolkningsmæssig ramme, som moseofrenes brikker kunne lægges i. Hvorvidt dette var tilfældet, på samme vis som James beskriver det i forhold til kelterne i England (James 1999), bliver ikke nærmere undersøgt i dette arbejde.

2.2 Mestorf, Knorr, Neergaard og Müller

Worsaaes appel om videnskabelig lødigt arbejde baseret på grundige materialestudier blev opfyldt med mellemkrigsforskningen fra både dansk og tysk side.

Tyskeren Mestorf (1886) publicerede en samlet, alfabetisk oversigt over de slesvig-holstenske urnegravpladser fra jernalderen. Tredelingen var på plads, og den tyske grundighed skinner igennem i kataloget. I indledningen males et harmonisk slesvig-holstensk samkvemsmaleri ud fra kontinuiteten i gravpladserne. Her har boet et fredeligt folk i årtusinder under tidernes skiften. Nye indvandrere kom i jernalderen, men fortrængte ikke det oprindelige folk, som ikke fornægtede dem. Indvandringen antages mere ud fra historiske kilder, end den genkendes i materialet. Formuleringerne viser, at Mestorf ikke har så meget nationalfølelese i klemme som de danske forskere. Hun er optaget af det regionale spørgsmål, men finder ikke, at det på det forhåndenværende, arkæologiske grundlag kan besvares tilfredsstillende. Dette anses for en brist i publikationen, som beklages (Mestorf 1886:VII f.).

I forlængelse af Mestorfs publikation kom Knorrs (1910) opdatering – endnu en tysk

publikation. Hans hovedfokus er det nye materiales bidrag til kronologisk inddeling af den tidlige jernalder. Han er på ingen måde optaget af regionale spørgsmål. Det samme kan man ikke sige om Neergaards (1916) redegørelse for den sønderjyske jernalder. Som Engelhardt er han præget af de politiske, samtidige omstændigheder. Således er hans hovedfokus området omkring Kongeåen. De samtidspolitiske konsekvenser, som bør følge af jernalderforskningen, forbliver dog usagte i tråd med Worsaaes kritik af politisk arkæologi. ”Politisk” er i det hele taget et arkæologisk skældsord, som står i skarp kontrast til det naturlige. Eksempelvis argumenterer Müller, at den dansk-tyske grænse er en moderne, politisk grænse, som skærer igennem et naturligt sammenhængende område, idet den skærer igennem en bronzealderhøj, hvor der ikke var noget skel i oldtiden (Müller 1915:16).
I modsætning til Engelhardt er Neergaard ikke blot optaget af ligheder til det danske materiale, men også af forskelle til det holstenske. Hans gennemgang af keramikken fra ÆRJ viser dog, at sammenligninger til det holstenske kun gøres, når der kan dokumenteres tydelige forskelle. Gravene udgør stadig den største fundgruppe i materialet, som strækker sig fra FRJ til ÆRJ. Neergaard står ikke tilbage for at karakterisere det danske materiale i positive vendinger og det holstenske og tyske i negative. Således fremstår de førromerske, holstenske nåle i kraft af deres størrelse som ikke særlig ”formålstjenstlige”, hvorimod de danske genstande er mere ”fornuftige” med ”beskedent præg” (Neergaard 1916:239 f.). Han konstaterer en ikke nærmere defineret ”væsensforskellighed” i materialet. Dette væsen er nært knyttet til det nordiske præg. Sønderjylland beskrives som en mellemstation, hvor fremmede impulser fra syd modtoges og blev delvis omformet vha. det nordiske præg og væsen. Dragten, som den giver sig til kende i gravenes nåle, er et væsentligt argument: I FRJ beskrives den slesvigske dragt som forskellig fra den holstenske, men i ÆRJ knytter dragten Sønderjylland til hele det olddanske område. Dette fællesskab giver sig til kende i fælles tøj og kulturgrundlag. Neergaard sikrer således, at hans argumentation ikke giver belæg for yderligere inddragelse af områder nord for Kongeåen i det tyske rige - enkelte keramiske ligheder med Holsten til trods. Den subjektive opfattelse af materialets ånd og den naturlige Ejdergrænse viderefører Neergaard til nutiden som et gensidigt dansk/tysk princip på baggrund af museet i Kiels opdeling af udstillingen i en hhv. slesvigsk og holstensk del (Neergaard

1916:241).

Neumann opsummerer to hovedveje, som er blevet benyttet i analysen af forskellige materialegrupper i spørgsmålet om den sønderjyske regionalitet:

1. Den keramiske formgivning og dekoration ud fra en betragtning om, at keramik er lokalproduceret og ikke er transporteret over lange afstande.
2. Gravformerne ud fra en forestilling om, at omsorg for den døde og en gruppes åndelige fællesgods, kan tænkes at give sig udslag i en fastholdelse af ritualer og tradition på disse områder.

Brøndsted var optaget af gravene, mens tyskerne var optaget af OJKs keramiske udtryk (Neumann 1982:72 f.). Brøndsteds optagethed af det åndelige fællesgods ligger i forlængelse af fokuseringen på det nordiske væsen og genstandenes ånd. Det var den danske mentalitet og den ubrudte ånd i materialet, som skulle bringe Slesvig hjem, hvor det hører til. Det kan undre, at det først er i 1982, at selve Olgerdiget inddrages i debatten (Neumann 1982:72). Måske har denne fysiske manifestering af grænse i landskabet lugtet for meget af Müllers foragtede politiske grænse? Måske netop som reaktion mod den åndeliggjorte forskning vælger Neumann selv den tyske model og argumenterer hovedsageligt ud fra keramikken, idet man i 1982 ikke kunne bruge en forskning baseret på fælles tankegods til ret meget.

2.3 Kristiansen og forskningshistoriens årsag

Kristiansen (1993) skriver om den arkæologiske forskningshistorie set i en samfundsmæssig kontekst. Han fremlægger, hvorledes faget opstod i 1800-tallet i en tid, hvor den nationale identitetsdannelse lå i støbeskeen. Imperierne havde travlt med at vise sig som verdensstater. Dette resulterede i rejser til de antikke og klassiske områder og indsamlinger af antikke kunstgenstande, som blev udstillet på de store museer i London, Berlin og Paris. Efter nederlaget i 1864 nærede Danmark ingen ambitioner i imperialistisk retning. Derfor vendtes vores opmærksomhed mod vores egen oldtid og vore egne kulturskatte. Det blev en del af folkeopdragelsen at værne om kulturarven. Endvidere har arkæologien gennem tiden været væsentlig for forskellige samfundsklasser. Således var det i begyndelsen bøndernes disciplin. Det var bønderne med andelsbevægelsen og højskolerne som udgjorde rygraden i den

danske identitet. De havde de store fortidsminder på nært hold, og det synes derfor indlysende, at den passionerede debat om delingen af Slesvigs (landbrugs-)land resulterede i en søgen efter forbindelsen mellem de forhistoriske og nutidige agerbrugere – en søgning efter folkeånden.

På den tyske side af grænsen ser det kort fortalt ud til, at Worsaaes kritik som nævnt blev taget til efterretning i sidste del af 1800-tallet. Men med nazismen blev der pustet nyt liv i den politisk-nationalistiske forskning på et til tider spinkelt grundlag, som igen blev kritiseret af flere - herunder danske forskere.

2.4 Tiden efter genforeningen og 2. Verdenskrig

Med Tischlers (1955) publicering af selve Over Jerstalgravpladsen er vi nået vel på den anden side af de dansk-tyske grænsestridigheder og 2. Verdenskrig, men ikke forbi de empiriske materialefremlæggelser. Tischler fokuserer på keramikkens form og ornamentik og knytter derved OJK til både det angelske og saksiske område. Han ser ligheder syd for Ejderen i ornamentikkens udformning trods anderledes karformer. Neumann advarer mod på denne vis at tillægge detaljer for meget betydning (Neumann 1982:84 f.).

Hingsts (1952) arbejde markerer en overgang fra materialefremlæggelse til reel analyse. Ved første øjekast synes han på funktionalistisk vis forud for sin tid, idet han undersøger bopladsernes placering i forhold til den skiftende jordbund i eftersøgningen af subsistensøkonomisk baggrund for fundspredningen. Dette suppleres med overvejelser om kvægavl, skovbrug, jernudvinding og muslingefangst. Forsøget er beundringsværdigt, men fejler. Dels udgøres den største fundgruppe stadig af gravpladserne, og disse indplaceres i et meget detaljeret jordbundskort. Således kan man frygte, at det er gravenes placering på meget lokal jordbund frem for bopladsernes, som træder frem i analysen. Dels suppleres analysen med en samlet karakterisering af de regionale og kronologiske gruppers ”formgut” uden specificering heraf, og i sidste akt rider indvandringen noget umotiveret med stormskridt ind på scenen (Hingst 1952:13 f.).

Genrich (1954) skrev om slesvig-holstenske formkredse i 3.-6. århundrede e. Kr. Dette er endnu et kulturarkæologisk værk med grundig typologisk/ kronologisk

materialegennemgang som grundlag for tolkninger omkring regionalgrupper i området. Det nye er en klar tale om politiske grupper på bekostning af det naturlige og folkeånden. Analysegrundlaget er igen keramikken. Genrich ville gerne have tolket på flere genstandsgruppers samlede udsagn, men finder det ikke muligt. Retorikken er, at den materialegruppe, som viser de klareste forskelle, fortæller mest om befolkningsgrupperne (handelsforbindelser og folkevandringer). Genstande, som på et stilistisk plan viser overlapninger og større udbredelser, afspejler indirekte rod frem for reel dynamik (Genrich 1954:34 f.).

I efterkrigstiden havde de grundlæggende fortolkninger fra arkæologiens barndom altså godt tag i faget helt ind til N*ew Archaeologys* indtog og opgør med kulturarkæologien. Flere tyske forskere var optaget af de regionale grupperinger og stammeinddelinger i hele det jyske område (Neumann 1982:72). Man forsøgte forsat at finde om ikke en naturlig afgrænsning af det germanske område så i hvert fald en regional inddeling. Men retorikken var markant nedtonet og neutral i forhold til tidligere. Der blev ikke ytret noget om forskningens konsekvenser for samtiden.

2.5 Stoklund og den parallelle forskningshistorie

Stoklund beskriver dansk og tysk bondegårdsforskning, og hvorledes det er diskuteret, hvor den sønderjyske grænse burde gå i lyset af de nationale gårdstyper (Stoklund 2003: kap. 4). Udviklingen inddeles i tre faser kendetegnet ved etnisk teori, diffusionisme og kulturelle helheder. Førstnævnte var fremherskende i 1800-tallet, hvor man ud fra en overbevisning om, at der fandtes en dansk og en tysk bondegårdstype, søgte at argumentere for den samtidige grænsedragning. Dette blev vanskeliggjort efterhånden, som det empiriske materiale voksede, idet der ikke viste sig to eller tre, men mange forskellige gårdstyper og variationer. Diffusionismen blev fremherskende i 1920'erne og 30'erne og byggede videre på de empiriske studier. Nu var det ikke hele gårde, men detaljerne og regionale forskelle i bygningskonstruktionerne, som var væsentlige. Store bondegårdsundersøgelser blev sat i gang i midten af 1900-tallet, men materialet blev ikke brugt grundet et etnologisk paradigmeskifte i '60erne og '70erne mod helhedsanalyser, som kørte bondegårdsforskningen ud på et sidespor.

I 1800-tallet søgte man ud fra en overbevisning om, at ethvert folk var kendetegnet af både et særegent sprog og en egen kultur, efter spor af sidstnævnte, så man kunne fremvise sit nationale særpræg på de store verdensudstillinger (Stoklund 2003: kap. 8 & 9). Set i det lys synes den arkæologiske forskningshistorie og grundlaget for de nationale og regionale studier i høj grad at bunde mere i den forskningsmæssige samtid end i reelle forhold i fortiden. I Engelhardts og Worsaaes arbejder fremtræder den samme etniske teori om, at det danske og tyske kan påvises i oldtiden. Parallelt med den etnologiske bondegårdsforskning må denne teori forlades efterhånden som det empiriske materiale vokser i det senere 1800-tal og første halvdel af 1900-tallet. Dette viser sig i de regionalt frem for nationalt orienterede detaljestudier.

De nationale, kulturpolitiske forhold gav en forskel i den danske og tyske forskning: Danskerne skulle opbygge en nationalstat på ”resterne af en multinational fyrstestat” (Stoklund 2003:80), og derfor søgtes en uafbrudt sammenhæng for hele det danske område- inklusiv Slesvig. Det tyske rige blev derimod til gennem en sammenlægningsproces af fyrstedømmer. Grænserne for, hvad der hørte med og ikke hørte med, var meget uklare, og man søgte en afklaring i forhistorien – en søgning efter det germanske. Denne tyske/germanske identitet var ikke som den danske en enhed, men netop fordi nationen var sammensat, var der plads til forskellige regionale stile og variationer. Dette forklarer, hvorfor den danske arkæologi fremstår så krampagtig i forhold til den tyske: Danskerne måtte påvise enheden og dens modsætning, hvorimod tyskerne ganske udmærket kunne rumme en regional germansk variation, uden at dette brød deres argument for sammenhæng mellem landområder – mest ekstremt udtryk ved Grimms påstand fra 1848 om, at Jylland var germansk område, og svenskerne kunne få de danske øer (Worsaae 1865:7 f.; Stoklund 2003:84). Dette tyske træk ses også hos Hingst og Tischler, som gerne ser germanske regioner et godt stykke op i Jylland.

Den etnologiske og arkæologiske (sønderjyske) forskningshistories parallelle forløb indikerer, at de behandlede problemstillinger skyldes samtiden frem for fortiden. Vores ønske om forskel til ”det andet” blev forudsat i de undersøgte perioder. Det antoges, at der *var* noget ”andet”, som folk ville være forskellige fra. Spørgsmålet er, om ”det andet” er en universel, statisk størrelse, eller om det er dynamisk bestemt af tid, rum og kontekst?

Jones (1997) giver en grundig kritik af den arkæologiske brug af etnicitet, det arkæologiske kulturbegreb og opfattelsen af folk som statiske enheder med skarpe og lukkede grænser. Her listes tre traditionelle kritikpunkter, som arkæologer selv har rettet mod forskningen:

1. Det er ikke givet, at en arkæologisk kultur svarer til en etnisk gruppe. Etniske grupper afspejler sjældent summen af ligheder og forskelle i objektive kulturelle træk.
2. Der bør stilles spørgsmålstegn ved den arkæologiske udbredelses natur og årsag og ved de arkæologiske kulturers status som klassificerende enheder. Kulturerne har været karakteriseret ud fra typepladser, men i realiteten indeholder de færreste pladser alle idealets definerende elementer.
3. Selve etnicitetens natur og eksistensen af faste, homogene etniske og kulturelle enheder bør overvejes, hvilket er blevet gjort inden for den postprocessuelle arkæologi (Jones 1997:108 ff.).

Fra dette forskningshistoriske overblik bevæger vi os nu over i de teoretiske overvejelser af nyere dato omkring etnicitet.

3. Teori

I arbejdet med arkæologisk erkendelse og materiel kultur viser den forskningshistoriske gennemgang tydeligt, at vi som forskere må være bevidste om vores arkæologiske og menneskelige bagage, og at den har indflydelse på arbejdet. At vi er mennesker, sætter os i stand til at forstå og sætte os i andres sted. Men vores egen kontekst farver vores billede af fortiden. Vores menneskelighed kan altså både være en hindring og en fordel i arbejdet med den materielle kultur. Med denne teoretiske tilgang til materialet, hvor jeg ser mig selv arbejdende som både videnskabskvinde og individ, lægger jeg mig inden for den postprocessuelle tradition, som den fx er udtrykt af Hodder (Hodder & Hutson 2003). Det er muligt at finde frem til nogle sandheder omkring det forhistoriske menneske, men det vil altid være subjektive sandheder farvet af den, som undersøger og konkluderer. Materialet giver ingen svar af sig selv, men svarer kun på de spørgsmål, som stilles. Vore forudfattede antagelser om materialet og anvendte kilder er ikke alle forkerte, men

eksplicitet og bevidsthed omkring dem, og hvorledes de påvirker det arbejde, som bygges ovenpå, er essentiel. Disse forhold bliver særlig tydelige i arbejdet med etnicitet og regionalitet. Derfor følger her nogle redegørelser for antagelser og faldgruber i det følgende studie af sønderjysk etnicitet:

Umiddelbart viger jeg tilbage for brug af ordet ”etnicitet”, da det for mig er ladet med nogle meget kraftige forskelle, som forefindes på meget store skalaer. De er arkæologisk svære at arbejde med. De små forskelle hedder i mit hoved ”regionalitet” som udtryk for, at inden for et større område med overordnet ensartethed kan forefindes mindre grupperinger og variationer. Denne forskel på etnicitet og regionalitet i min mentale ordbog kommer ikke ud af den blå luft. Dels er jeg som arkæolog produkt af min samtid og forskningshistorie, og dels bevæger jeg mig inden for det danske område og tradition. Danmark er en nationalstat, som i vid udstrækning har sine grænser defineret af vand. Dermed giver meget sig selv, og jeg føler ikke behov for at legitimere vore nutidige grænser i fortiden eller tage kampen om Skåne, Halland og Blekinge op igen. Interessant er det, at vi dog alligevel ved vor eneste landfaste grænse i Slesvig netop har haft den klassiske, (passionerede) diskussion med forsøg på legitimering af nutidig grænsedragning vha. fortiden (afsnit 2). Endnu mere udpræget må dette være i de kontinentale nationalstater, som gennem store dele af historien har haft skiftende fastlandsgrænsedragninger.
I det hele taget er det vanskeligt, idet vort fag er fremkommet i dannelsen *af* og har været et identitetsskabende redskab *for* nationalstaten, ikke at tænke etnicitet sammen med skarpe afgrænsninger og nationalstater. Dette er som nævnt velbeskrevet og kritiseret af Jones i hendes arbejde med etnicitet i arkæologi (Jones 1997).

Begreber, som har indflydelse på vores opfattelse af etnicitet, og som må afklares inden den videre analyse, er følgende:

Race er som oftest defineret af udseende/hudfarve og til dels sprog. Race er et biologisk fænomen og kan ikke sidestilles med etnicitet, som er et socialt fænomen omhandlende identitet og tilhørsforhold. Etnicitet er altså i princippet uafhængig af race. DNA-haplogrupper er vel det nærmeste, vi kommer ”oprindelige” grupper, men derudover er forestillingen om en oprindelig tilstand og inddeling af statisk fikserede

folkegrupper en illusion.

Sproget opfattes af mange som afgørende for etnisk identitet – klassificerende i passiv forstand. Men sproget er dynamisk og aktivt og kan i lige så høj grad bruges i identitetsmarkering og dannelse, som materiel kultur. Som sådan kan sproget skiftes ud ved ønsket om anderledes associering og tilhørsforhold til sociale grupper. Disse skift og valg kan medføre etniske forandringer. Forestillingen om, at folk med fællessprog har en fælles kultur, er af nyere dato (Stoklund 2003:104 ff.). Etniciteten kan have et sprogligt udtryk, som det primære kendetegn. En sådan etnicitet er svær at spore arkæologisk, hvorfor det billede, vi kan tegne i analysen af materiel kultur, altid vil være ufærdigt og fragmenteret. Men den sproglige etniske markering må betragtes som udtryk for et personligt valg i lige så høj grad som det materielle udtryk, hvorfor det ene ikke kan betragtes som mere "rigtigt" eller "ægte" end det andet.

Stamme er en politisk konstruktion med varierende hierarkisk grad. Tidligere talte man om stammetilhørsforhold, hvilket ca. svarer til brugen af etnicitet i dag. Det vil være for omfattende her at komme ind på Jensens beskrivelse af samfundsudvikling fra egalitære til gradvist mere hierarkiske samfund med høvdinge (Jensen 1979), blot er det væsentligt, at etnicitet og udtrykkelse heraf som regel går hånd i hånd med politiske eller religiøse markeringer og altså ikke er en uafhængig "naturlig" eller kulturel størrelse som modsætning til en politisk, instrumentel etnicitet (Jones 1997:102). Man kan endda gå så langt som til at konkludere, at folk ikke skaber ledere, men det er lederne, som skaber folkene. Disse folk har måske eller måske ikke accepteret og underlagt sig en identitet, som er blevet dikteret fra lederniveau, og denne identitet kan ved befolkningens accept udvikle sig til en etnicitet. I den forbindelse må regionale enheder ses som udsprunget af enkelte ledere eller dynastier, og regional uklarhed *kan* være udtryk for denne igangværende proces (James 1999:79).

Etnisk gruppe er et udtryk, som vi er vant til bliver brugt i medierne til definering af grupper, hvor de formodede medlemmer i disse grupper ikke nødvendigvis føler sig identitetsmæssig forbundet – de udgør ikke en etnisk gruppe i videnskabelig, men blot i mediekonstrueret forstand. Denne skelnen er afgørende for brugen af begrebet i

dette arbejde. Etnicitet konstitueres både ud fra en gruppes indbyrdes accept af hverandre, men i højere grad ud fra en gruppes bevidsthed om og markering af forskel til noget andet (Jones 1997:94). Etniske gruppers grænser og identificeringen af individer kan ændres i tid og rum. Dette sker ofte som resultat af strategisk manipulering af identitet i forhold til politiske, religiøse og økonomiske relationer. Den etniske bevidsthed intensiveres i perioder med økonomisk stress. Dermed øges tillige den materielle kulturelle differentiering (Jones 1997:110; James 1999:134). Når en etnisk identitet fremkommer, vil den kun eksistere, så længe gruppen føler et behov for den og gør en indsats for at vedligeholde den. Således er det muligt slet ikke at have en etnisk identitet, når den ikke er nødvendig (James 1999:74 & 79). Etniske forskelle udviskes ikke, fordi folk lever sammen. I nogle tilfælde bliver de mere udtalte og tydelige (Bovin 1979:50). Forestillingen om at etnisk eller nationalt tilhørsforhold er noget medfødt, som består på tværs af sociale forskelle er af nyere dato (Stoklund 2003:106).

Kultur kan defineres på flere måder: Generelt som noget, der har med livsform og livsstil at gøre, og teoretisk som forskellige måder at leve med ting på frem for som en bagvedliggende ikke-materiel dimension (Olsen 2006:13). *Materiel kultur* betegner den materielle side af den kulturelle proces (Stoklund 2003:16 f.), og *arkæologisk kultur* dækker grupperinger defineret og afgrænset af ensartethed i den materielle kultur. Dette begreb er behæftet med flere problemer som skitseret i afsnit 2.5. OJK er et eksempel på en hovedsageligt keramisk defineret arkæologisk kultur.

Regionalitet svarer i videnskabelig, arkæologisk forstand til etnicitet (som Jones definerer og James bruger begrebet). Der er muligvis en forståelsesmæssig forskel mellem udtrykkene, idet regionalitet kan repræsentere de forskelle, som udspringer af en ubevidst diskurs, forstået som ”her gør vi tingene sådan, for det gør man bare”, i modsætning til ”her gør vi sådan, for vi gør det anderledes end dem derovre” (Jones 1997:117). Mange faktorer spiller ind på, om det er det ene eller det andet princip, som gør sig gældende for valg af praksis. Væsentligst er, at der i begge tilfælde stadig er tale om dynamiske frem for statiske processer. ”Sådan gør vi bare” kan blive til ”sådan definerer vi os selv”, hvor den samme genstand eller praksis skifter betydning. Dette illustrerer Stoklund i flere af sine studier bl.a. omkring valg af sko

på Færøerne (Stoklund 2003: kap. 6). Regionalitet kan skyldes landskabsmæssige forhold, der naturligt adskiller grupper, som derved udvikler forskellig habitus (se afsnit 3.2), uden at det nødvendigvis er udtryk for bevidsthed om etniske forskelle.

Set i lyset af ovenstående definitioner må jeg revidere min umiddelbare uvilje mod brugen af ”etnicitet”. Udtrykket bruges herefter i forbindelse med personers eller gruppers bevidste selvdefinering som noget specifikt anderledes i forhold til andre grupper, hvad enten det er i større eller mindre skala. Det interessante her er altså ikke en kortlægning af alle slags forskelle og variationer, men kun de som er forårsaget af bevidst etnisk identitetsmarkering. Et redskab til skelnen mellem almindelig praksis og bevidst etnisk markering er Stoklunds tolerancerammebegreb.

3.1 Tolerancerammе

I en undersøgelse af høriver kommer Stoklund ind på en kritik af den diffusionistiske tilgang til materialet: Den forudsætter, at der kun er anvendt en løsning i et givent område på et givent tidspunkt. Findes der to løsninger (typer), så er der tale om en overgang. Men høriverne viser, at formerne ikke blot ligger side om side, men indgår i et mønster af veldefinerede relationer til hinanden. Kulturelle faktorer spiller ind på valg af type, og høriven selv spiller med som kulturel faktor (Stoklund 2003: kap. 3). Med riveformerne følger et eksempel på kulturel klassifikation. De afgørende elementer er materiale, fremstilling og brug. Forskertypologi adskiller sig fra den folkelige klassifikation. Sidstnævnte har hovedsageligt to kategorier: ”Rigtig/vores” i modsætning til ”forkert/de andres”. Alt efter hvor væsentlig genstanden er i denne folkelige klassifikation og i identificeringen af ”vores” og ”deres”, findes der en vis toleranceramme inden for fremstilling og variationer af hovedtypen. Jo vigtigere genstandens symbolværdi er, jo smallere er tolerancerammen for variationer. En ringe signalværdi i forhold til identitet og forskelsmarkering medfører en bred tolerancerramme for variationer over en hovedtype. For at kunne erkende denne signalværdi er brugskonteksten essentiel (Stoklund 2003: kap. 3 & 4). Følgende elementer er altså nødvendige for at overveje en genstands signalværdi og toleranceramme: Materiale, produktionsomstændigheder, brugskontekst og graden af variation.

3.2 Jones etnicitetsteori og habitusbegrebet

Jones (1997) grundige gennemgang af og opgør med det arkæologiske kulturbegreb og etnicitetsforskningen fra den spæde kulturarkæologi til og med den postprocessuelle arkæologi munder ud i formuleringen af en anderledes tilgang til etnicitetsstudier baseret på Bourdieus teori om habitus (Bourdieu 1977). Habitus er betegnelsen for de dispositioner for social adfærd og erkendelse, som former og formes af ensartede handlingsmønstre. Habitus danner basis for genkendelse af fælles interesser og verdensanskuelse samt opfattelsen og kommunikationen af kulturelle ligheder og forskelle. Der er altså ikke tale om blot mentale strukturer, men dispositioner for både opfattelser og praksis. Disse dispositioner bliver en del af individets selvopfattelse i en tidlig alder. De fungerer hovedsageligt inden for den praktiske bevidsthed, hvor de strukturerer folks beslutninger og handlinger, men ligger uden for deres diskursive beskrivelsesevne. De strukturelle dispositioner, som udgør habitus, er både målet og midlet, idet de både strukturerer og struktureres af den sociale praksis. De eksisterer ikke uden for den menneskelige handling, men manifesteres i den sociale praksis' kontekst (Jones 1997:117).

Den kulturelle praksis og de repræsentationer, som bliver til etniske symboler, udspringer af og passer ind i den habituelle praksis samt de involverede menneskers erfaringer, men afspejler også instrumentelle tilfældigheder i den specifikke situation. Etniciteten er ikke en direkte afspejling af habitus eller kultur, men indebærer en målretning af kulturel praksis i vedkendelsen og vægtlægningen af en forskel i forhold til andre - "det andet". Graden af hvor meget etnicitet, der er nedlagt i fælles habitus, er variabel og afhænger af de kulturelle ændringer, som forårsages af interaktionens natur og magtrelationerne mellem folkegrupper. Dette medfører, at de kulturelle praksis og symboler, som repræsenterer den samme identitet, kan variere i kvantitet og kvalitet i forskellige sociale kontekster og karakteriseres af forskellige sociale forhold. Heraf følger, at etniciteten ikke viser sig som en fast afgrænset enhed, men derimod som flere overlappende udbredelser. Disse repræsenterer kontekstspecifikke udtryk for kulturelle forskelle, der reproduceres og transformeres i forbindelse med udlevelsen af det sociale liv. Denne forståelse af etniciteten giver mulighed for analyse af ligheder og forskelle forstået med hensyntagen til den

historisk og socialt specifikke kontekst (Jones 1997:120 & 128 f.).

3.2.1 Den materielle kultur og etnicitet

Materielt findes der tre muligheder for grupper som interagerer:

1. Grupperne kan vælge en klar, selvbevidst materiel kultur.
2. Nogle vælger assimilation som regelmæssig interaktionsstrategi.
3. Andre vælger at bevare den distinkte identitet uden for den materielle kultur.

De to sidstnævnte giver ingen mulighed for erkendelse af interaktionen i den materielle kultur (Hodder 1982:185 ff.; Jones 1997:114 f.).

To grupper kan udvise stor lighed på mange punkter, som ikke er væsentlige for deres etniske selvforståelse. Store, interne ændringer i en gruppe kan føre til opløsning, fission eller fusion med nabogrupper, hvis fremkomsten af mere fremmede ”andre” ansporer til at gøre fælles sag udtrykt ved en ny opfattelse af inkluderende identitet (James 1999:73 f.). Det er vanskeligt arkæologisk at vurdere, hvilke udbredelser, der har sammenhæng med grupperingsafgrænsninger, og hvilke der ikke har.

Den materielle kultur er en aktivt konstituerende dimension af den sociale praksis, idet den både strukturerer menneskelig ageren og er et produkt af selv samme. Social praksis og strukturer involveret i produktion, brug og konsumering af materiel kultur bliver rodfæstet i den, idet sådanne processer sker inden for meningsfyldte kulturelle kontekster. Materiel kultur kan operere samtidigt i en række sociale områder, og dens mening er ikke fast. Meningen reproduceres og ændres gennem hele genstandens og kulturens sociale liv. Al materiel kultur er aktiv i processen for social reproduktion, produktion og ændring (Jones 1997:118 f.)

En væsentlig pointe i studierne af materiel kultur er, at nok handler etnicitet om en gruppes interne forståelse af deres fælles tilhørsforhold, men det, som vi kan analysere materielt, er denne gruppes markering af forskel i forhold til noget andet. Vi kan ikke skelne gruppens indbyrdes accept, men den eksterne materielle markering af fælles praksis. En konstatering af ens genstande er ikke nok. Etniciteten kan forventes udtrykt i homogenitet i en praksis med smal tolerancerammе i en kontekst, hvor signalet har en modtager. Det kendetegnende er processer frem for

genstande. Etnicitet leves ud og bliver konstant bekræftet og opdateret. Den historiske kontekst er afgørende for dens udtryk. Etniciteten har et utal af udtryksmåder, men kan forventes specifik inden for en bestemt historisk ramme. De forskellige sociale niveauer kan have varierende opfattelse af etniciteten og dens udtryk. Derfor må analysen også være specifik i forhold til den sociale ramme. Selvom vi ikke kan identificere specifikke etniciteter i fortiden, så er det muligt at benytte vores generelle forståelse af menneskelig adfærd og kulturelle formationer på mønstrene, vi observerer i den arkæologiske kontekst. Således kan vi drage konklusioner omkring sandsynlig tilstedeværelse og grader af etnisk identitet (James 1999:78).

4. Materialets udsagnsværdi

Dette afsnit omhandler en overordnet vurdering af forskellige genstandsgruppers udsagnsværdi i forhold til spørgsmålet om etnicitet udtrykt gennem materiel kultur. Vurderingen foretages både på teoretisk og metodisk niveau. Førstnævnte beskæftiger sig med den ideelle situation og sidstnævnte med, hvor det reelt for arkæologen er muligt at lede efter de etniske udtryk. Dette skulle gerne munde ud i nogle pejlemærker omkring, inden for hvilke kulturelle aspekter det er praktisk muligt at eftersøge vidnesbyrd om bevidst etnisk identitetsmarkering inden for den konkrete historiske kontekst: RJ i Sønderjylland.

Disse kulturelle aspekter skal undersøges inden for en kontekst af praksis frem for som uafhængige kategorier af genstande (afsnit 3). Derfor vurderer jeg genstandene i lyset af deres hyppigste eller mest anvendelige fundkontekst. Diskussionen af eksempelvis beklædning findes under hovedkategorien ”gravfund”. Jeg søger ikke at belyse alt, hvad der er at sige om beklædning og etnicitet, men derimod klædedragtens funktion og metodiske brugbarhed i den gravkontekst, hvor vi oftest finder spor af den. En kategori som keramik findes både inden for grav- og bebyggelseskontekster, men bliver behandlet inden for afsnittet om gravfund, idet vi her finder den bedst bevarede keramik, samt den keramik, der som oftest inddrages i diskussioner om etnicitet.

Inden diskussionen af de specifikke kategorier skal dog gøres nogle overordnede

overvejelser omkring genstandes form, funktion og kontekst og betydningen af disse elementer.

4.1 Form, stil, funktion og kontekst

Kontekstuel arkæologi er især Hodders bidrag til viften af postprocessuelle, arkæologiske teoretiske retninger (Hodder & Hutson 2006:170 ff.). Helt grundlæggende er det postprocessuelle syn på materiel kultur, at den indeholder fortidige sociale handlinger, tanker, sociale strukturer og mening. Der findes tre former for indbyrdes afhængig mening: Funktionalistisk/systematisk mening (processuel), symbolsk mening (post-processuel) og operationel mening, hvor specifikke handlinger giver mening for specifikke aktører (Hodder & Hutson 2006:162 ff.). Idet meningerne er indbyrdes afhængige, må alle tænkes med i den fortolkende søgen efter mening.

Tingenes kontekstuelle eller symbolske mening læses vha. deres kontekst. Hvis den materielle kultur er bærer af mening, er konteksten det, som skaber denne mening. Konteksten afgrænses af fortolkeren ved udvælgelse af betydningsfulde mønstre af relevante ligheder og forskelle og er som sådan et relativt/elastisk koncept. Mønstrenes signifikans afgøres af den valgte teori, hypotese og dermed valget af spørgsmål. Hodder definerer tings kontekst som ”*the totality of the relevant enviroment*” (Hodder & Hutson 2006:188), hvor relevans defineres som havende en betydningsfuld relation til det undersøgte, og dermed er det nødvendigt for tydningen af tingens mening. Som et redskab til tydning af tingenes mening anvender Hodder den hermeneutiske metode (Hodder & Hutson 2006:195 ff.).

Genstandsfortolkning må foretages med fokus på både kontekst og praksis, idet genstande ikke har en mening i sig selv, men kun i praksis. Meningen er ikke fikseret, men idet tingene har deres egne historier og sociale liv med en rækkefølge af anvendelser, identiteter og kontekstualiseringer kan de både ”skifte personlighed” og stabilisere (Vandkilde 2000:13 & 28).

Analytisk betragtet må følgende forhold holdes for øje – også i en etnicitetsanalyse: Genstande kan have forskellige former og dog tjene samme funktion. De kan være ens, men udfylde forskellige funktioner. En genstands funktion kan opfattes som en ramme, men er ikke formbestemmende. Funktionen har tre dele, som tilsammen

udgør genstandens identitet (figur 0).

Rent forskningshistorisk har der i forbindelse med etnicitetsdiskussioner været et fokus ikke blot på form, men også stil. Derfor knyttes her nogle korte bemærkninger til dette begreb. Polly Weisner definerede i 1980'erne emblemisk og assertiv stil, hvor førstnævnte udtrykker en social identitet, mens den anden er udtryk for en personlig identitet (Rosenberg Andersen 2004:71). Emblemisk stil vidner ikke om interaktion eller graden heraf, idet den bærer information om grænser og derfor har en klart afgrænset udbredelse. Personlig stil derimod er heterogen og grænseoverskridende med tilfældig distribution (Jones 1997:114). Emblemisk stil eksisterer altid i relation til assertiv stil, men sidstnævnte kan eksistere selv. Det er altid nødvendigt at stille spørgsmålstegn til stilens årsag og dermed kontekst. Stil kan være overordnet emblemisk, men detaljen assertiv (Rosenberg 2004:72).

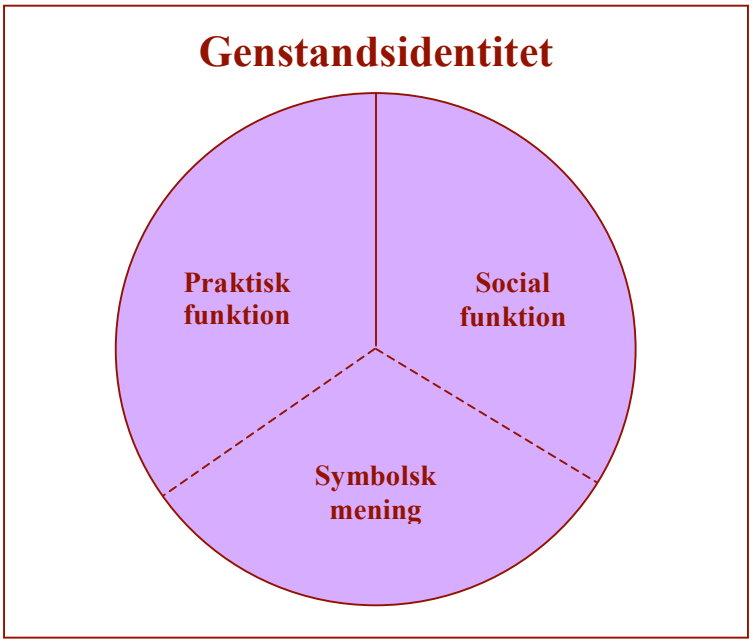

figur 0: En genstands identitets tre funktionelle dele.
Praktisk funktion indebærer en eller flere redskabsmæssige funktioner.
Social funktion konstituerer og bekræfter kulturel identitet og sociale kategorier, herunder etnicitet. Marxistisk teoretisk betragtet kan denne funktion afspejle et ideelt frem for reelt samfundsbillede ved rituel anvendelse af materiel kultur.
Symbolsk mening stemmer overens med samfundets kulturelle principper og ideologi. Dens indhold afhænger ofte af den sociale og praktiske funktion. Denne mening kan både være personlig og institutionel/fælles. ***Efter Vandkilde 2000:22 f.***

Efter disse indledende bemærkninger vil jeg forsætte med at vurdere de enkelte fundkategorier og deres materiales udsagnsværdi i forhold til arkæologisk analyse af etnicitet.

4.2 Grave

Graven som fundkategori er en kompliceret størrelse. Jeg vil derfor forsøge at holde fokus på de elementer og overvejelser, som er relevante i forholdet mellem gravlæggelse og etnisk identitetsmarkering. Et væsentligt pejlemærke for, om der er tale om etnisk identitetsmarkering, må være graden af homogenitet i det etniske udtryk analyseret ud fra tolerancerammeprincippet. Sammenlignende studier er altså afgørende frem for analyser af enkelte grave. Sidstnævnte er i risiko for at få et intuitivt og empatisk præg, som ikke siger meget om daværende begravelsespraksis egentlige natur. Gravpladser kan være inddelt på mange forskellige måder, som der analytisk må tages højde for – kronologisk, familiebestemt, status- eller etnicitetsbestemt. En større samfundsmæssig fortolkningsramme er nødvendig kontekst for afkodning heraf (Parker Pearson 1999:6 & 12 ff.).

4.2.1 Åndeligt fællesgods/rituel praksis

I forsøget på at analysere og begribe fortiden søger vi ofte orden i tingene. Orden giver overskuelighed, men i længslen efter forståelse og overskuelighed kan vi risikere at forfalde til forsimpling. Gravlæggelse er en aktiv del af habitus, der strukturerer og struktureres af den folkelige opfattelse af døden og ritualerne knyttet hertil. Formuleringen af spørgsmål til graven vejleder os i valget af hensigtsmæssig, ikke simplificerende kontekst og fortolkningsramme (Parker Pearson 1999:21).

Danske arkæologer har været optaget af begravelsespraksis som udtryk for åndeligt fællesgods, der skal have bundet ligesindede folk sammen i etniske enheder (afsnit 2). Vi kan ikke analysere et begreb som åndeligt fællesgods eller religion, for vi udgraver ikke tanker. Men vi kan undersøge sporene af rituel praksis. I eftersøgningen af bevidst etnicitet må vi analysere, hvorvidt den rituelle praksis indeholder elementer af etnisk markering samt overveje, hvad forskelle i rituel praksis er udtryk for. De aktuelle verdensbilleder, som begravelserne indgår i, er ikke universelle tænkemåder uden for tid og rum, men kontekstafhængige. Den specifikke, kulturelle logik skal afkodes vha. øvrige materielle kulturlevn og andre kilder (Parker Pearson 1999:23). Således kan åndeligt fællesgods i jernalderen ikke automatisk knytte folk sammen på tværs af århundreder i en aktuel grænsestridighed.

Nilsson Stutz har arbejdet med rituelle handlinger i mesolitiske grave: Indlysende nok fungerer det bedst, hvis man kombinerer en teori, som fokuserer på handlinger med metode og spørgsmål, som synliggør disse. Den betydningsfulde handling kan afdækkes vha. spørgsmål såsom: Hvordan havner en genstand i graven? frem for: Hvad symboliserer den? Handlingen/ ritualet giver indsigt i de gravlæggendes opfattelse og er således del af en større helhed (Nilsson Stutz 2004:17). Dette synes brugbart også i forhold til eftersøgningen af markering af etnisk identitet.

En begravelse er et øjebliksbillede af de efterladtes opfattelse af afdøde, idet den altid er arrangeret af dem. Begravelsen markerer afslutningen på dødebehandlingen. Den planlægges som regel omhyggeligt og indeholder derfor betydningsfulde handlinger ladet med mening. Har etnicitet været betydningsfuld, findes den muligvis her. Det, som graven siger om afdøde, er det, som de efterladte ønsker at fortælle om afdøde – og dem selv. Bevaringsmæssigt er der flere forhold, som må tages i betragtning. I sammenlignende studier må huskes, at alle individer ikke nødvendigvis er blevet begravet. Langt de fleste af riterne og handlingerne knyttet til dødebehandlingen er arkæologisk usynlige. Selvom riterne kan være ens, kan de afhængig af kulturel kontekst have meget forskellig betydning. Det er end ikke selve begravelsen vi udgraver, men blot resterne af dens afslutning (Parker Pearson 1999:4 f. & 49 ff. & 142).

Det er altså muligt, at der i forbindelse med dødebehandlingens ritualer er foregået en markering af etnisk identitet i form af bestemte handlinger eller lignende, som ikke nødvendigvis viser sig materielt i den endelige gravlæggelse. I nogle tilfælde kan man muligvis ud fra ligets beskaffenhed eller gravens udformning få et indtryk af, hvor lang tid dødebehandlingen har taget, hvor længe graven har stået åben inden tildækning osv.. Disse faktorer må overvejes i forhold til gravlægningens signalværdi og ritualernes publikum. En begravelse kan indeholde mange sociale aspekter. Det er ikke givet, at alle deltagere forstår alle ritualerne, eller at de forstår dem ens (Parker Pearson 1999:194 f.). Endelig er det med begravelser muligt at idealisere og forstille/omfortolke virkeligheden omkring afdøde, og graven er derfor ikke et entydigt vidnesbyrd om afdødes liv, men om – døden (Parker Pearson 1999:32).

Vi må i forhold til gravlæggelser, hvor vi finder, at der er gjort en indsats for at sende

et muligt etnisk signal, overveje, hvem modtagergruppen er, og inden for hvilken toleranceramme dette signal sendes? Hvis man sender et signal, som ikke kan læses, har det ingen værdi. Signalet skal indeholde noget genkendeligt for den intenderede modtager. Det er altså nødvendigt både at afkode signalet *og* den sociale "setting", som er en forudsætning for, at signalet læses af en modtager (-gruppe) (afsnit 3.1).
I parentes må medregnes muligheden for, at de gravlæggende har haft en forestilling om et liv efter døden. Hvorvidt etniske signaler har haft en hinsides modtager kan være svært at afgøre. Under alle omstændigheder synes det rimeligt at antage, at hvis det har været de efterladtes opgave at sende signaler til det hinsides om afdødes identitet, så har demonstrationen af kontrollen hermed for de øvrige begravelsesdeltagere heller ikke været uvæsentligt.
De identiteter, som symboliseres i begravelsen, er et resultat af mange forskellige kræfter og interesser, som påvirker/-ede både den afdøde og de efterladte. Der er symbolværdi både i etablering, forladelse eller tilbagevenden til en gravplads i forhold til tradition (Parker Pearson 1999:17 & 33).

4.2.2 Form og indhold

En gravs konstruktion kan sige noget omkring afdødes gender, status eller graden af formalitet, men gør det ikke nødvendigvis. Selve kroppen er ikke blot en biologisk enhed, men en genstand som viderebearbejdes efter døden. Ligbehandlingen viser repræsentationer af døden og livet derefter, samfundets grænser, den menneskelige natur og den sociale orden. Selve ligets placering kan have relation til etnisk identitetsmarkering (Parker Pearson 1999:5 f. & 54 & 71). Det må understreges, at dette igen er kontekstafhængigt og må tolkes historiespecifikt.

Gravgaver kan både være afdødes ejendele eller efterladtes gaver. De valg, som træffes omkring afdødes påklædning, stilling i graven og udstyret, foretages altid af de levende, og derfor konstituerer den dødes udtryk de efterladtes forståelse eller repræsentation af den dødes tidligere selvrepræsentation. Det er væsentligt at huske, at det sandsynligvis kun er et udvalg af genstande fra hele begravelsesritualet, vi finder i graven. Genstandene vælges omhyggeligt. Nogle laves til lejligheden, og gaverne kan have forskellige betydninger. Nogle ting indtages eller destrueres under

begravelsen, mens andre lægges i graven eller evt. hænges i nærtstående træ eller lignende. Dette betyder alt i alt, at selvom vi ikke kan finde udtryk, der kan tolkes som etnisk identitetsmarkering i selve gravlæggelsen, kan den have indgået i andre led i begravelsen, som ikke kan påvises arkæologisk (Parker Pearson 1999:9 & 21 & 11).

Brandgravenes forudgående ritualer kan være meget svære at aflæse. Graven indeholder udvalgte rester m/u brændte gaver, men beklædningsrester er som regel brændte.

4.2.3 Personligt udstyr

Det personlige udstyr defineres her som gravlagtes dragt og de øvrige genstande af personlig karakter fx våben, som ligger på eller tæt ved selve liget (i modsætning til det rituelle gravudstyr). Dertil kommer kropsmodificering i form af tatoveringer, maling og piercing, ornamentering med smykker og frisure. Tøj og udstyr i grave kan være specielt forberedte til gravlæggelsen og som sådan ikke noget, afdøde har brugt eller set selv. Det kan både være det bedste, der findes, eller i modsatte ende af skalaen det, som bedst kan undværes. I analysen af disse elementer bør ihukommes, at graven ikke er konstrueret for arkæologens skyld, men for de efterladte ind i en bestemt kontekst og verdensopfattelse (Parker Pearson 1999:9 f.). I forhold til brandgrave er det problematisk at udlede, hvad der hører med til det personlige udstyr, og hvad der er nedlagt som andre former for gravtilbehør, hvad enten det er brændt med eller ej. Fælles for jordfæste- og brandgrave fra RJ er, at her findes ikke rester af tekstil, og de humane rester begrænser sig til knoglemateriale. Udsagn om klædedragt og personlig udsmykning findes hovedsageligt som fibler, nåle, perler osv.

Generelt omkring brugen af dragt og personligt udstyr i forbindelse med etnisk identitetsmarkering har jeg valgt at tage udgangspunkt i Bovins (1979) arbejde med etniske symboler blandt folk i Borno i Afrika. Dette udgør et eksempel på en forholdsvis funktionalistisk, etnologisk analogi, der her mest bruges som eksempel mere end som rettesnor for analysen af det personlige etniske udtryk. Bovin definerer et etnisk symbol som et symbol på etnisk differentiering. Sådanne symboler kan være

mere eller mindre tydelige eller synlige. Etniske symboler giver kun mening som del af et komplet kode- og identitetssystem samt i kontrast (Bovin 1979:49 f.). Denne definition giver god mening i den her anvendte metodiske ramme.
Forskellige udtryksmuligheder markerer etnisk identitet i Borno: Tatoveringer og ar, frisure, dragt og smykker, redskaber og husgeråd, boligmiljø og erhvervsmiljø. Det er elementernes *kombination*, som bestemmer klassificeringen frem for det enkelte element. Elementerne har forskellig karakter i kraft af deres foranderlighed: Kropsmodificeringerne er permanente og livsvarige, mens de øvrige elementer er kulturelt bestemte og foranderlige. Det er almindeligt at skifte etniske elementer ved giftermål og flytninger og dermed aktivt skifte identitet. I Borno hænger etnicitetsforskelle sammen med erhvervsforskelle. Genstande med forskellig praktisk funktion og deraffølgende forskellig udformning fungerer derfor samtidig som etniske markeringer. Det personlige udstyr repræsenterer en forlængelse af den etniske identitet i tilfælde af personens fravær. En gruppes ”hovedmotiver” kan bruges til ensartet udsmykning af både mennesker og genstande. I den forbindelse er overvejelserne omkring emblemisk og assertiv stil relevante. Ikke alle etniske symboler er synlige, men de skjulte fungerer kun som identitetsskabende i kontrast til de grupper, hvor de ikke er skjulte (Bovin 1979:54 ff.).
Inden for den samme etniske gruppe har mænd og kvinder hver sit udtryk. Div. elementer vægtes forskelligt mellem kønnene som primære og sekundære etniske symboler (Bovin 1979:61 ff.). Nogle symboler sakraliseres og bliver dermed vigtigere af fastholde. Andre symboler overkommunikeres i en form for kulturel akaisme som beskyttelse mod andre grupper og deres (nyere) livsstil (Bovin 1979:65 f.).
Det etniske udtryk i Borno hænger ikke blot sammen med erhvervsforskelle, men også med biologisk reproduktion. Nogle grupper holder sig for sig selv, mens andre gerne gifter sig på tværs og skifter identitet. Det varierer, hvorledes den etniske identitet nedarves og videregives hhv. patriarkalt eller matriarkalt. I nogle grupper er kvindernes etniske udtryk tydeligere end mændenes, idet de skal sørge for at vise, hvem de er, så de kan blive gift med mænd fra den ”rigtige” gruppe iflg. Bovins tolkning (Bovin 1979:56 & 73). Kvinderne bliver derved mere lokalt etniske end mændene, som er panetniske, idet de dyrker en bred muslimsk/religiøs identitet. De

identificerer sig vha. det omgivende kulturelle miljø, herunder våben og kvinder frem for deres egen dragt (Bovin 1979:71). Også i Borno er etniske symboler ikke statiske, men dynamiske. De forandres i takt med historien (Bovin 1979:75).

Ud fra Bornoeksemplet mener jeg følgende metodisk kan bruges i forhold til gravlagte og personligt udstyr: En genstand kan være en forlængelse af den etniske personlighed, hvis dens signal eller symbolværdi er kendt af samfundet. Dette er også en mulighed i RJ. Det er dog ikke givet, at våben eller keramik mv. i graven har noget at gøre med gravlagtes etniske identitet, men det er værd at undersøge. Etniske symboler kan have meget varierende synlighed. Mange af Bovins etniske markeringer vil ikke være at finde i en arkæologisk gravkontekst. Herunder især de uforanderlige kropsmodificeringer. Det er altså de variable symboler, som arkæologisk er mulige at undersøge. Etniciteten er en kombination af mange elementer, men måske finder vi blot et eller nogle få af disse (eller ingen) bevaret i graven. Der kan være forskel på mænds og kvinders udtryk og deres årsager. Der er forskellige etniske planer at udtrykke og have etniske tilhørsforhold på: lokal, regional og overregional. Dertil kommer sammenhængen mellem etnisk udtryk og social status i de samme elementer, hvilket også er værd at medtage i den arkæologiske analyse.

I Borno er den landsbybaserede toleranceramme og sanktionering af overholdelsen af den etniske kode strammere end i byerne. Grupperne lever sammen i kongedømmet og interagerer som regel ved markedspladserne (Bovin 1979:67). I RJ må vi udelukkende regne med landsby eller gårdmiljøer og måske en mindre grad af skarp gruppering i kraft af mindre erhvervsforskelle. De eventuelle erhvervsforskelle skyldes forskellige landskaber, og dermed har grupperne sandsynligvis været mere adskilte. Det er selvfølgelig muligt, at interaktionen har været mere intens langs den østjyske trafikkorridor (som senere blev til hærvejen) ved Olgerdiget, og dermed er den etniske markering mere tydelig i det miljø. De interagerende parter må dog forventes at være blevet begravet hjemme hos dem selv.

4.2.4 Keramik og import

Det øvrige gravudstyr adskiller sig pr. definition i dette arbejde fra det personlige

udstyr ved ikke at være på eller i umiddelbar nærhed af liget i graven. Her lægges hovedfokus på bevarede beholdere dvs. keramik og import. Keramik er ofte blevet anvendt til kronologiske og typologiske studier og inddeling af regionalgrupper (afsnit 2.2). Der er ofte blevet sat lighedstegn mellem disse arkæologiske kulturer og etniske grupperinger (afsnit 2.5). Keramik *er* en væsentlig fundgruppe, idet den findes i mange kontekster og sociale lag. Keramisk funktion bør analyseres i forhold til konteksten for karrets anvendelse *og* dets arkæologiske fremkomst. Konteksten giver en forståelse for den dynamik, som medfører en keramisk traditions stabilitet eller ændring (Rosenberg Andersen 2006:36 f.).

Larsson har arbejdet med keramik og etnicitet i sin analyse af grubekeramisk kultur i Sydsverige. Han arbejder teoretisk ud fra Giddens strukturationsteori og Barrets teori om agency. I det lys er det muligt, at et overlappende kulturelt repertoire (fx keramiktyper) ikke repræsenterer forskellige folkegrupper, men derimod de samme mennesker, som gør forskellige ting på forskellige tidspunkter (Larsson 2006:86). Metodisk arbejdes med en tretrinsmodel for forståelsen af materiel kultur og dermed for den keramiske analyse (figur 1).

Niveau	**Kontekst**	**Beskrivelse / etnisk karakteristik**
Øvre	Helhed	identifikation, overordnet etnisk identitet
Mellem	Regional	ejerskab, etniske grupper
Nedre	Husholdningsniveau	individualitet, etnicitet

figur 1: Larssons tre niveauer for den keramiske analyse af mønstre i forhold til etnisk identitetsmarkering. ”Kontekst” angiver hvor mønstrene af ligheder og forskelle registreres. Inspirationen til differentiering af etnisk identitetsmarkering har han fra Jones (1997). ***Efter Larsson 2006:86 ff.***

I det grubekeramiske eksempel er ornamentikken blevet brugt i den etniske identitetsmarkering. Her er skelnen mellem emblemisk og assertiv stil relevant især ifht. det nedre niveau. Grubekeramikernes blanding af gamle og nye elementer gjorde det muligt at skabe ”en ny verden”. Den offentlige mening om etnisk identitet og fortolkning blev forhandlet og bevidnet (Larsson 2006:86 ff.).
Til forskel fra Bovins studier, hvor de etniske grupper har forskellige erhverv, går Larssons studier på 1. og 2. niveau på tværs af forskellige subsistensgrupper. Der findes altså ingen universelle sandheder omkring sammenhængen mellem forskellige

kar, forskellige erhverv eller funktioner og forskellige etniske grupper.
For at vende tilbage til Tischler (afsnit 2.4), der brugte enkelte elementer i ornamentikken til at knytte området syd for Ejderen sammen med OJK, kan det ud fra Larssons brug af dekorationselementer ikke udelukkes, at Tischler havde ret. Men der er et teoretisk og metodisk benarbejde til forskel i argumentationen og konklusionens holdbarhed.

Studier af forskellen på en genstands brugsperiode og produktionsperiode viser, at i ÆRJ blev en fibeltype produceret inden for en periode af 30 år og kunne dertil være i omløb i ca. 50 år, hvilket giver en samlet omløbstid på 80 år. Til sammenligning var en kartypes brugsperiode på op til flere hundrede år, omend de enkelte kar inden for denne type havde en kort levetid (Rosenberg Andersen 2006:39). Spørgsmålet er derfor, om den etniske diskussion i ældre jernalder i Slesvig er for kronologisk snæver i forhold til keramikkens brugbarhed? Måske er ornamentikken frem for

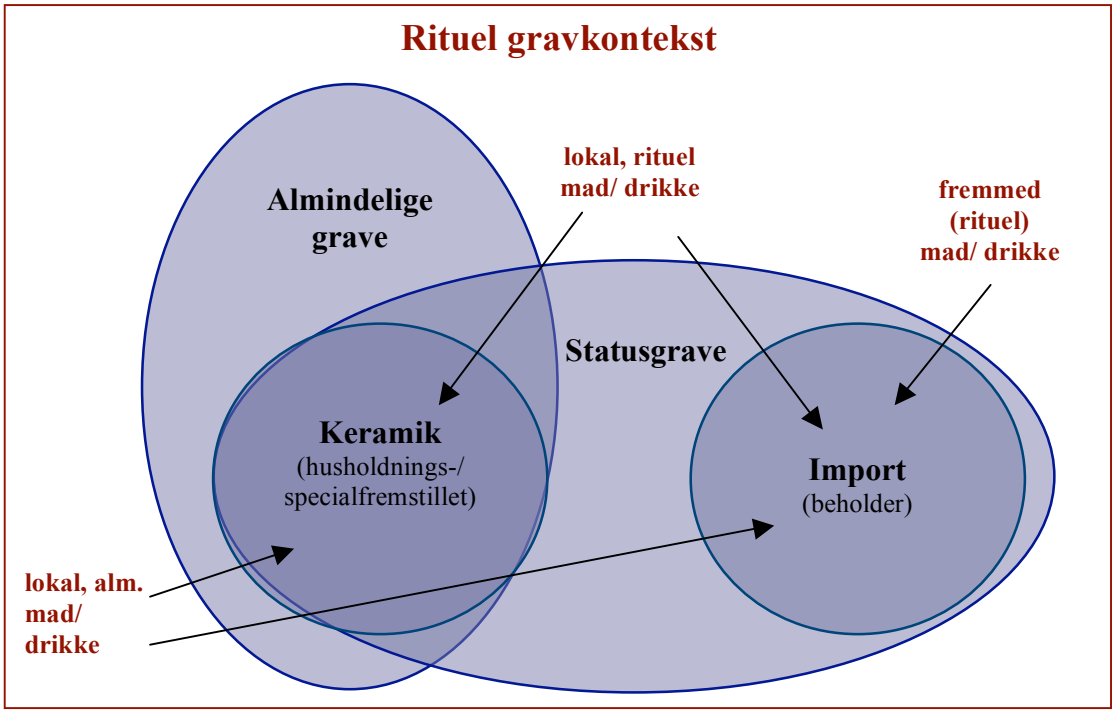

karformerne afgørende? Det er også muligt, at en kartype har overlevet som type,

figur 2: Variationsmuligheder for beholdere og deres indhold i den almindelige og elitens rituelle gravkontekst. Her er blot medtaget keramik og import, men mere forgængelige beholdere kan også have spillet en rolle.

men med skiftende funktioner. En analyse af madkulturen og beholdere i graven, kan måske kaste lys over dette.
Der er grundlæggende flere scenarier for disse rituelle måltider (figur 4). Det er muligt, at importvarer i RJ brugtes enten inden for den eksisterende tolerancerame, uden at dens "romerske" forståelse implementeredes (jf. Stoklunds (2003: kap.10) eksempel med almanakkens indførelse), eller at en reel eller symbolsk, fremmed (mad)kultur fulgte med og dermed overskred den lokale tolerancerame.

James påviser i sit arbejde med "keltiske" genstande på de britiske øer i FRJ, at "keltisk" kunst ikke var udtryk for etnicitet, men for status og den konstituerede en klassedeling. Den keltiske "idépakke" blev opfanget fra Kontinentaleuropa og omdannet til lokale behov af en opblomstrende, lokal elite, hvilket fremgår af genstandenes lokale tildannelse og forskelligartethed i deponeringsomstændigheder og stile (James 1999:92). Parker Pearson diskuterer importerede drikkesæt i europæiske fyrstegrave i sen Hallstatttid. Genstandene er blevet tolket som tegn på fyrsternes magt over distributionen af prestigevarer. Men videredistributionen af varerne til lavere, sociale lag kan ikke påvises. Drikkesættene må derfor anses for specielt anskaffet af eliten og tolkes som sandsynlige symboler for en hoffestkultur med særlig indtagelse af lokale drikkevarer. En kultur hvor politisk autoritet var forbundet med demonstration af gæstfrihed frem for kontrol over udvekslingskæder for langdistancehandel (Parker Pearson 1999:79).
Der er ikke tvivl om, hvorvidt den romerske import i Slesvig i RJ er romersk eller lokalt tildannet. Her blev ikke blot idé, men også genstande importeret. Spørgsmålet er hvor meget idé og måltidskultur, der fulgte med genstandene? Der ser metodisk ud til at være interessante aspekter i en analyse af gravenes repræsentation af madkultur og inden for hvilken tolerancerame, denne bevæger sig på forskellige sociale niveauer.

4.3 Bebyggelsen

Med landbebyggelsen har vi i forhold til materialets ideelle udsagn om etnicitet en god kilde i etnologien. Her findes bevarede huse, gårde og landsbyer, som kan analyseres i forhold til deres historiske og geografiske kontekst, hvilket giver indblik

i de mange variationsmuligheder og deres årsager. Her genfindes forskellen på regional/geografisk (ubevidst) variation og bevidst etnisk markering. Selve boligen er et vigtigt medie til kommunikation af kulturelt tilhørsforhold eller distancering. Den bruges af beboerne til bekræftelse af egen identitet og selvforståelse. Indretning og brug af boligen giver denne identitet videre til næste generation (Stoklund 2003:93).

De geografiske og økologiske faktorer har indflydelse på elementer såsom byggeteknik og valg af materialer samt udvalg og til dels udformning af økonomibygninger. Men de økologiske forklaringer må suppleres med kulturelle faktorer, som er uafhængige af landskab og økonomi, når det kommer til forklaringer vedrørende husenes indretninger (Stoklund 2003:91 f.).

Husets form bliver "*til i en kulturel proces, hvori bygningen og dens udformning ikke blot er et resultat, men også en aktiv faktor*" (Stoklund 2003:88). Huset er ladet med kulturel symbolik, hvilket kan komme til udtryk i dets udformning – herunder udsmykning og arkitektur, ruminddeling og -indretning, møbler og genstande placeret i huset (Stoklund 2003:93 f.). En etnologisk påvist faldgrube er opdelingen af bestemte gårdtyper, idet typologiseringen ofte kræver en forenkling af kompleksitet og variation. I arkæologiske bebyggelsesanalyser er materialet noget mere magert dog stadig med mulig fare for forenkling i tilstræbelsen af systematik eller typologisk overblik. I langt de fleste tilfælde udgraves en grundplan i grove træk. Under gode bevaringsforhold kan der findes gulvlag, ildsteder, funktionsgruber, evt. husgeråd og rester af væve eller andre aktivitetsområder i huset. Grundplanen kan vidne om de økologiske og geografiske faktorer, fx om konstruktionen viser tegn på sparsomme mængder eller overflod af tømmer. Nogle steder kan vi se spor af ruminddeling og placering af døre og porte. Under gode forhold udgraves grundplaner for hele gårde og landsbyer.

Stolpernes beskaffenhed og grundplanen kan give indicier om husets højde, etageantal, noget grundlæggende om tagkonstruktionen og vægkonstruktionsteknikken, men vi lades uvidende om en række aspekter af husarkitekturen over fundamentniveau. Vi finder som regel ikke møbler og genstande, som fortæller om de enkelte rums indretning. Altså må vi i søgen efter etniciteten stille andre spørgsmål til bebyggelsen. Hvis der ikke er tegn at finde på

bevidst etnisk identitetsmarkering i de arkæologiske rester af bebyggelsen i RJ i Slesvig, så er det alligevel muligt, at markeringen har været der, blot ikke i de elementer vi har mulighed for at stille spørgsmål til.
Konteksten i tid og rum kan give indblik i væsentlige faktorer: Hvor længe og i hvilken udstrækning ser bebyggelsen ud, som den gør? Hvorfor sker forandring eller kontinuitet dels i konstruktionernes form og dels i deres placering i forhold til landsby og gårdsenheder? Igen er tolerancerammebegrebet et væsentligt redskab: Hvis et element har en smal toleranceramme, har det sandsynligvis en stærk symbolfunktion, medmindre det er økonomisk determineret. I Stoklunds etnologiske materiale har hovedbygningens udformning ligget fast med en smal toleranceramme, mens de sekundære bygninger kun har været af praktisk betydning, hvorfor de udviser større variation (Stoklund 2003:96). Dette er ikke et universelt princip, men giver en idé om karakteren af de spørgsmål, som kan være relevante at stille til den sønderjyske bebyggelse.
Der kan i tider med økonomisk højkonjunktur og social omstrukturering ske markante ændringer inden for tolerancerammens grænser. I disse perioder sker en kulturel forandring, som medfører nye symboler, idet man med disse bevidst tilkendegiver en ny/højere status, ønske om ny/ændret kulturel tilknytning eller en distance til noget gammelt/lavere. Sådanne symboler kan have form af prestigeinnovationer, der kan være svære at skelne fra tekniske innovationer, som også forekommer i opgangstider. Sidstnævnte kan via praksis fungere som prestigeinnovation (Stoklund 2003:96 f.). Tekniske innovationer, der fremkommer som nødløsninger i perioder med dårlig økonomi, kan i efterfølgende gode tider ændre status eller ”personlighed” (afsnit 4.1) og blive til statussymboler. Det er altså i forhold til forandringer og innovationer i bebyggelsen relevant at stille spørgsmål til, hvornår de sker i forhold til subsistenshistorien, og hvor længe de fastholdes.

4.4 Våbenofferfund/krigsbytteofre

Våbenofferfundene har med Engelhardts arbejde spillet en rolle for forståelsen af jernalderen fra den tidligste forskningshistorie. Der kan siges meget om denne fundkategori og så alligevel ikke. Lund Hansen opsummerer forskningshistorien og konkluderer, at vi i dag på flere punkter tilslutter os de tolkninger, som bl.a.

Engelhardt fremsatte, men på et mere solidt grundlag end han havde mulighed for. Dette gælder bl.a. de romerske genstande, fundenes datering og tolkning som samlede nedlæggelser frem for små, årlige ofringer. Med de store gravninger i Illerup Ådal og Nydam og Ejsbøl moser blev tolkningerne forfinet, og genstandenes sandsynlige oprindelsesområde er i flere tilfælde defineret (Lund Hansen 2003:85 ff.).

Der er i Sydskandinavien og Slesvig fremkommet våbenofre i 24 moser eller vådområder, hvori er foretaget ca. 50 større nedlæggelser af våben og hærudstyr. Et beskedent antal nedlæggelser foretoges i 1. og 2. århundrede e. Kr. Skikken intensiveredes med de fleste og største nedlæggelser i 3. og begyndelsen af 4. århundrede for derefter at ebbe ud i løbet af 5. århundrede. Fra FRJ kendes Hjortspringfundet fra Als og Krogsbølle fra Fyn, som muligvis hører ind under samme kategori (Jørgensen 2003:16).
Metodisk indebærer analyser af våbenofferfundene flere problemer. Det mest indlysende er publiceringen af materialet: Mange af fundene er gamle, upublicerede eller på andre måder ufuldstændigt dokumenteret. Det er de nævnte yngre udgravninger, som i høj grad har kastet lys over de tidligere fund. Dertil kommer mosernes varierende bevaringsforhold, hvor de forskellige miljøer bevarer forskellige dele af fundene. Dette kan vanskeliggøre sammenligninger (Ilkjær 2003:63).

Forskningsmæssigt har hovedfokus ligget på nedlæggelsernes oprindelse og datering. De fund, som har kunnet oprindelsesbestemmes, stammer hovedsageligt fra den skandinaviske halvø. Fundene i Thorsbjerg synes at stamme fra Nordtyskland (Lund Hansen 2003:88 fig. 4). Men for en stor del af fundene er oprindelsen ikke bestemt af dokumentations-, bevarings- og forskningsmæssige årsager. Hvorledes, disse genstande er flyttet til Sydskandinavien og havnet i moserne, findes der tre tolkninger på:

1. Den offensive: De lokale hære har været på togt, sejret og derefter hjembragt krigsbyttet og ofret det i mosen som afslutning på et ritual i stil med det romerske triumftog (Jørgensen 2003:16).
2. Den defensive: De lokale hære har sejret over angribende hære og derefter lokalt

ofret den besejrede hærs udstyr (Ilkjær 2003:60).

3. Skandinaviske krigere kan være vendt hjem fra kampene ved Limes og have forsøgt at erobre sig landområder i Sydskandinavien (Lund Hansen 2003:89).

Våbenofferfundene vidner om interaktion, og de områder, som interagerer, repræsenterer mere end lokale magter (Grane 2007:242 ff.). I det perspektiv tjener våbenofferfundene i den etniske diskussion som kulisse eller bidrag til konteksten. Fastholder vi sandsynligheden for, at en gruppes behov for etnisk markering øges i perioder med økonomisk eller politisk stress (afsnit 3), tyder våbenofferfundene på, at der netop i RJ er tale om en sådan stressperiode på mere end et lokalt plan. Denne stressfaktor kan findeles: Hvilke ofringer er sket hvornår i forbindelse med interaktion mellem hvilke områder? Dette kan give indikationer for etnicitetsmarkeringernes skiftende intensitet.

De gentagne store ofringer kan have en regional forklaring: Man kunne forestille sig, at regionale grupperinger har haft hvert sit offersted efter kamp. Men det er lige så sandsynligt, at man i fællesskab pga. interaktion over større områder har skiftedes til at stå for ofringerne. Sikkert er det, at ofringerne har været af stor betydning: Udgravningerne i Illerup Ådal viser, at der er foretaget nedlæggelser i den samme sø med ca. 100 års mellemrum. Stedet har altså haft en plads i den offentlige erindring. Metodisk kunne dette undersøges ved analyser af mønstre i våbenofferfundene i sammenhæng med det øvrige regionale jernaldermateriale.

Et aspekt, som ikke har ligget forrest i analyserne, er selve ritualet. Våbenofferfundene markerer en rituel handlings afslutning. Den rituelle praksis kan måske sige noget om de ofrendes identitetsmæssige tilknytning og mulige adoption eller germanisering af et romersk idésæt. Indtil videre har det rituelle fokus i analyserne kredset om genstandenes destruktionsgrad, hvorvidt de har været brændt inden nedlæggelsen, og om de er kastet ud fra søbredden eller fra en båd (Ilkjær 2003:45 ff.). En sammenlignende, historiespecifik tolerancerammeanalyse ville kunne afdække de væsentligste symboler i ritualerne og deres udvikling gennem RJ, men kun i forhold til selve nedlæggelsen. Det er tænkeligt, at en eventuel etnisk identitetsmarkering i våbenofferskikken er foregået i ritualerne, som gik forud for nedlæggelsen. Vi har ingen mulighed for at udgrave disse.

4.5 Diger, volde og sejlspærringer

Til lands kan disse anlæg udgøres af forskellige kombinationer af volde, grave og palisaderækker. Til vands findes forskelligt konstruerede pælespærringer og sejlspærringer. Anlæggene er svære at datere, hvorfor det kun er få anlæg fra det danske og slesvigske område, som med sikkerhed hører til i RJ (afsnit 1.2).
Det kan umiddelbart være vanskeligt at bestemme de landbaserede anlægs funktion og "retning". Det varierer, hvorvidt en langvarig eller kortvarig løsning blev valgt: De landbaserede anlæg kan være blevet udbygget og vedligeholdt, mens de "våde" anlæg ofte fremstår som mere eller mindre kortsigtede løsninger, som var svære at reparere på. Et anlægs karakter i lyset af, hvor mandskabskrævende det har været at opføre og vedligeholde, samt dets funktionstid kan give nogle indikationer omkring, hvorvidt det tjente lokale, regionale eller overregionale formål.

Flere forhold gør sig gældende for voldenes udsagn om nærliggende gruppers etniske identitet. Mandskabskrævende arbejde er udtryk for en stærk centralmagt, og voldene konstituerer en politisk konstrueret grænse i større eller mindre skala. Det er ikke givet, at folket har delt magthavernes opfattelse af etnisk identitet (afsnit 3). Denne mulige, indledningsvise uvilje kan med tiden have udviklet sig til en accept og udvikling af denne etnicitet. Selvom selve anlæggets karakter kan vidne om, på hvilken skala grænsen skal opfattes, så er det ikke givet, hvorledes lokal, regional eller overregional mulige etniske grupperinger skal lokaliseres og erkendes. Der kan være en sammenhæng mellem den omfangsmæssige skala og det sociale niveau forstået således, at en overregional grænsemarkering gør det hensigtsmæssigt at lede efter etnicitet udtrykt i samfundseliten, mens en lokal grænses mulige etniske forskelle måske skal søges blandt lavere sociale lag. Dette afhænger af anlæggets formål, og hvorvidt dette er at aflæse ud fra konstruktionen. Endelig må også hypotesen overvejes, om en grænse markerer en konsensus mellem to grupper og muligvis er tosidet (gælder ikke sejlspærringer, som er oplagte forsvarsanlæg). Iflg. Neumann har naturforholdene omkring Olgerdiget skilt bebyggelserne med fundtomme områder allerede i bronzealderen. Med Olgerdiget registreres denne grænse materielt (Neumann 1982:69). Andre undersøgelser har vist, at hedesletter kan have udgjort grænser i landskabet og bekræfter således denne hypotese (Jensen

1985). Hvis der forud for en grænsemarkering har været et fundtomt område på stedet, er spørgsmålet, om der kan være tale om en form for ”ingenmandsland”? Etableringen og vedligeholdelsen af grænsen i en sådan zone markerer et behov for en mere permanent stadfæstelse af denne grænse mellem grupper fx i tilfælde af tiltagende bebyggelsestæthed (Rindel 1998:42 f.). I så fald må der kunne registreres fordele på begge sider af grænsen. Det er også muligt at en indledningsvis fælles grænse skifter karakter og med tiden kun vedligeholdes fra en af siderne. Dette kunne være Olgerdigescenariet, hvis palisaden er ældst og ”tosidet” indtil gravens senere tilføjelse.

Anlæggene i RJ er opført af forskellige årsager og anvendt forskelligt: Mod syd opførtes Limes i 1. århundredes sidste år og forandredes gentagne gange over de næste 50 år. Formålet med Limes var grænsemarkering, forhindring af fri bevægelighed for røverbander og trafikkontrol (tung trafik). Limes blev ikke opført for at holde en stor fjende ude. En parallel hertil er Hadrians Mur i Storbritannien. Det er en mere imponerende konstruktion, og den skulle netop holde skotske barbarer ude og regulere trafikken. Således afspejler forskellig konstruktion forskellige formål (Grane 2007:250). Disse grænser opførtes af romerne og falder således ikke inden for ”ingenmandslandsteorien”.

Fysiske grænser i landskabet kan altså i sig selv ikke sige meget om *hvem*, men i stil med våbenofferfundene indikere en kontekst hvor det er sandsynligt, *at* der har været forskellige etniske identiteter, som sandsynligvis kan knyttes til politiske og sociale magtkampe og strukturer. De kan metodisk udgøre et godt udgangspunkt for undersøgelser af mønstre i materialet, men ikke som forud fastsat grænse.

4.6 Skriftlige kilder

Anvendelse af skriftlige kilder er behæftet med nogle helt overordnede problemstillinger og faldgruber inden for arkæologisk fortolkning bl.a. vedrørende etnicitet. Det mest indlysende problem er muligvis også det mest usagte og derfor upåagtede: Arkæologer er ikke historikere. Alligevel tys ofte til brug af skriftlige kilder som supplement i fortolkningerne. Desværre kan dette lede til uhensigtsmæssig eller endda misbrug af skriftlige kilder, som ligger enten geografisk

eller tidsmæssigt langt fra den behandlede problemstilling. Således bruges i Norden ofte kilder fra middelalderen eller slutningen af jernalderen til belysning af tidligere perioder trods flere århundreders forskel.

Det ligger uden for specialets rammer her at gå afgørende nye veje inden for dette felt. Derfor påpeges blot de nævnte problemstillinger, og dernæst vælges den næstbedste løsning: Vedr. sønderjysk regionalitet i RJ finder jeg det mest hensigtsmæssigt at benytte samtidige omend fjerne beskrivelser af de nordiske befolkningsgrupper frem for at benytte senere kilder til belysning af samme. Jeg

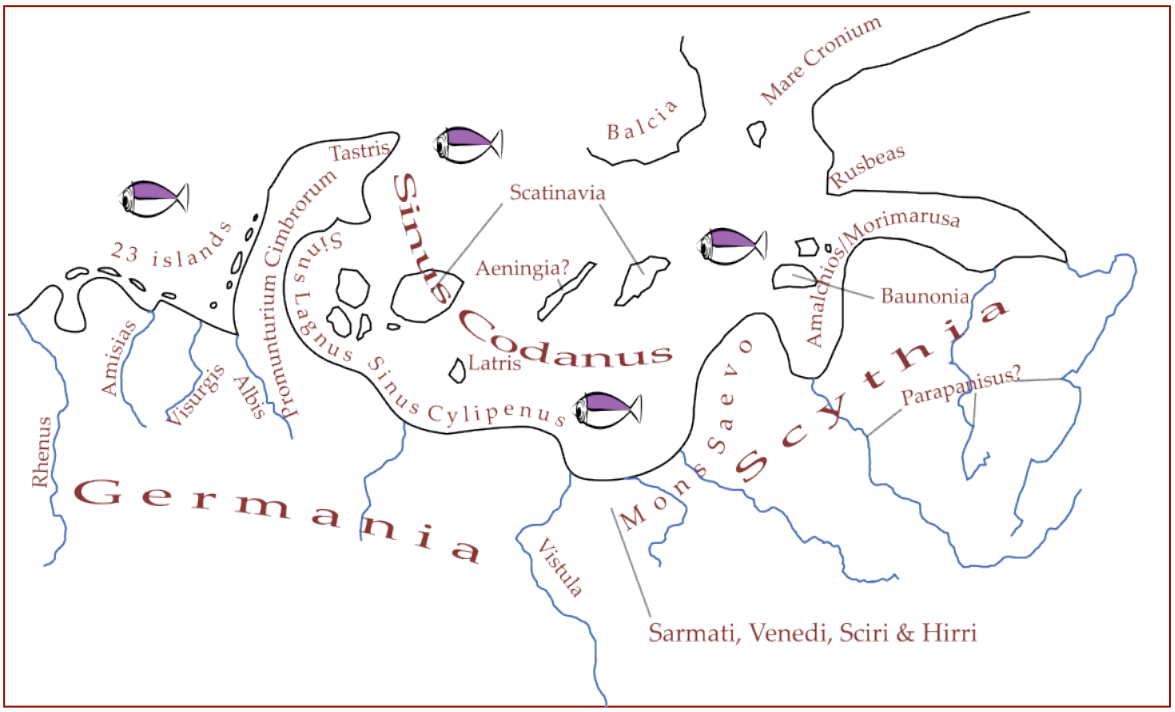

figur 2: Skandinavien iflg. Plinius fortolket af Grane. ***Efter Grane 2007:213 fig. 81.***

finder det mest sandsynligt (idet jeg indrømmer at benytte en ikke-historikers mavefornemmelse) at samtidige kilder har mere at sige om samtidige, fjerne egne end senere kilder har. De samtidige kilder, vi i dette tilfælde må ty til, er de græske og især de romerske, som senest er behandlet af Grane (Grane 2007:192 – 214). Han går grundigt til værks og behandler tilsyneladende langt de fleste kilder, der har udtalt sig om Norden. Metodisk læses teksterne i deres helhed.

Det fremgår af analyserne, at den romerske opfattelse af den germanske østgrænse flyttede sig over en 100-årig periode omkring floden Vistla. Både Tacitus og Plinius nævner germanske stammer bosiddende øst for floden, mens Ptolemaios opfatter

floden som grænsen mellem Germania og Sarmatia Europaea. Heraf følger, at end ikke i de samtidige, romerske kilder kan vi finde belæg for eksistensen af statiske folkegrupper med fastliggende grænser gennem århundreder. Muligvis har tingene set anderledes ud fra et germansk perspektiv med en forståelse for det lokale og regionale kodeks' udstikning af fastere rammer, men dette er uvist.
Vi kan heller ikke sige noget om, hvorvidt den senere jernalderbefolknings kendskab til disse grupperinger har været indgående, og om opfattelsen har haft indflydelse på egne etniske valg i den konkrete historiske kontekst. Iflg. Granes fortolkning af kilderne er der ikke nogen findeling af folkegrupper i Slesvig (figur 2). Tacitus omtaler kimbrerne på den jyske halvø og i øvrigt en række svebiske stammer, som har det til fælles, at de bor beskyttet af floder og skove, og de tilbeder alle gudinden Nerthus. De beskrives altså ud fra deres fællestræk og ikke som markant forskellige grupper. Disse grupper er traditionelt placeret i Jylland, Slesvig-Holsten og på de danske øer. Da jeg netop ikke er historiker klædt på til at analysere de skriftlige kilder omkring disse gruppers detaljer, vælger jeg at gå ud fra Granes fortolkning på figur 2. Således kan de skriftlige kilder ikke bringe os nærmere beskrivelsen af detaljerne i de regionale forhold omkring Slesvig, og vi må forlade os udelukkende på de materielle vidnesbyrd.

Jeg mangler hos Grane en refleksion over, hvad stammebenævnelserne er udtryk for. Der findes tilsyneladende nogle overgrupperinger såsom germanere og skytere, med adskillige mindre undergrupperinger, herunder kimbrerne i Jylland. Nogle af disse er tilsyneladende knyttet sammen i tilbedelsen af en fælles guddom og ensartet livsstil, som er landskabsmæssig betinget. Men hvad konstituerer en stamme? Er det en høvding med sit territorium, er det samfund, er det landsbyinddelinger? Det kan altså konkluderes, at der har været grupperinger i det fri Germanien, men ikke noget om deres fysiske grænser eller kriterierne for deres medlemskab.

4.7 Opsamling

Metodisk synes analyser af indicier for etnicitet i RJ med fordel at kunne koncentrere sig om aspekter inden for grave og bebyggelse med nøje overvejelser om afgrænsning af kontekst og spørgsmål. Inden for disse fundkontekster har jeg

diskuteret de enkelte genstandskategorier og påpeget deres brugbarhed og faldgruber. Jeg har vedr. våbenofferfund og diger mv. beskrevet de metodiske problemer, samt hvilke aspekter analyser kunne rettes mod. Overordnet set kan disse kategorier ikke stå alene i etnicitetsanalysen, men må tjene som nuancerende kulisse og belysning af øvrige analyser. Tolerancerammeprincippet er blevet fremhævet som et vigtigt redskab i undersøgelserne af etnicitet.

5. Analyse

Den følgende analyse og diskussion falder i to dele. Først foretages en metodisk vurdering af Neumanns analyse af Olgerdiget og dets regionale kontekst på baggrund af afsnit 3 og 4. Dernæst vil jeg prøve at eksemplificerer, hvorledes den her fremlagte metode kan bruges til analyse af etniske elementer. Denne analyse tager udgangspunkt i publiceret empiri af begrænset omfang. Det kan være vanskeligt at skelne imellem de forskellige identitetsmarkeringer, og hvad de er udtryk for. Derfor vil jeg tage udgangspunkt i en ”sikker” markering og undersøge dennes udtryk i forhold til etnicitet. RJ er en tid med social stratificering i samfundet, og der er en elite, som skiller sig ud fra den øvrige befolkning via statusmarkeringer i grave i form af romersk import. Disse bliver udgangspunktet for analysen. Denne foretages ved analyse af både elitens grave og bebyggelse med fokus på importens brug i relation til lokal kontekst.

5.1 Neumanns analyse og metode

Da Neumann skrev om Olgerdiget, byggede han på nogle grundlæggende antagelser: For det første at Olgerdiget blev bygget som skel mellem to stammer – jyderne og anglerne. Denne fysiske grænse i landskabet udgjorde en neutral forudsætning for at analysere forskelle og udvikling i disse stammer før og efter skellets etablering. Olgerdigets funktion som politisk, militær og evt. administrativ grænse med magtpolitisk og vejstrategisk placering lå til grund for den materielle analyse (Neumann 1982:7 & 68 ff.). For det andet så han Kossinnas (1920) teori om skarpt adskilte kulturgrupper svarende til etniske grupper som den eneste tilgængelige om end problematiske arbejdshypotese for arbejdet med etnisk-politiske spørgsmål. De

største problemer hæftet til denne teori var, at Kossinnas analysekriterier baseret på et bredt udvalg af materialer metodisk er næsten umulige, og desuden har tysk arbejde med navngivne stammer vist, at disse ikke grænser skarpt op til hinanden, som Kossinna forestillede sig (Neumann 1982:69 ff.).
Analysen er todelt. Dels analyserer Neumann genstandsmaterialet nord og syd for Olgerdiget samt forskellene fra ÆRJ til YRJ, og dels søger han via analyse af skriftlige kilder at navngive påviste stammer og beskrive den historiske udvikling i området. Her skal fokuseres på den første del, da anden del kort fortalt lider under nogle af de problemer, som er skitseret i afsnit 4.6.
Metodisk henviser Neumann til fire analysegrupper opstillet af Jankuhn (1966) til fastlæggelse og afgrænsning af arkæologiske grupper: Keramik, dragter, gravformer og våben. Heraf afviser Neumann dragter og våben pga. for smalt grundlag i det forhåndenværende materiale, men han afviser også gravformernes anvendelighed, idet de påvirkes af religion, som går på tværs af etniske grupper (Neumann 1982:72 note 301). Dermed står han tilbage med keramikken, som da også er afgørende for hans argumentation.

Neumanns teoretiske udgangspunkt er problematisk, idet han ikke stiller spørgsmålstegn ved, *om* arkæologiske materialebaserede kulturer kan sidestilles med etniske grupper, men kun er optaget af, *hvornår og hvordan* det kan lade sig gøre. Hans antagelse om tilstedeværelsen af en stamme på hver side af Olgerdiget er ligeledes problematisk, idet den farver og forenkler hans analyse og konklusioner. Det må anses for problematisk, at han i en analyse med specifikt etnisk sigte kun anvender en materialekategori, og at han adskiller religiøs og etnisk identitet uden nærmere overvejelse omkring deres sammenhæng og indbyrdes dynamik. Disse aspekter kunne formodes at have haft en indflydelse på analysegrundlaget, da keramikken stammer fra gravene.

5.1.1 Keramik og grave i ÆRJ

Neumann gennemgår de hidtidige tolkninger af OJKs keramiske ledetyper og udbredelse og når ved supplering med en række nyere fund frem til et billede af gruppen, som er mest klassisk i tidlig ÆRJ. Der er kun få eksempler på gode urner

fra den yngre del af ÆRJ (Neumann 1982:73 ff.). Han vægtlægger analyse af keramiske helheder, da brug af enkeltelementer fx i ornamentik til sammenknytning af områder går mod Kossinnas princip om skarpt afgrænsede kulturområder. Grupper med kun få eksemplarer eller ornamentdetaljer kan ikke sidestilles med kulturprovinser (Neumann 1982:86).

Hovedtype	**Beskrivelse**
Over Jerstalurne	Stor, rummelig urne med vid munding. Kort skulder ornamenteret med flade, vandrette furer evt. suppleret med vinkelbånd
Anden almindelig urne	Lavere end Over Jerstalurnen, lidt anderledes profil og konkav underdel på de yngre eksemplarer.
Urner fra sen ÆRJ	Der gives to eksempler på urners udseende fra sen ÆRJ. De karakteriseres hovedsageligt af en "strammere form".
Romersk bæger	Navngivet af Tischler eller Neergaard. Det drejer sig om fodbægre. Neumann bruger begge betegnelser i flæng. Hvori det "romerske" består fremgår ikke. De romerske bægre er kun ledetype i Nordslesvig, da de i Sydslesvig har været for små som urner og for outrerede som husholdningskeramik.

figur 3: Neumanns keramiske hovedtyper for OJK. ***Efter Neumann 1982:73 ff.***

Ud fra Over Jerstalkeramikken (figur 3) og analyser af hhv. Sydjylland, Angel og Als samt Vestslesvig og de nordfrisiske øer konkluderer Neumann, at der i ÆRJ har været en ensartet urneformgivning nord og syd for Olgerdigets kommende grænse Vidåens og forlængelsen af denne mod vest. Den keramiske konklusion forstærkes af en grundig henvisning til relevant forskningshistorie og tilbagevisning af dennes regionale og keramiske fejlslutninger. Den egentlige sydgrænse for den keramiske OJK finder Neumann vanskelig at fastsætte pga. dårligt belyst materiale. Der er muligvis en grænse mellem Angel og Østholsten baseret på landskabsmæssigt skift, dragtforskel repræsenteret af fibler, men mest afgørende er den holstenske skik med kønsopdelte gravpladser. Gruppens endelige afgrænsning afgøres af den rummelige Over Jerstalurnes kontrast til de nordlige lerkargraves mæanderornamentik og til de østholstenske tohankelerkar samt keramikken i Vestholstens "Die Westgruppe" (Neumann 1982:84).

Det er problematisk, at en keramisk kulturgruppe, der forsynes med en i øvrigt bred datering, hovedsageligt defineres af "gode urner" fra 1. årh. e. Kr., og resten af ledetyperedegørelsen fremstår uklar (figur 3). Brugen af fodbægrene som ledetype for Nordslesvig ud fra en forbindelse til jordfæstegrave må betragtes som fejlagtig, da disse også forefindes som låg på urner (Vebæk 1986:52). De vestholstenske kar beskrives på ingen måde, hvilket ellers synes relevant argumentationsgrundlaget taget i betragtning. En klarere fremstilling af den sønderjyske gravkeramik findes hos Hansen (1982). Ligeledes er brugen af keramiske helheder frem for helheder af flere genstandsgrupper teoretisk inkonsekvent i forhold til fastholdelsen af Kossinnas principper. Dette retfærdiggør Neumann via sin kritik af andre forskere, som har brugt Kossinna og keramikken endnu mere ukorrekt end han selv. Et andet brist er dateringen af keramikken på baggrund af Almgrens fibeltyper, men denne problemstilling er stadig ikke løst (Rosenberg Andersen 2006). Endelig må inddragelsen af især den holstenske gravskik betragtes som metodisk inkonsekvens, hvor en afvist analysegruppe inddrages i mangel af bedre.

Når Neumman tager fat i gravene skyldes det den tidligere forskning (Neumann 1982:74 ff.): Flere forskere har lagt en sydlig grænse for OJK ved Olgerdigets placering, da der ikke findes jordfæstegrave syd herfor, hvilket Neumann bekræfter. Den nordlige grænse for OJK diskuteres og foreslås beliggende omtrent på en linje fra Horsens Fjord til Ringkøbing Fjord via Skjern Å på grundlag af gravskik, keramisk ornamentik og teksttilteknik. Det publicerede grundlag vurderes dog for spinkelt til håndfaste konklusioner. Det væsentlige for Neumann er spørgsmålet om OJKs sydlige afgrænsning i forhold til Olgerdiget. Særlige, sydjyske jordfæstegrave udgør et isoleret fænomen i tid og rum især inden for klassisk OJK, og deres afgrænsning hænger sammen med tilsvarende forskel i bebyggelsen nord og syd for Olgerdigegrænsen. OJKs konstaterede kulturelle keramiske enhed går altså på tværs af både bebyggelses- og gravforskelle.

Det er problematisk, at Neumann i sin diskussion af OJKs nordgrænse anvender præcis de kriterier, som han med keramikken overtrumfer i defineringen af OJKs sydgrænse – især forskelle i gravskik. Hans analyse af andre genstandsgrupper end keramikken er sporadisk og foretages i mangel af bedre. Dertil er han fokuseret på

vandvejene som skillelinjer alle andre steder end ved selve Olgerdiget (afsnit 1.2). Vand kan som modsætning til de øde landområder have bundet områder sammen. Den sydjyske sammenhæng mellem jordfæstegravskikkens og bebyggelsens udbredelse bliver blot konstateret, men ikke nærmere fremlagt. Neumann redegør heller ikke for, hvorfor det keramiske argument er stærkere end de øvrige materialegrænser. Blot konstateres, at den keramiske enhed ikke synes at brydes af kulturelle skel, hvorved gravskik og bebyggelse indirekte underkendes som kulturelle faktorer (Neumann 1982:84). Hans stærkeste argument synes at være den kritiske forskningshistorie. En bred opdatering af de regionale byggeskikke findes hos Ethelberg, som påpeger OJKs stadig meget løse afgrænsning afhængig af materiel analysegruppe (Ethelberg 2003:196 ff.). Dette afspejler sig også i hans egen redegørelse, som ikke er optaget af grænsesøgning i regionalgrupperne i ÆRJ, men derimod eksemplificering af konstaterede, regionale byggeskikke (Ethelberg 2003:165 ff.).

5.1.2 Keramik og grave i YRJ

YRJ er i Neumanns terminologi sammenfaldende med tiden efter Olgerdigets etablering. Den klassiske Over Jerstalurne forsvinder i Nordslesvig med brandgravskikken. Keramikken her ændrer karakter i både form og ornamentik. I Angel syd for Olgerdiget fremkommer ligeledes ny gravkeramik, men stadig i form af urner. Formerne adskiller sig både fra den tidligere keramik i området, men også fra den nordslesvigske. Ornamentikken indeholder de samme nye elementer som nord for Olgerdiget, men elementerne bruges anderledes. Disse nye tiltag ser Neumann som mulige sydfynske indslag (Neumann 1982:89). I Sydvestslesvig er stadig en vis overensstemmelse med Østslesvig, men også impulser fra Elbe/ Weser området. I Sydvestslesvig er fremkommet mange hankekar, som kan stamme fra jordfæstegrave (Neumann 1982:90).

I forhold til gravene søger Neumann at kortlægge flere landsdeles gravskikke og diskuterer, hvordan de har påvirket hinanden. Det særlige er, at OJK nord for Olgerdiget nu domineres næsten udelukkende af jordfæstegrave, men i en ny form. Den ændrede gravform skyldes nye ritualer, som den gamle smalle form ikke levnede plads til (Neumann 1982:86 ff.). I Angel forsætter ligbrændingsskikken dog

med enkelte, velhavende jordfæstegrave. De mulige grave i det vestlige Sydslesvig inkl. de nordfrisiske øer tyder muligvis på påvirkninger nordfra, men der foreligger ingen dokumentation af selve jordfæstegravformen, og hvorvidt de ”nordlige” ritualer er blevet benyttet i disse sydligere grave.

Neumann betegner forsat Nordslesvig som ”Over Jerstalområdet”, hvilket må anses for problematisk. Betegnelsen refererer til et keramisk defineret område med udgangspunkt i urnegravpladsen fra ÆRJ. I YRJ er både keramik og gravskik ændret og Over Jerstallokaliteten har ikke længere nogen betydning. Hos Ringtved findes en opdatering af den keramiske og gravmæssige udvikling i YRJ. Hun knytter området sammen med en større del af Jylland i en såkaldt ”Sydgruppe” (Ringtved 1988). Forbindelserne til Fyn fremstår rodet, idet tendenserne i gravskikken og keramikken ikke sammenkobles, men behandles hver for sig. De mulige forbindelser mellem Vestslesvig og OJK opfattes kun som eventuelle påvirkninger mellem separate områder, men binder dem ikke sammen. Situationen kunne ellers forveksles med samme fra ÆRJ, hvor det også blot er enkeltelementer, der definerer helhedsindtrykket. Olgerdigets fysiske grænse er sandsynligvis udslagsgivende for tolkningen.

Det fremgår tydeligt, at den keramiske analyse ikke kan stå alene i YRJ. Neumann mangler sine ”gode urner”. Derfor kommer gravskikken (med overvejelser om skift i rituel praksis) til at veje tungere i argumentationen. Her kommer Neumann for første gang ind på praksis, men det synes ikke som noget, han gør af metodiske eller teoretiske årsager – skiftet fremstår for ham blot for oplagt til at kunne overses. Gravanalysen fremstår generelt rodet. Der jongleres med jordfæstegrave kontra brandgrave set på landsbasis, men med meget ukonkrete angivelser. Hans redegørelse for, hvilke områder der har influeret andre, fremstår meget overfladisk, og argumentationens skiften mellem gravform, orientering og ritualer tegner ikke noget klart billede. Samtidig fremstår det nu større fokus på gravenes vidnesbyrd som inkonsekvent i forhold til fravalget af grave og religion som brugbart analyse- og argumentationsgrundlag.

En ren keramisk sammenligning mellem ÆRJ og YRJ er altså vanskelig, og Neumanns argumentation lider derunder. Hovedargumentet for, at en nu mere

inkonsekvent analyse, hvor mange elementer inddrages efter forgodtbefindende, er tilfredsstillende, er Olgerdigets tilstedeværelse som grænse mellem stammer. Det er tydeligt at det nye element i YRJs grave af religiøs og rituel karakter for Neumann er mere afgørende end de keramiske faktorer. Hans særligt definerede sydjyske gravform i ÆRJ nyder ikke samme status, da den her kan overtrumfes af det keramiske argument.

5.1.3 Våben samt velhavende grave

Som supplering til analyserne af keramik og grave fremdrager Neumann andre forhold, som kan belyse regionens udvikling - heriblandt våbenskik og tegn på elite i grave og bebyggelse (Neumann 1982:91 ff.). Hans overordnede datering af våbengravsskikken fra sen FRJ og ind i YRJ, hvor de fleste dateres inden for ÆRJ, holder stadig (Watt 2003:180). Han skelner mellem ÆRJs udstyr bestående af nærkampsvåben fx lanse, og YRJs udstyr bestående af fjernkampsvåben til åbent terræn bl.a. bue og pil. Dette understreger Olgerdigets civile funktion, da anlægget ikke kunne indtages med fjernkampsvåbene fra YRJ, og det har været svært at bemande.
Eliten defineres i udgangspunktet som benyttere af jordfæstegravene i OJK i ÆRJ, men samfundsstratificeringen underbygges med eksempler fra grave og bebyggelse i hele Slesvig. Fænomenet sættes ind i en samfundsudvikling, som tog sin begyndelse allerede i FRJ. Våbengravskikken diskuteres i forhold til Lübsowgravene og i øvrigt rige grave uden våben, og Neumann fremsætter, at en revurdering af Lübsowgravenes kriterier og tolkning i forhold til rigdom frem for politik er nødvendig.

En opdatering af de tidsmæssige og regionale variationer findes hos Watt (2003). Her findes også en langt klarere regional redegørelse end Neumanns, som fremtræder mudret. Hos Watt fremgår det, at nærkampsvåbnene *er* til stede i gravene fra YRJ endda i endnu højere grad end i ÆRJ. Ydermere indikeres her med et citat fra Tacitus, at lansen har fungeret som våben både i fjern og nærkamp, så Neummans kategorisering af udstyret er behæftet med usikkerhed (Watt 2003:188). Våbensammensætningen i gravene kan altså ikke bruges til belysning af Olgerdigets

funktion, som Neumann gør det.

Elitefremlæggelsen fremtræder noget uordnet. Pointen er åbenbart at påvise, *at* der sker en samfundsudvikling og -statificering, men den knyttes ikke til den regionale diskussion og sætter derfor heller ikke Olgerdigets fremkomst i regionalpolitisk perspektiv.

5.1.4 Neumanns konklusioner

Ilfg. Neumann er hans vigtigste resultater i forhold til analysen og tidligere forskning den nye definering af OJK, hvor de gamle kriterier – herunder den særlige jordfæstegravtype som afgrænsende for gruppen – ikke længere er tilstrækkelige. I ÆRJ findes der Over Jerstalurner på begge sider af Olgerdiget, mens jordfæstegravene kun findes mod nord. I YRJ adskiller Olgerdiget to områder med forskellige gravformer og forskellig keramisk udvikling. Den sønderjyske udvikling er mere varieret end tidligere antaget. Angel har tidligere været anset som keramisk inddifferent, men Neumann har påvist, at området i ÆRJ er orienteret mod nord og i YRJ mod øst (Fyn). De militærtekniske, rituelle og religiøse tendenser har på nogle punkter i nogle perioder en karakter, hvortil et ophav eller en indflydelse ikke er at finde. Men de kan ses i sammenhæng med Olgerdiget, der som et nyt indslag repræsenterer en politisk centralmagt, som er stærkere end tidligere, og indikerer fastere stammedannelser. Olgerdiget viser, at stammerne har indflydelse på den materielle kultur, hvorfor materielle grænser *kan* være betegnende for stammegrænser. Men Neumann advarer imod at tage dette som bevis for Kossinnateoriens rigtighed og anfører, at kulturgrænser også kan have andre årsager end politiske og etniske. Neumann slutter med at bekræfte, at Olgerdiget er opført som grænse mellem to stammer. Disse navngives vha. skriftlige kilder, og Neumann konkluderer ud fra palisadens placering, at det må være nordslesvigerne (Jyder i hans terminologi), som har opført anlægget – sandsynligvis af handelsmæssige årsager (Neumann 1982:95 f. & 65 ff.).

Set i lyset af hans analyse står spørgsmålet tilbage, hvor meget vægt keramiske ligheder kan tillægges? Hvornår skal ensartetheder tolkes som enheder, og hvornår er de udtryk for to områders indbyrdes påvirkninger? Neumanns metodiske

inkonsekvens stiller hans konklusioner om området i et tvivlsomt lys – især hvad angår tiden efter ”de gode urner” fra 1. årh. Hans brug af Olgerdiget som grænse og argument i analyserne er også uheldig – især i betragtning af anlæggets seneste datering netop begyndende i ”de gode urners” tid. Tilbage står altså, at nok repræsenterer Olgerdiget en grænse i landskabet, men dennes kontekst må analyseres uafhængigt deraf af hensyn til konklusionernes holdbarhed og troværdighed.

5.2 Romersk import i gravkontekst

Det følgende er et eksempel på, hvorledes metodisk brug af især tolerancerammebegrebet kan anvendes i analyse af rituel praksis og af hvorvidt, der er brugt symboler af etnisk karakter i grave i RJ. Jeg tager udgangspunkt i tydelige elitegrave indeholdende romersk import, som hovedsageligt findes i form af forskellige beholdere. Det interessante er, hvilken rolle disse fremmede elementer indtager i en lokal kontekst. Dette søges afdækket ved sammenligning med eksempler på den almindelige befolknings gravskik med særlig fokus på brugen af beholdere – af bevaringsmæssige årsager hovedsageligt keramik.

Der er lavet mange samfundsstrukturanalyser ud fra kombinationsanalyser af elitegrave fx Hedeager & Kristiansen (1982), Ringtved (1988), Ethelberg (1995, 2000 & 2003), Mikkelsen (1990), Rindel (1998) og Rasmussen (1995). Disse problemstillinger er ikke i fokus i følgende analyse. Her analyseres hovedsageligt på fænomenet romersk import i rituel gravkontekst, og det antages at importens tilstedeværelse er udtryk for statusmarkering, uanset hvorledes hierarkiet så end måtte komme til udtryk i div. genstandskombinationer. Analysen foretages inden for de nordslesvigske rammer i lyset af den lokale gravskik. Således er der ikke tale om en sammenlignende analyse af hele elitens brug af import i det danske område eller nord og syd for Olgerdiget (eller i hele det fri Germanien).

Keramisk set er der lavet flere analyser af regionalgrupper i ÆRJ i Jylland fx Tischler (1955) og Neumann (1982). Disse inddelinger bør efterprøves og nuanceres via analyser af andre materialegrupper i kontekst (som det ekstensivt er gjort i Ethelberg 2003), men det ligger uden for rammerne her i praksis at foretage en fyldestgørende analyse. Bidraget her er den metodiske kritik af Neumann (afsnit 5.1). Ringtved (1988) inddeler YRJs Jylland i en nordgruppe og en sydgruppe ud fra

keramikken. Det empiriske materiale, som ligger til grund for denne todeling, synes meget sparsomt i bæltet hen over midten af Jylland. I forhold til den aktuelle analyse anses problematikken omkring sydgruppens nordlige afgrænsning dog underordnet, idet det sønderjyske materiale er godt repræsenteret i forhold til en lokal analyse.

5.2.1 Grave, genstande og kønsbestemmelse

Arkæologer må jævnligt arbejde med gravmateriale uden bevarede skeletter. I disse tilfælde bruges ofte gravgaverne til kønsbestemmelse af den gravlagte. Der er dog stor risiko for i denne identifikation at nedlægge nutidige kønsroller og normer over det forhistoriske materiale, hvis gyldighed på ingen måde kan underbygges som universelle principper.

Generelt for det danske område er lavet undersøgelser omkring sammenhængen mellem køn og gravgaver (figur 4). Desværre kan resultaterne ikke med sikkerhed anvendes på det aktuelle materiale, idet der fra ÆRJ ikke findes bevarede skeletgrave fra Slesvig og fra YRJ findes ganske få (Sellevold m.fl. 1984:53 fig. 32 & 59 fig. 33).

Periode	Kvinder	Mænd	Fælles
Jernalder	Tenvægte, tenkroge	Våben, økser, rideudstyr, sporer	
ÆRJ	Hårnåle, perler*, berloksæt, S-formede hægter** (hører som regel til berloksættene), bronzesakse, små skrin med beslag og låse	Grupper af småsten, rageknive af jern.	Bronzesynåle**, jernnåle, jernknive, import, drikkehorn med metalbeslag***, remspænder, fingerringe, madgaver, fibler***
YRJ	Halsringe, hårnåle, bronzenøgler, sakse, hagekorsformede fibler	Spillebrikker af ben og glas	Kamme, fingerringe, remspænder, ankelringe, forskellige hængesmykker, import inkl. mønter, træspande, keramik, toiletsæt, perler, fibler

figur 4: Generelle tendenser i sammenhængen mellem køn og gravgods ud fra danske jernaldergrave med bevarede skeletter.
* forekommer sjældent i ♂, ** én fundet i ♂, *** findes oftest i ♀.
Efter Sellevold m.fl. 1984:227 ff.

I begge perioder stammer en overvejende del af skeletterne fra Sjælland, hvorfor gravgavefordelingen kan afspejle en sjællandsk påvirket tendens, som muligvis har været anderledes i Sønderjylland. Generelt viser skeletundersøgelsen, at der både i

mands- og kvindegrave markeres status, så dette er ikke kønsafhængigt. Undersøgelser har vist, at der kan være (over-) regionale forskelle i, hvorledes statusgenstandene fordeler sig mellem kønnene muligvis afspejlende forskelle i samfundsorganiseringen (Hedeager & Kristiansen 1982:130 f.). Kønsbestemmelse af de sønderjyske grave ud fra tabellens genstande vil jeg derfor ikke gå nærmere ind i.

5.2.2 ÆRJs importgrave fra B2

Fra ÆRJ i Nordslesvig kendes flere grave indeholdende import. Fænomenet er bedst kendt fra gravene dateret til B2. Importen i B1 er på landsplan begrænset i antal og består i høj grad af italiensk producerede unikagenstande. I B2 bliver mængden af import generelt større i gravene, den er mere spredt ud over landet, og genstandene er mere standardiserede, provinsialromerske stykker (Lund Hansen 1987:255).

Lokalitet	Fremkomst	Type	Lokal efterfølger
Dollerup-gård	Udgravet 1947	Dobbelt jordfæstegrav	Materiale fra en urnegrav med et glasbæger dateret til C blev indleveret i 1873 og 1880.
Brokjær	Indleveret af lægmand i 1877. To sammenblandede brandgrave.	Brandgrave, muligvis dobbeltgrav. Østlandskedler med trælåg brugt som urner	Tilsvarende rigere grav fra B2/C1a blev indleveret i 1878 bl.a. med sølvbæger.
Gjenner	Udgravet ca. 1905	Brandgrav i høj, lerurne – muligvis centralgrav	Importgraven Bodum Mark fra B2/C1a ligger nær denne grav.
Kastrup 1	Udgravet 1937-38	Sekundær brandgrav i høj, lerurne	
Kastrup 2	Udgravet 1937-38	Central brandgrav i høj, lerurne	
Kastrup Nordhøj	Udgravet i 1973	Jordfæstegrav i høj	

figur 5: Nordslesvigske importgrave udelukkende fra B2 og deres mulige efterfølgere.
Kastrupgravene kan ses som indbyrdes efterfølgere i løbet af B2. ***Jf. bilag I.***

Blandt importgravene i Nordslesvig (figur 5) forefindes to jordfæstegrave (heraf en dobbeltgrav) og fire eller fem brandgrave (muligvis en dobbeltgrav). Flere af disse er udgravet i høj. Dollerupgård ligger i overgangszonen mellem det sønderjyske og østjyske område og har optrådt som elitegrav i analyser af begge regioner (Mikkelsen 1990; Ethelberg 1995). Den adskiller sig fra de øvrige grave, idet den af Eggers er

kategoriseret som Lübsowgrav, og dermed placerer sig i en overregional, germansk kontekst af absolutte elitegrave i ÆRJ (Eggers 1953). Det er sandsynligvis både i kraft af sin overregionale Lübsowkarakter og sin lokale placering, at Dollerupgårdgraven skiller sig ud i forhold til de øvrige sønderjyske B2-grave. Således kan de mange sæt af keramik (figur 6) være influeret af den østjyske tradition med mange kar i gravene (Jensen 2003:290 f.).

Materialet fra Brokjær er en blanding fra to kedelurner. Fundet indeholder så mange dele, at hver kedel kan have indeholdt nogenlunde det samme (figur 6; bilag I). Men Dollerupgårdgravene viser, at dette langt fra behøver være tilfældet (selvom billedet kunne udlignes noget, hvis der var bortgravet importsæt i fodenden af grav A1 jf. bilag I). Kastrupgravenes udsagnsværdi er heller ikke entydig (bilag I). Fra Gjenner har vi kun urnen og ingen mindre lerkar. Det er selvfølgelig muligt, at urnen her (og evt. i Kastrup 1 og 2) har indeholdt skår af små kar, men at disse ikke er blevet anset for væsentlige i den tidlige dokumentation. Der kan altså knyttes kildekritiske problemer til alle importgravene, enten pga. destruktions- eller dokumentationsgrad, hvilket understreger analysens eksemplificerende karakter.

Lokalitet	**Keramik**	**Import og drikkehorn**
Dollerupgård	**Mellem gravene:** To sæt keramik knyttet til hver sin grav bestående af en krukke og et lille kar. **I gravene:** en krukke i hovedenden og skålsæt i to dele i fodenden.	To bronzesitula og to forgyldte sølvbægre m. træbakker i fodenden af den ene grav. To drikkehorn ved liget i den anden. **Løsfund**: Hank til bronzefodbækken
Brokjær	Tre små kar og en krukke	Tre østlandskedler; en bronzekasserolle; et øse-si sæt; et glasbæger og to drikkehorn.
Gjenner	Urne: En krukke	Et øse-si sæt.
Kastrup 1	Urne: En krukke + to eksterne skåle?	Et stort metalkar og drikkehorn?
Kastrup 2	Urne: En krukke + evt. ekstern keramik?	En østlandskedel og mindst et drikkehorn.
Kastrup Nordhøj	To krukker hhv. i hovedende og i midten (forhold til kiste usikkert). To små kar i fodenden i eller over kisten.	En bronzekasserolle og to drikkehorn uden for kisten ved hovedet eller midt for.

figur 6: ÆRJ importgravenes indhold af beholdere og deres placering. *Jf. bilag I.*

Overordnet set falder de sønderjyske importgenstande inden for det, man kan

karakterisere som drikkeservice (Jensen 2003:340 & 349 ff.). I forhold til deres typer, sammensætning og karakteristik synes det fornemme udstyr i Dollerup dog ikke at optræde som det komplette eksempel med et fast sæt, der efterlignes i de øvrige grave. Den indeholder eksempelvis ikke noget øse-si sæt, kasserolle eller glas, som Brokjær gør (figur 6).

Kategori/ Lokalitet	**Store beholdere** Kedler, situla, bækkener	**Ophældning** Øse-si sæt, kasseroller	**Drikkebægre** Glasbægre, sølvbægre, (drikkehorn)
Dollerupgård	x		x
Brokjær	x	x	x
Gjenner		x	
Kastrup 1	x		(x)?
Kastrup 2	x		(x)
Kastrup Nordhøj		x	(x)

figur 7: Funktionsdeling af importeret drikkeservice. Drikkehorn er ikke romersk import, men kan enten være lokalproducerede eller germansk importerede (Hardt 2003:66). De er medtaget pga. deres funktion og deres potentielle importsammenhæng, som understreges af importerede glasdrikkehorn (Lund Hansen 1987:385 & 389). I Dollerupgård er de placeret som personlige genstande frem for i fodenden ved importsættet, hvilket kan afspejle en funktionsmæssig forskel. Denne forskel kan ikke efterprøves i brandgravene, hvorfor den funktionsmæssige sammenhæng mellem drikkehorn og romersk import er vanskelig at kortlægge.

Hvis man funktionsinddeler drikkeservicet, træder Dollerupgård stadig ikke frem som forbillede (figur 7). Den mangler nogle genstande, som placerer sig inden for ophældning (det er selvfølgelig muligt, at disse er gået tabt i den bortgravede del lige som bronzebækkenet jf. bilag I). Muligvis spiller gravens mange lerkar en supplerende rolle. For at sætte disse og importgravenes beholdere i det hele taget i relief fremdrages her et par eksempler på den øvrige gravskik i Sønderjylland.

5.2.3 ÆRJs ”almindelige” grave fra B2

Fra Petersminde har vi et eksempel på en brandgravplads fra ÆRJ dækkende tidsrummet 1. og 2. århundrede e. Kr., hvor den almindelige befolknings gravskik formodes afspejlet. Der er udgravet 41 sikre grave, hvoraf de 27 er urnegrave og de 14 er brandgrubegrave (Vebæk 1986).

Både i urner og brandgrubegrave findes eksempler på nedlæggelse af skår fra forskellige kar, men de er ikke standartinventar i alle gravene. Omvendt indeholder flere af gravene ikke andet udstyr end keramikken. Mængden af nedlagte skår skifter

fra få skår og enkelte kar til flere skår af helt op til 7 forskellige kar i en enkelt brandgrubegrav (Vebæk 1986: lokalitet 30). Skårene tolkes overordnet som forsætligt frem for tilfældigt gravlagt (Vebæk 1986:48). De har ikke som det meste, øvrige gravgods været på ligbålet inden nedlæggelsen.

Karrene er ikke systematisk medtaget i kataloget over de enkelte grave, men beskrives samlet som gennemgående små, lave kar i form af kopper, skåle og fade (det største måler mindst 39 cm i diameter i lokalitet 30). De fleste er ikke eller ganske let ornamenterede. Der er ikke nogen illustrationer af pladsens kopper, men af en fragmenteret, uornamenteret fodskål (Vebæk 1986:53 fig. 17), hvis nærmeste parallel er fra Dollerupgård (figur 7). Dollerupgårdfodskålen har en hank og synes funktionsmæssigt at svare til en kop. Det er altså muligt, at flere af kopperne fra Petersminde har været fodskåle, hvis kun den øverste del af karret er bevaret. Der er også fodbægre fra pladsen, men Vebæk er ikke konsekvent i benævnelsen af og skelnen imellem fodskåle og fodbægre (Vebæk 1986:53).

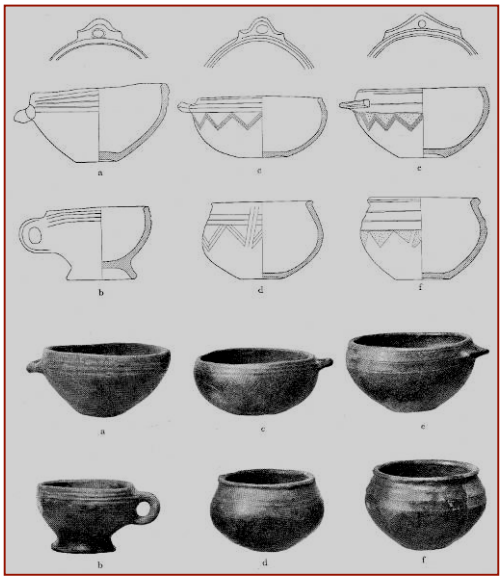

figur 7: De små skåle fra Dollerupgård. Ingen fast målestok. ***Efter Voss & Ørsnes-Christensen 1949:226 fig. 12.***

Placeringsmæssigt optræder flere bikar som låg på urnerne, men derudover er der ikke nævnt kar, som står uden for disse. I brandgruberne må alle gravgaver i sagens natur betragtes som nedlagt i selve graven. I tre af disse er fundet skår af større kar, der tolkes som urner (Vebæk 1986:48), men alternativt kan de betragtes som nedlagt gravkeramik. Fra to grave fremkom våbenudstyr placeret uden for urnen, så det kunne bikar i princippet også være – måske nu repræsenteret ved løse skår i fylden. En klar rituel skelnen mellem personligt udstyr og øvrige gravgaver jf. definitionen (afsnit 4.2.3) er ikke mulig, men dette er jo også tilfældet for elitens brandgrave.

De få bevarede bensager fra pladsen er alle brændt på ligbålet. Bevarede bensager er sjældne i sønderjyske brandgrave (Vebæk 1986:57). Det kan derfor ikke entydigt på-

eller afvises, om der kunne være nedlagt drikkehorn uden beslag i gravene – eller beholdere af træ for den sags skyld – som har hørt med til gravens beholdersortiment. Det samme gælder for elitens brandgrave.

I Hjemsted er fundet 11 jordfæstegrave dateret til ÆRJ (bilag II; Ethelberg 1990:10 ff.). Med denne gravtype er der mulighed for at analysere på tolerancerammen ikke blot for valget af kartyper, men også deres placering i gravene (figur 8).

Grav	**Uden for kisten**	**I kisten**	**Usikre kister/forstyrrelser**
120	To skåle fra kistelåg.	En krukke (fra kistelåg?)	Forstyrret.
218			Forstyrret. I den ene ende var en krukke og en skål.
222			Forstyrret. I gravens sydende: en krukke, et lerkar med S-svajet profil og et fodbæger.
266			Ingen sikre kistespor eller gravgaver.
1404		To skåle.	Forstyrret.
1406	Fire kar på kistens låg: En krukke og tre skåle.		Forstyrret.
1433			
3486	To skåle placeret i hinanden.		Karrenes sandsynlige placering er uden for kisten.
9714		Muligvis en skål ved hovedet.	Forstyrret.
11.128		Tre lerkar i fodenden: en krukke og to skåle.	Forstyrret.

figur 8: Keramikken og dens placering i ÆRJ gravene i Hjemsted. Løse skår i fylden er ikke medtaget. ***Jf. bilag II.***

I Ethelbergs (1986 & 1990) katalogers anlægsbeskrivelser er nøje angivet, hvorvidt der er registreret kistespor og spor af låg, men i kraft af flere af gravenes forstyrrelser kan det ikke entydigt afgøres, om karrene har haft en fast placering. Der synes at være indicier for, at de både kan have stået på kistelåget (grav 1406 og 120) såvel som placeret i selve kisten (grav 11.128) eller ved siden af (grav 3486). Der kan evt. have været kar både i og uden for kisten i samme grav – muligvis med forskellige funktioner. Billedet synes klarere, når analysen rettes mod selve kartyperne og deres kombination (figur 9).

Ser man bort fra de løse keramikfragmenter i fylden ser det ud til, at tolerancerammen for kar i gravene udgøres af en eller to krukker dvs. større kar og

en, to eller tre mindre kar i varierende skål- eller kopformer. Det er ikke alle gravene, som indeholder disse sæt, og grav 1433 antyder, at dette ikke kun skyldes bevaringsforholdene. Dette giver en vis elastik i tolerancerammen.

Grav	Rundet krukke	Vaseformet krukke	Etleddet skål	Toleddet skål	Fodskål	Fodbæger
120		x	x	x		
218	x			x		
222	x	x				x
266						
1404				x x?		
1406	x		x x	x		
1433						
3486			x	x		
9714				x?		
11.128	x			x x		

figur 9: Keramiske former i ÆRJ gravene fra Hjemsted. ***Jf. bilag II.***

På Petersmindegravpladsen kan de nedlagte skår måske tolkes i lyset af keramikken fra Hjemsted som udtryk for nogenlunde samme tradition. Her findes de små bægre som låg, bikar og fragmenter i gravene, mens selve urnerne samt de tre større kar i brandgruber muligvis kan ses som tilstedeværelsen af krukkerne. Hvor mange fade, der findes fra Petersminde, står ikke klart. Blot det ene fra lokalitet 30 er nævnt i gennemgangen, og denne skiller sig med sine 7 kar i forvejen ud fra de andre grave – muligvis som Dollerupgård indeholdende flere sæt. En anden mulighed er at se dem som en keramisk udgave af træbakkerne i Dollerupgård A2 (bilag I), eller de neden for nævnte træfade i de østjyske lerkargrave (afsnit 5.2.4). Fadene findes hverken i de almindelige eller elitens jordfæstegrave. Yderligere afdækning af denne problematik ligger uden for dette speciales rammer. Jeg vælger at se bort fra fadene

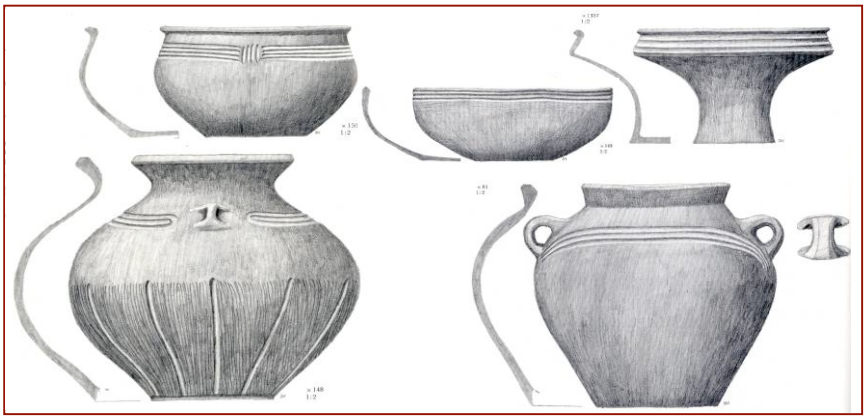

figur 9: Keramiske eksempler fra Hjemsted illustrerende den lokale tolerancerammе. Et eller to store kar: vaseformet krukke (x148), rundet krukke (x81) kombineret med en eller flere skåle: toleddet skål (x150), etleddet skål (x149), fodbæger (x1357). Ingen (indbyrdes) fast målestok. ***Efter Ethelberg 1986:118 & 134.***

og fastholder den fremsatte toleranceramme for keramik i gravene (figur 9).

5.2.4 Diskussion af beholdere i ÆRJs gravskik

Grav	Rundet krukke	Vaseformet krukke	Etleddet skål	Toleddet skål	Fodskål	Fodbæger
Dollerupgård A1	x	x	x	x	x	
Dollerupgård A2		x x	x x	x		
Brokjær		(x)	x	x	x	
Gjenner		x				
Kastrup 1		x		x? x?		
Kastrup 2	x					
Kastrup Nordhøj	x	x		x		x

figur 10: Keramikken i ÆRJ importgravene. Karrene imellem Dollerupgårdkisterne er knyttet til hhv. A1 og A2 ud fra nærmeste placering. Brokjærgravenes keramik er ikke entydig: Der kan fx have været et sæt bestående af et stort og tre mindre kar i den ene urne, men intet i den anden, eller et stort og et lille kar i den ene samt to små i den anden. ***Jf. bilag I.***

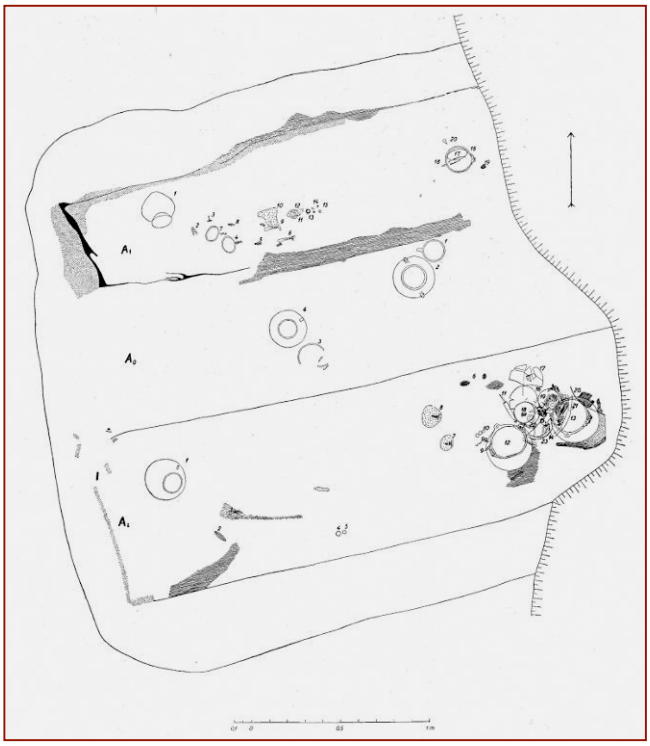

figur 10: Dollerupgård oversigtstegning. Bemærk import i fodenden af A2, den bortgravede østdel især i A1 og keramikkens sætvise placering. ***Efter Voss & Ørsnes-Christensen 1949:211 fig. 2.***

Elitegravenes keramiske former synes stort set at svare til keramikken i de almindelige grave (figur 10).

Af figur 11 fremgår, i hvilken grad elitegravene følger den lokale, keramiske toleranceramme. Dollerupgårdkeramikken overgår antalsmæssigt de øvrige grave, men det er bemærkelsesværdigt, at de mange kar synes placeret sætvist – muligvis med varierende funktioner sættene imellem (figur 10).

Brokjær knytter sig ligeledes til

den lokale tradition (dog med den usikkerhed at karrene har været fordelt mellem to urner). Kastrupurnernes import udgøres af kedler og supplerer således ikke den lokale urne med manglende småskåle. Kastrup 2 og muligvis 1 indeholder drikkehorn, med det kan ikke afgøres, om disse skal tolkes som personlige genstande, tilhørende et importsæt eller evt. et keramisk sæt (figur 7). Gjenner indeholder ikke noget, som kan supplere hverken import- eller keramiksættet.

Grav	**Krukker: 1 eller 2**	**Skåle: 1, 2 eller 3**
Dollerupgård A1	x x	x x x
Dollerupgård A2	x x	x x x
Brokjær	x	x x x
Gjenner	x	
Kastrup 1	x	x? x?
Kastrup 2	x	
Kastrup Nordhøj	x x	x x

figur 11: ÆRJ importgravenes keramik set i lyset af den lokalt opstillede toleranceramme. Dollerupgård og Kastrup Nordhøj viser flere fællestræk bl.a. i småskålenes placering i fodenden, formerne på de større krukker, samt de vaseformede krukkers placering i hovedenden. ***Jf. figur 10 & bilag I.***

Dollerupgårdgravens mange keramiksæt viser, at importen ikke erstatter den lokale toleranceramme, men supplerer den med et ekstra element. Den lokale keramik synes ikke at supplere importsættet med den manglende ophælder jf. figur 7. Det kunne være de to skåle placeret ved importen, men deres kombination og placering i fodenden synes at være forårsaget af den lokale gravskik frem for en funktion som ophældningssubstitut.

Der synes ikke at være faste regler for valget af kartyper inden for tolerancerammen hverken i standart- eller importgravene (figur 9 og figur 10). De store kar er mere eller mindre åbne, rundede eller vaseformede krukker, og de fleste er hankede. De små kar varierer i form, og nogle typer såsom fodbægre, fodskåle og skåle med vandrette hanke hører muligvis til i den finere ende af skalaen jf. Dollerupgård- og Brokjærkeramikken (figur 10). Hvorvidt der ligger funktionsmæssige årsager til grund for valget af hhv. store og små kartyper kan ikke afgøres på det her fremlagte grundlag. Det er muligt, at karrenes ornamentik spiller en funktionsmæssig rolle (afsnit 4.2.4), men dette element er fravalgt i denne analyse.

I analysematerialet er ikke foretaget undersøgelser af karrenes indhold. Knoglerne af dyr i enkelte grave kan stamme fra nedlagt mad, men findes ikke i selve karrene (på

nær urnerne). Knoglerne kan også være nedlagt som spillebrikker. I flere tilfælde er placeret en jernkniv ved de små skåle, som ikke hører til gravlagtes personlige udstyr (figur 12).

Grav	Ingen kniv	Personlig kniv	Kniv ved kar i fodende
120		x	
218			(x x)
222	x		
266	x		
1404		x	
1406		x	
1433		x	
3486	x		
9714	x		
11.128		x	
Dollerupgård A1	x		
Dollerupgård A2			x
Kastrup Nordhøj		x	x

figur 12: Jernknive i jordfæstegravene fra ÆRJ. Forbehold må tages for gravenes bevaringsgrad. Kun et mindretal af gravene er sluttede fund. ***Jf. bilag I og II.***

Dette kunne skyldes, at der ved eller i karrene har været mad, som fordrede brug af kniv. Eksempelvis findes blandt de østjyske lerkargrave træfade med madvarer og tilhørende kniv (Jensen 2003:291). Hjemstedgravenes bevaringsgrad vanskeliggør dog en nærmere undersøgelse af, hvorvidt en mulig madnedsættelse med kniv i sønderjysk jordfæstekontekst hovedsageligt er et træk i importgravene eller standarttolerancerammen. Den mulighed består, at hvis der har været placeret mad i gravene, så har det ikke været i keramikken, men ved siden af.

I så fald kan keramikken tolkes som udtryk for en rituel drikkekultur. I et sådant scenarium kan brandgravenes urner have tjent flere funktioner i løbet af ritualet: Forud for begravelsen kan de have indgået i ritualet indeholdende det samme som krukkerne i jordfæstegravene for derefter som afslutning på de rituelle handlinger at fungere som beholder for ligbålsresten og de øvrige rituelle kar. Det er muligt at de fragmenterede kar i Petersminde har været hele ved ritualernes begyndelse, og at det er deres rester, som er gravlagt med de øvrige rester af begravelsesritualet. I Brokjær har ritualet eller blot rækkefølgen muligvis været anderledes. Krukken her er brændt med muligvis i anledning af, at den ikke efterfølgende skulle tjene som urne, men det forklarer ikke, hvorfor de små kar er brændt med. Muligvis har de en fællesnævner

med Petersmindekarrene i selve destruktionselementet.
Hvis vi altså antager, at gravkeramikken er forbundet med drikkevarer, medfører det flere tolkningsmuligheder i forhold til den rituelle afkodning. Karrene kan dels være nedsat mhp. afdødes efterliv, eller de kan være blevet benyttet af de gravlæggende i forbindelse med gravlæggelsen – en form for gravøl, om man vil. Inden for den tolkning kan krukkerne have indeholdt drikkevarerne, og skålene kan have fungeret som drikkeservice.
Mængden af løse kar i fylden kan selvfølgelig have spillet en rolle, men overordnet set, synes der ikke at være manifesteret fornem beværtning af mange begravelsesgæster i forbindelse med standartbegravelserne (måske på nær Petersminde lokalitet 30). Drikkeskålene kan selvfølgelig være blevet sendt rundt blandt de fremmødte.
Hvis ovennævnte hypotese er rigtig, har importsættene i høj grad forbindelse til den lokale gravlæggelsesskik. Her afspejles også en drikkekultur, men især i Dollerupgård tilføjet et socialt element: Der er flere serveringssæt til stede i graven, som kan have beværtet et betydeligt større begravelsesselskab. I de tilfælde, hvor der ikke er hele importsæt i gravene dækkende alle tre importfunktioner, kan det skyldes at gæsterne selv kan have medbragt servicedele som en del af det sociale element. Det sociale element understreges under alle omstændigheder ved, at også i brandgravene er importen vedlagt som gravudstyr frem for blot benyttet som pæn urne, som det fx er tilfældet i FRJ (Jensen 2003:170 ff.).
Der er ingen målelinjer på indersiden af den lokale keramik svarende til kasserollerne, så medmindre de har været af forgængeligt materiale, findes der inden for den lokale toleranceramme ingen bevarede ”ophældnings”-genstande (ang. øse-si sæt se nedenfor). I Dollerupgård er to bakker bevaret (bilag I). Den ene til sølvbægrene skal muligvis tolkes som en lokal udgave af sølvbakken fra Hoby (Lund Hansen 1987:193 fig. 129). Det synes sikkert, at serveringsbakken hører til i importkonteksten, men hvorvidt de ordinære keramiske sæt blev anrettet på samme vis er uvist. Der er ikke i det her bearbejdede materiale bevaret spor af serveringsbakker, som tilsyneladende bevares bedst i metalkontakt, men en bakke ville understrege keramikskålenes drikkerelaterede funktion og en tydelig parallel til importen.

Det lokale bryg, som de importerede drikkesæt er blevet anvendt til, var øl og mjød, som iflg. romerske og græske kilder udgjorde et vigtigt element i kultiske ceremonier og til selskabelige anledninger. Der er ingen tegn på, at vinimport fulgte med de romerske drikkesæt (Hardt 2003:64 ff.). Krukkerne i de almindelige grave kan altså have indeholdt enten øl eller mjød eller – i de tilfælde hvor to kar er i graven – begge dele.

Tilstedeværelsen af importeret drikkeservice i gravene kan ses som udtryk for indehaverens kendskab til og indførelse af romersk livsstil (afsnit 4.2.4), og kan som sådan have været et væsentligt element i elitens statusmarkering. Til fordel for denne romerske livsstilstolkning taler den mulige katteknogle i Kastrup Sydhøj (bilag I), som er det ældste eksemplar af tamkat fundet herhjemme (Hardt 2003:87 f.). Men det må have en betydning, at det overvejende er drikkeservice frem for andet, som er importeret og gravlagt. Det er argumenteret til fordel for "romerlivsstilstolkningen", at havde der blot været tale om praktiske, pæne kar ville der forefindes lokale metalefterligninger (Jensen 2003:340). Denne mangel på kopier kan dog skyldes flere ting fx omkostningerne ved tilvejebringelse af de store ædelmetalmængder, som måske har krævet lige så meget som selve importen. Efterligningerne forefindes, men bevaret i ler frem for ædelmetal: De vandrette hanke (figur 7), de X-formede hanke (figur 9), koncentriske cirkler på standfladerne (Mikkelsen 1990:84), ornamentik figur 12) og flere karformer herunder fodskåle og fodbægre, men muligvis også de større krukker (figur 12).

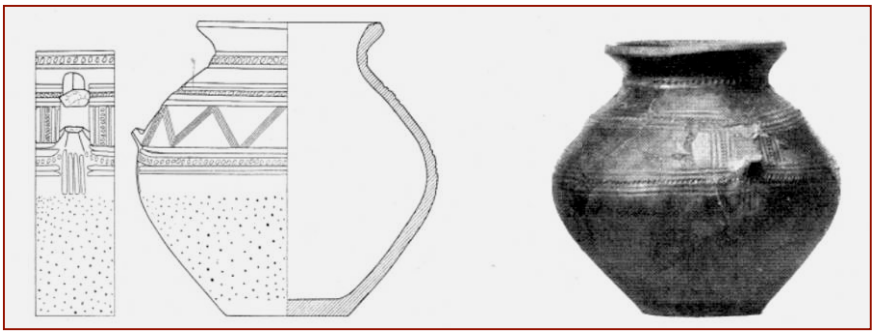

figur 12: Vaseformet krukke fra Dollerupgård A1. Den meget fine ornamentik kan være udtryk for metalefterligning. Ingen fast målestok. ***Efter Voss & Ørsnes-Christensen 1949:225 fig. 10.***

Spørgsmålet er, hvorfor de keramiske metalefterligninger blev lavet? Hvis de kun findes i gravkeramikken (hvilket der ikke er plads til at efterprøve her) kunne det hænge sammen med et ønske om rituelle metalkar, som kun de rigeste fik opfyldt. I

så fald er importen ikke speciel pga. elitens kendskab til romersk livsstil, men den er den ypperste version af en bred, lokal tradition. En tradition som kan være afledt af eksotisk import til at begynde med. Dette kan afklares ved sammenlignende analyser til forudgående perioder, hvilket ligger uden for dette speciales rammer.
Et væsentligt spørgsmål for tolkningen af importen er, hvorfor genstandene findes

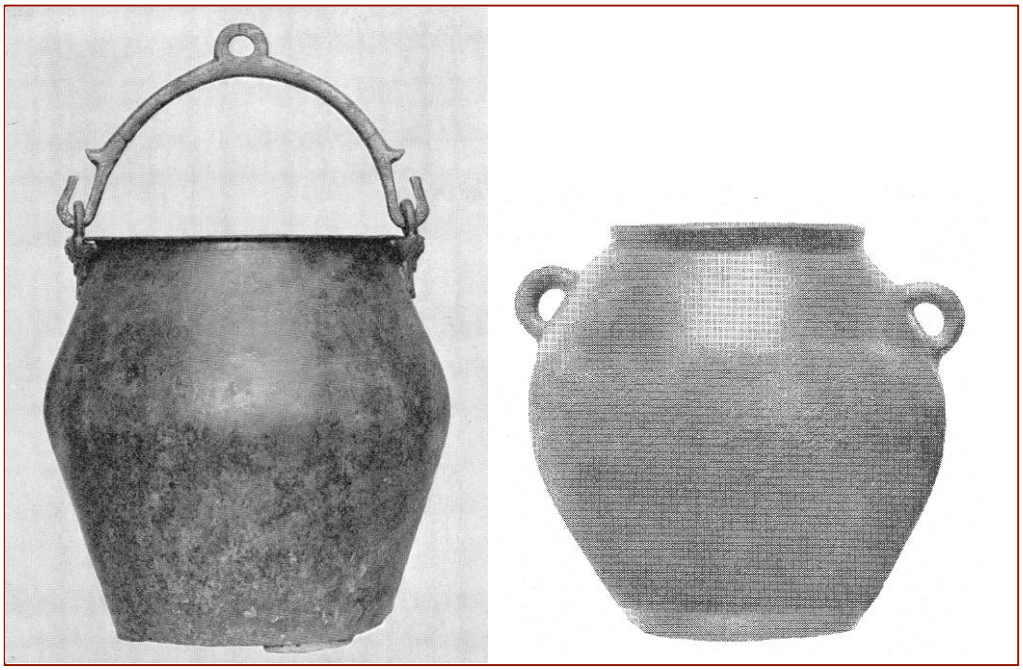

figur 12: Bronzesitula og rundet krukke fra Dollerupgård hhv. A2 og A0. Krukkens form efterligner muligvis situlaens. Krukker med dobbelthanke som denne kan have været forsynet med et håndtag ligeledes i stil med situlaens hank. Ingen fast målestok. ***Efter Voss & Ørsnes-Christensen 1949:244 fig. 32.***

lige præcis i en gravkontekst? De kunne lige så godt have hængt på væggen eller stået på en hylde i hovedhuset. Idet genstandene dækkes til og begravelsen afsluttes, er de taget ud af funktion – også for de efterladte. Derfor må importens tilstedeværelse og deponering i gravene have været væsentlig for de gravlæggende. Det sociale element gør det nærliggende ikke at se genstandene som en demonstration af gravlagtes (eller familiens) rigdom, kontakt og magt, men som resterne af en fælles, social manifestation. Det synes muligt, at alle elitegravene kan relateres til kontinuerlig elitemarkering gennem flere gravlæggelser (figur 5). I så fald kunne man tænke sig, at selve gravølsritualet, hvor der har været en stor ceremoni i forbindelse med gravlæggelsen, har fundet sted, men i nogle tilfælde er

færre dele af servicet slutteligt blevet deponeret i gravene, da det har skullet bruges i de næste generationers ledelse.

Hvis importbegravelserne har fungeret som sociale begivenheder, hvor politiske strukturer er blevet etableret eller reproduceret, er spørgsmålet, om dødsfaldet eller behovet for en konstituerende fest er kommet først? Problemstillingen er skematiseret i figur 12.

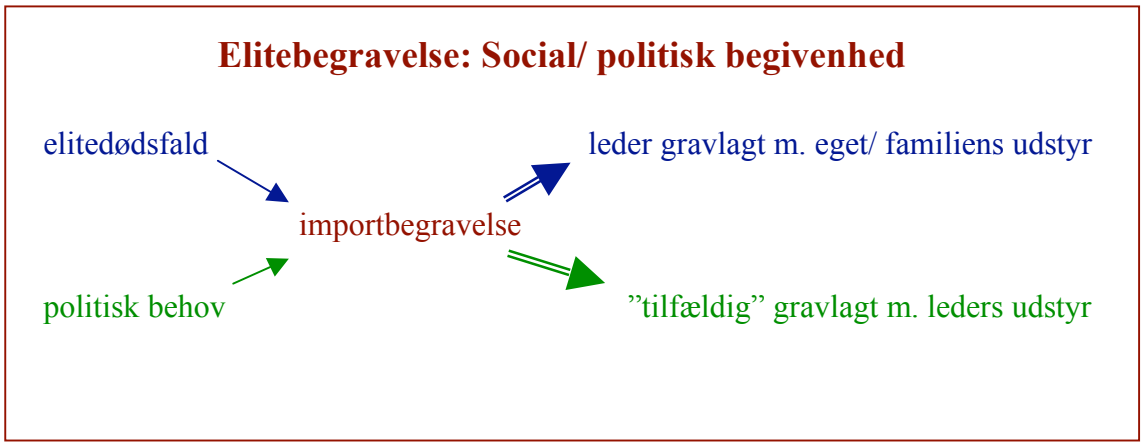

figur 12: Mulige anledninger til afholdelse af importbegravelse som social begivenhed og deres konsekvens for tolkningen af gravlagtes relation til gravens udstyr.

I det blå tilfælde kan gravudstyret betragtes som lederens personlige udstyr, mens det grønne åbner for den mulighed, at gravlagte selv måske ikke har haft stor betydning. Da er det den gravlæggende, som har benyttet anledningen til at holde gravøl og bekræfte sin position eller de nødvendige alliancer. Det ser ud til på landsplan, at skeletterne i elitegravene generelt har en ret god legemshøjde, hvilket afspejler en høj levestandart (Sellevold m.fl. 1984:285). Overføres dette til sønderjyske forhold (trods manglende skeletter), taler det for, at det er om ikke selve lederne så medlemmer af den ledende husstand, som er fornemt gravlagt.

Den sociale begivenhed kunne lederne i princippet have afholdt som en form for kultfest, men importen i gravene indikerer, at det var nødvendigt at knytte det sociale element til begravelsesritualerne. Muligvis fordi begravelserne i forvejen var sociale handlinger i mindre skala. Servicet kan have været brugt til flere sociale handlinger, hvoraf den sidste var en gravlæggelse.

Det kan ikke afvises, at gravøl med keramisk service har fungeret som social begivenhed på lignende vis i den lokale kontekst med andre deltagere, og importen

og de rige grave – især Dollerupgård – afspejler et ritual med service til flere, fornemme deltagere. Dog er Dollerupgårdsølvbægrene beskrevet som delvist dækket af barkflet, hvis funktion ikke er nærmere overvejet og karakter ikke beskrevet (Voss & Ørsnes-Christensen 1949:215). Fletværket kan betyde, at bægrene ikke var i brug, da de blev sat i graven. Det kan også være rester af et organisk øse-si sæt. Om sølvbægrene blev benyttet som drikkebægre til begravelsesritualet og derefter pakket ind/dækket af barkflet inden gravlæggelsen, kan ikke afgøres. Muligheden foreligger dermed stadig, at eliten har fulgt den almindelige keramiske toleranceramme, og importen er en tilføjelse, som tjener andre formål (evt. hinsides) uden tilknytning til det lokale ritual.

Under alle omstændigheder synes det sociale element at være fremtrædende i importgravene og muligvis også i den lokale gravskik.

5.2.5 YRJs import- og almindelige grave fra C3

I YRJ er importmængden dalende i forhold til ÆRJ (Lund Hansen 1987:257 ff.). Dette gælder også antallet af importgrave i Sønderjylland. Følgende analyse tager udgangspunkt den ene af to grave i denne kategori dateret til C3: Jordfæstekammergraven i Enderupskov (Rieck 1980).

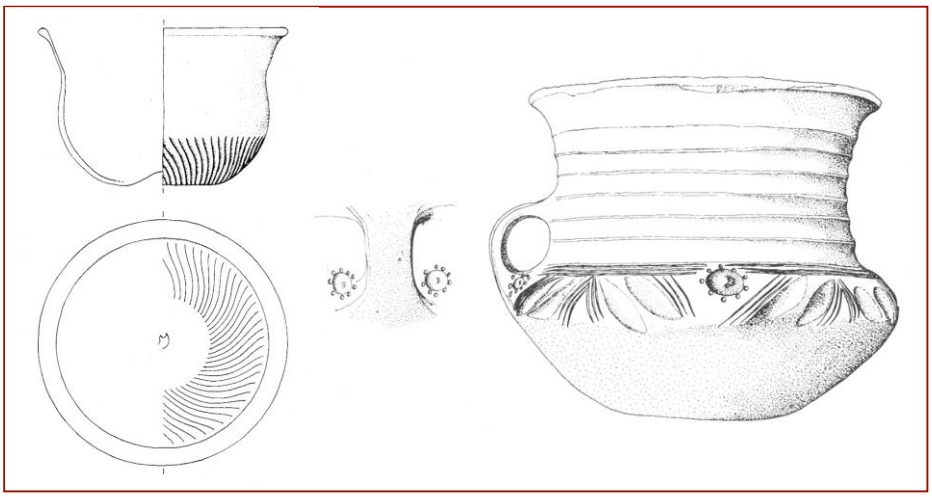

figur 12: Glasbæger og hankekar fra kammergraven i Enderupskov. Glasbægret betegnes som et senromersk/ tidlig frankisk bæger. Det har oprindeligt været ca. 6 cm højt. Hankekarret var ca. 15 cm højt. Ingen fast målestok. ***Efter Rieck 1980:34 fig. 6 & 33 fig. 5.***

Den er fundet på en gravplads med både jordfæstegrave og brandgrave rækkende tilbage i ÆRJ. Graven viste spor af både et kammer og en plankekiste heri. I kisten fandtes en bronzefibula og en jernkniv i et fornemt bælte. Diagonalt over kisten var lagt en lanse. Våbengrave er ellers sjældne i denne periode (Watt 2003:188). Uden for kisten fandtes på kammerbunden et lerkar og et glasbæger (figur 12). Både kammerkonstruktionen og tilstedeværelsen af import og ædelmetal indikerer gravens høje status. Den er dateret til sen C3 (Rieck 1980:27 ff.; Ethelberg 1986:69 & 80 ff.). Den anden sønderjyske grav fra C3 er Højvang grav 1, hvor importen ligeledes udgøres af et glasbæger (Lund Hansen 1987:430).

Fra Hjemsted har vi også eksempler på den almindelige gravskik i C3 (figur 13).

Grav	Uden for kisten	I kisten	Usikre kister/forstyrrelser
303		Hankekar.	
1008	Et hankekar og en træspand.		
145		Lerkar med S-svajet profil.	(Forstyrret)
146		Lerkar med S-svajet profil.	(Forstyrret)
239			Et lerkar (S-svajet?). Forstyrret.
305		Hankekar.	Forstyrret.
307			Kistespor usikre. Et hankekar.
318	Et kar?	Randen af et kar.	Forstyrret.
1402	Lerkar med S-svajet profil.		

figur 13: Jordfæstegrave i Hjemsted fra C3 og deres beholdere. Af disse 9 grave er flere mere eller mindre forstyrrede af andre grave eller moderne nedgravninger, hvilket medfører ekstra forbehold for manglende gravinventar. Både kar med S-svajet profil og hank karrene er ca. 10-13 cm høje. Løse skår i fylden er ikke medtaget. ***Jf. bilag III.***

Det er muligt, at der er en social stratifikation gravene imellem ud fra indholdet af ædelmetal, men ingen af dem synes at have indeholdt import (bilag III). Overordnet kan følgende toleranceramme udledes for gravlægningspraksis på stedet: De fleste grave indeholder et fint kar i form af enten et hankekar eller et kar med S-svajet profil. Størstedelen af disse er placeret i selve kisten (med forbehold for gravenes forstyrrelser). De fleste grave har spredte lerkarskår fra forskellige kar i fylden, som ikke med sikkerhed kan knyttes til gravlæggelsen. Træspanden (grav 1008) viser, at der muligvis har været flere typer beholdere knyttet til gravlæggelserne, og at disse

kan være placeret både i og uden for kisten.
Hankekarret i Enderupskov placerer sig altså inden for den lokale toleranceramme. Hvorvidt tilfældet er det samme for det importerede glasbæger, kan ikke entydigt besvares ud fra Hjemstedgravene. Bægret er markant mindre end lerkarrene (figur 12 og figur 13). Det kan ikke afgøres, om de løse skår i fylden kan stamme fra små drikkebægre, og glasbægret blot har erstattet et af disse. Men da der ikke er fundet et eneste sådant helt bæger i keramik – heller ikke i de velbevarede eller rige fund med ædelmetal – er jeg tilbøjelig til at se importbægret som et ekstra element i kammergraven, der går ud over den almindelige toleranceramme for gravbeholdere. Det er selvfølgelig muligt, at det har været almindeligt at vedlægge drikkebægre i træ i gravene. I så fald må glasbægret betragtes som fungerende inden for den lokale toleranceramme. Dette kan kun belyses vha. et større analysegrundlag.
Generelt er der i sen RJ i det danske område en stigende præference for glas (alene eller kombineret med bronzekar) frem for enlige bronzekar. Dette afspejler en efterligning af kontinental og frankisk gravskik (Lund Hansen 1987:261). Det er dermed muligt, at Enderupskovglasbægret ikke blot repræsenterer prestige i en lokal kontekst, men der har fulgt et idésæt og internationalt/ overregionalt signal med glasset.

I sammenligning med ÆRJs gravimport er manglen på det sociale aspekt bemærkelsesværdigt. Det enlige, personlige glas, som i sønderjysk kontekst ikke er kombineret med et bronzekar, står i kontrast til det sociale drikkeservicesæt. I den almindelige toleranceramme for keramik i gravene synes det samme at gøre sig gældende. Her er ligeledes sket en overgang fra et sæt til et enkelt kar (medmindre dette er suppleret af trækar i stedet for keramik). Igen må et bredere analysegrundlag verificere og nuancere dette billede.

Samlet set tegner der sig flere muligheder for fortolkning af importen i gravene: Enten er det udtryk for elitens inddragelse af elementer i en lokal skik især i ÆRJ, eller også er der vitterligt tale om elitens eksklusive tilegnelse af romersk livsstil. Dette eksemplificeret af nævnte Kastrupkat, men også af en lokal leders anlæggelse af en romersk (?) gravhave i Galsted. Her fremkom på en lille gravplads to urnegrave omgivet af et firkantet grøfteanlæg (figur 13). Denne leder har ikke haft adgang til

import, men markerede alternativt sin romerske livsstil i gravanlæggelsen. Hvis dette er tilfældet, er det bemærkelsesværdigt at både katten og gravhavens signal sendes inden for gravkonteksten.
Til yderligere belysning af dette, må andre fundgrupper inddrages.

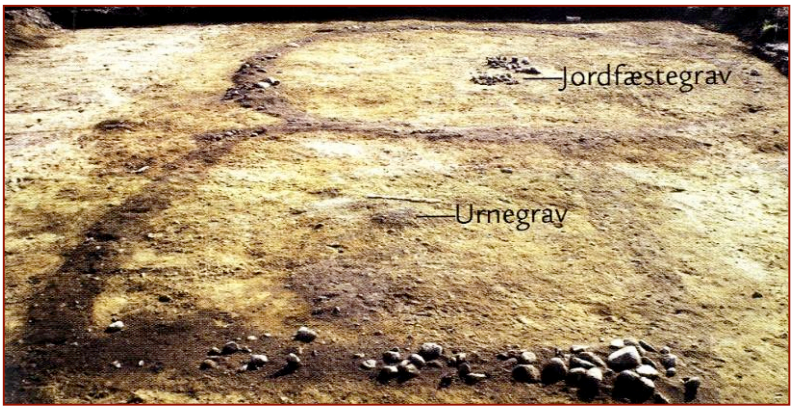

figur 13: Gravplads i Galsted med firkantet grøft om urnegrav. Den firkantede grøft er bygget sammen med en ringgrøft om jordfæstegraven. Både ringgrøfter og firkantede grøfter kendes fra gravhaver og såkaldte gravgader i de romerske provinser. ***Efter Ethelberg 2003:207 fig. 77,3.***

5.3 Elitens bebyggelse

I lighed med gravanalysen bliver dette afsnit heller ikke en fyldestgørende redegørelse for alt, hvad der er at sige om samfundsstruktur og regionalgrupper i Jylland og Slesvig i forhold til Olgerdigets etablerings- og vedligeholdelseskontekst. Grundet kildematerialets repræsentativitet (Ethelberg 2003:123 ff.) og kontekstrelevansen i forhold til gravanalysen tager det følgende udgangspunkt i bebyggelsen i Nordslesvig.
For at kaste lys over karakteren af den romerske import i elitens grave er det relevant at undersøge, hvorledes eliten markerede status i bebyggelsen i forhold til den lokale toleranceramme. Spørgsmålet er, hvorledes man skelner elitebebyggelsen fra den almindelige? I Hodde er totaludgravet en indhegnet landsby gennem flere faser fra FRJ. Her er stormandsgården udskilt ud fra hovedhusets længde og gårdens bebyggede areal (Hvass 1985:175 ff.). I Vorbasse er udgravet en landsby gennem 8 faser rækkende fra 1. årh. f. Kr. indtil 11. årh. e. Kr. Her er stormandsgården i 4. årh. udskilt ud fra hovedhusets størrelse og landsbyens placering nær en gravplads med rige fund (Hvass 1983:130 ff.). I tilknytning til gårdstørrelse kan man i de tilfælde,

hvor der er bevaret hegn også se på størrelsen af gårdstoften og det indhegnede areal som udtryk for markering af privat område. Der er flere forbehold og usikkerheder behæftet med disse udskillelsesparametre, som dog ikke skal behandles nærmere her (Ejstrud & Jensen 2000:93 ff.).

I Nordslesvig findes indhegnede landsbyer, men de formodede, tilknyttede elitegårde er fortolket som liggende separat i forhold til selve landsbyen. Situationen er altså en anden end i Hodde og Vorbasse. Fra ÆRJ er der i Galsted udgravet et større kompleks af landsbyer, enkeltgårde og gravpladser. I 1. årh. e. Kr. har landsbyen med 13 gårde en fælles indhegning med indre hegnsopdelinger til gårdene og et fællesareal i midten. Gårdene er ensartede og består kun af langhus og gårdsplads. Her skiller ingen gård sig klart ud som ledergård. Den følgende landsby fra 1.-2. årh. bestod af 7 separat indhegnede gårdstofter, hvoraf de 6 lå på række. Her var en større variation i størrelse både af selve langhuset og gårdstofterne. Hver gård bestod af flere Ø-V orienterede langhuse samt N-S orienterede hegnshuse. Landsbyledergården er dog identificeret som en enkeltliggende storgård, hvis tofte var mindre end nogle af de andre gårde, men her fandtes det største hovedhus. Gården fortolkes som landsbyleder hovedsageligt ud fra sammenkoblingen med førnævnte gravplads (figur 13), som (ud over de særprægede grøfter) indeholdt en guldfingerring i en af gravene (Ethelberg 2003:197 ff.). Hvad enten denne identifikation holder eller ej, så er gårdene ensartet konstrueret inden for den samme toleranceramme og varierer hovedsageligt i deres størrelse. Det er ikke entydigt, om det er gårdsanlæggets samlede størrelse eller hovedhusets, der er afgørende i statusmarkeringen.

Der er udskilt flere enkeltliggende storgårde, som kan være elitebebyggelse. Det er lokaliteter som Hammelev Nørremark, Stepping Mølle, Galsted og Kærbølling (figur 13). Gården i Hammelev Nørremark bestod af tre store treskibede langhuse afgrænset mod V af en N-S orienteret hegnslade. Gårdsanlægget var på ca. 1050 m2. Fosfatanalyser har vist, at et af husene udelukkende blev anvendt til beboelse, mens de andre indeholdt stald og lade (Ethelberg 1995:111 ff.). Stepping Mølle bestod af tre treskibede langhuse, hvoraf et var mindre end de andre, samt tilhørende hegn bestående af palisader og stolper. Gårdsanlægget dækkede ca. 800 m2. Sammenkoblingen med en nærliggende ”familie”-gravplads er afgørende for fortolkningen af gårdens status. Her fremkom bl.a. en rig mandsgrav indeholdende

sølvindlagte sporer (Ethelberg 1995:119ff.). I Galsted fandtes afsides landsbyen og landsbyledergården to gårdsanlæg klods op ad hinanden. Det ene dækkede 1350 m^2, og det andet blev ikke totaludgravet. Førstnævnte bestod af mindst to treskibede langhuse, samt flere N-S orienterede hegnshuse. Det ene hus er pr. 2003 med sine 32 m Nordslesvigs længste langhus i ÆRJ (Ethelberg 2003:208). Den anden gård har enten været samtidig med den store gård, eller (idet den ser ud til at have ca. samme størrelse som Stepping Møllestormandsgården) den kan være en tidligere fase af stormandsgården. Den totaludgravede, største gård er stratigrafisk set anlagt lidt senere end den mindre, men samtidighed kan ikke udelukkes. Igen er det en nærliggende gravplads, som for Ethelberg understreger stormandsgårdstolkningen. En fragmenteret guldberlok bekræfter stormandsgårdsstatusen og relationen mellem grav- og boplads. Gravpladsen viser i forhold til den nærliggende, formodede landsbyledergravplads ingen romerske træk i anlæggelse eller indhold (Ethelberg 2003:207 ff.).

I Kærbølling fremkom endnu en mulig stormandsgård. Den bestod af et formodet hovedhus og et væld af lader og hegnslader muligvis i flere faser. Da gården var størst,

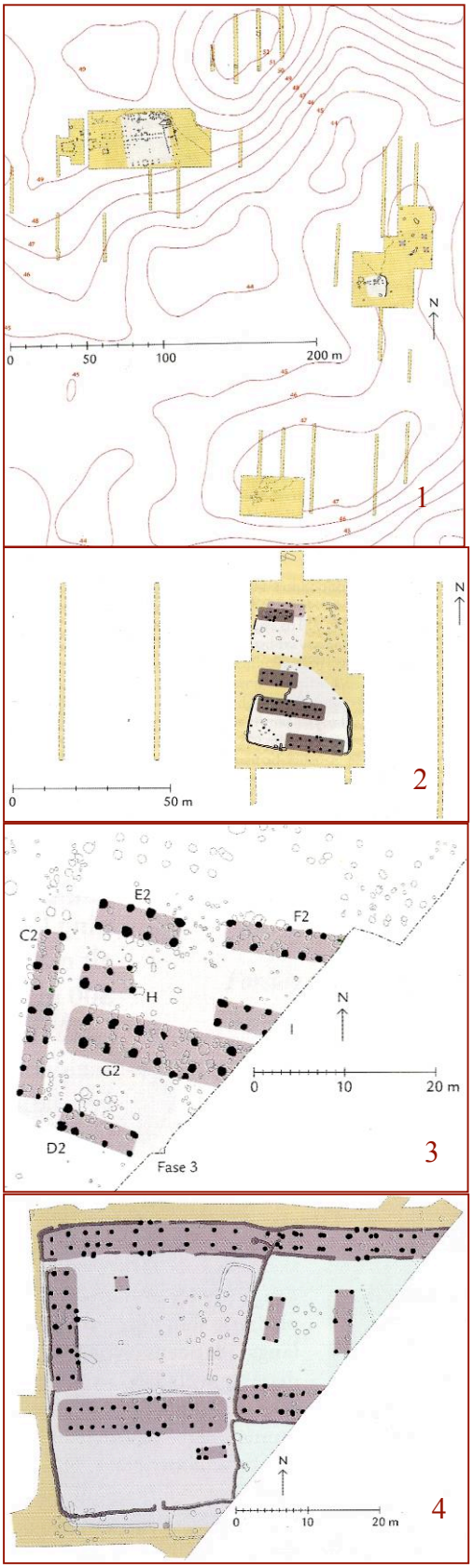

figur 13: Nordslesvigske stormandsgårde.
1) Hammelev Nørremark. Med gråt er markeret stormandsgården og den mindre enkeltgård.
2) Stepping Mølle, togårdsbebyggelse.
3) Kærbølling fase 3 ud af tre. Gården er ikke totaludgravet.
4) Galsteds dobbeltgård i en fase ud af to. Kun den ene gård er totaludgravet.
Efter Ethelberg 2003: fig. 78 & 81 & 82 & 88.

dækkede den mindst 1500 m^2 (Ethelberg 2003:213).
Hvis disse lokaliteter repræsenterer stormandsgårde synes tolerancerammen for statusmarkeringen hovedsageligt at knytte sig til hovedhuset. Der kan have været et stort hovedhus udelukkende benyttet til beboelse (fosfatanalyse kun foretaget på Hammelev Nørremark), hvor rammerne kan have været klare for, hvad der konstituerer en storgård. Dertil kommer flere variationer af hegn, lader, hegnshuse og hegnslader, som har været af mindre signalværdi og større variation. I tillæg hertil synes stormandsgårdene ifølge Ethelberg alle at have en tilknyttet mindre gård – enten som togårdsbebyggelse (Stepping Mølle), dobbeltgård (Galsted) eller ekstra enkeltgård (Hammelev Nørremark) afhængig af afstanden. Dette kriterium er behæftet med nogen usikkerhed. Især på Hammelev Nørremark synes sammenhængen mellem stormandsgården og en ekstra, mindre gård usikker, da denne lå 175 m væk og i princippet kunne tilhøre så meget andet (Ethelberg 2003:211).
I YRJ er ikke udskilt nogen nordslesvigske stormandsgårde. Der fremkommer satelitgårde, men de er ikke specielle i forhold til landsbyerne i andet end deres afsides placering. Ethelbergs definition af bebyggelseshierarkiet konstitueres i høj grad af forbindelsen til rige gravpladser, og denne findes ikke i YRJ.
For undersøgelsen her synes den væsentligste pointe at være, at blandt de potentielle, nordslesvigske elitegårde findes der ikke nogen, som umiddelbart fremviser elementer, der går uden for den almindelige bebyggelses konstruktionsmæssige toleranceramme. Elitegårdene ligger (måske) for sig selv, og de er store. Der ligger en mulig indretningsmæssig forskel i de store gårdes funktionsdeling, hvis hovedhusene udelukkende blev benyttet til beboelse, da de almindelige gårde formodes at fastholde stald- og beboelsesfunktionen i selve hovedhuset (Ethelberg 2003:220).
Hegnsladerne og deres udvikling til sadeltagshegn er en ny innovation i ÆRJ hhv. YRJ. Inspirationen kan være romersk (Ethelberg 2003:240 f.), men er ikke kun forbeholdt eliten. Det er muligt at stormandsgårdene har adskilt sig fra de øvrige gårde inden for nogle parametre, som vi ikke har mulighed for at udgrave (afsnit 4.3).

5.3.1 Sammenlignende diskussion

Det ser altså ud til, at den sønderjyske elite i sin dagligsfære har holdt sig inden for den almindelige toleranceramme i sit valg af bolig, mens der i gravene tilføjes et romersk element. Hegnsladerne og sadeltagshegnene kan på samme vis som de keramiske metalefterligninger ses som et importeret modefænomen, der tilpasses den lokale skik og brug bredt i befolkningen. Men et importeret appendiks til elitebebyggelsen, som vi finder det i gravimporten, synes der ikke at være tale om. Den importerede "romerske livsstil" slår altså kun igennem i gravene. Dette taler til fordel for en tolkning, hvor det er lokale forhold, som har ligget til grund for genstandenes tilvejebringelse, frem for ønsket om eksponering af eksotisk livsstil. I det lys synes sociale begreber som fx gæstfrihed, beværtning og en særlig drikkekultur – muligvis af rituel karakter – at være bestemmende for importen. Dog vender billedet, hvis vi antager, at vi slet ikke har fundet elitens bebyggelse endnu: I Øksenhede i Vendsyssel er udgravet en jernalderboplads, hvor en speciel og unik anlægstype fremkom (figur 13). Det er bemærkelsesværdigt, at denne konstruktion er markant anderledes end den gængse toleranceramme for gårdspladser, og det kunne være et eksempel på import af romerske elementer i byggestilen. Det samme gælder en gård fra Tjørring (figur 13). Sikrere vidnesbyrd

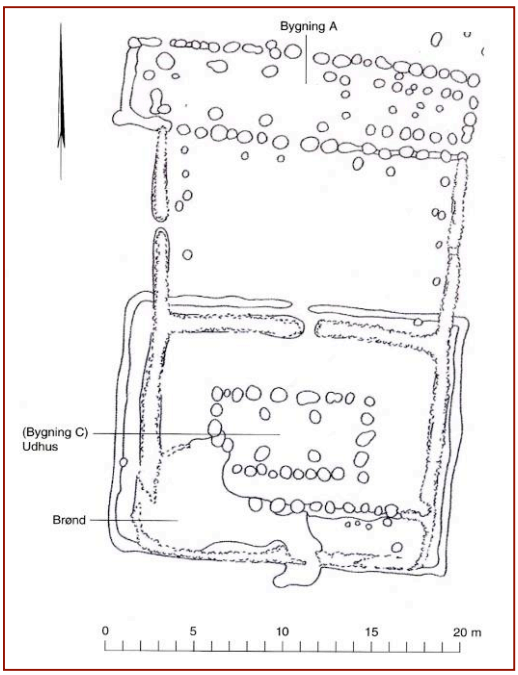

figur 13: Øksenhede. Bygning A er et klassisk langhus. Ud fra huset går et system af knap 1m brede stenbræmmer, som udgøres af tætpakkede hånd- til hovedstore sten. De opfylder den øverste halvdel af en op til 90 cm dyb, sammenhængende og fladbundet grøft. Bygning C er et mindre hus. Uden om den sydlige stenbræmme er en ekstra 50 cm bred grøft. Brønden i det sydvestlige hjørne ligger muligvis alene i det ekstra "rum" markeret af en ekstra stenrække. 28 m nord for bygning A fandtes en tilsvarende stenbræmme, som kunne tilhøre et lignende anlæg. Dette blev dog ikke udgravet. Anlæggene dateres inden for sen FRJ eller tidlig ÆRJ (Andersen 2005:53 ff.). Stenbræmmen er blevet tolket som mulige syldsten til en mur. Beskrivelsen af anlægget nævner ikke noget om den nordlige gårdsplads' indre stolpers beskaffenhed eller funktion, men det kunne ligne en søjlegang forbundet til muren. Anlægget kan være inspireret af romerske villaer med de mange indre indhegninger på gårdstoften. ***Efter Andersen 2005:55 fig. 14.***

om dette fænomen haves fra områderne nærmere den romerske grænse i Holland, hvor hybridhuse opført i germansk stil, men tilføjet en romersk søjlegang er dokumenteret (figur 13). Hvis pladser som Øksenhede og Tjørring virkelig er udtryk for kopiering af romersk byggestil, er vi måske først nu ved at finde elitens bopladser. I så fald må importen i gravene tolkes som udtryk for elitens dyrkelse af en fremmed eller overregional livsstil, der falder uden for den lokale tolerancerame.

figur 13: Storgård fra Rosenholmvej i Tjørring. Dateret til 1. årh. e. Kr. Her er ikke brugt sten, som i Øksenhede, men gårdstoftens selvstændigt indhegnede små gårde kan være inspireret af romerske villaer. ***Efter Olesen & Rostholm 2004:14 fig. 8.***

På overregionalt, sydskandinavisk plan findes der ud over Øksenhede, Tjørring og Galstedgravhaven Broskovvejen på Stevns (figur 13), der kan tolkes som udtryk for samme tendens. Endnu et eksempel er det sjællandske fravalg af våben i gravene i ÆRJ, hvor skikken i øvrigt var udbredt. Det var heller ikke romersk skik at gravlægge med våben, hvorfor den sjællandske skik kan tolkes som implementering af den romerske praksis (Watt 2003:191 f.).

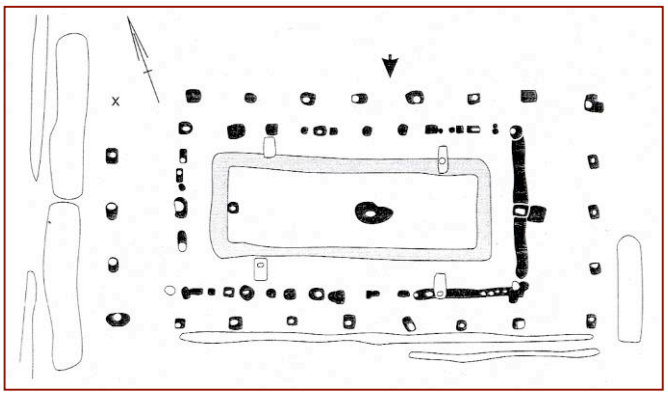

figur 13: Hybridbyggeri fra De Horden med ekstra søjlegang på et langhus i lokal stil. Dateret 2./3. årh. e. Kr. ***Efter van Es & Hessing 1994:59fig.44.***

Disse eksempler har meget varierende dateringer omkring RJ i forhold til den her behandlede problemstilling, og skal blot betragtes som – eksempler.

figur 13: Broskovvejen på Stevns. En stenvej i romersk, upraktisk stil, som er svær at udbedre. Overlejret af yngre stenvej i lokal stil. Den er C14 dateret til 160-360 e. Kr. (Kunwald 1962:167). ***Efter Hvass 2001:144.***

5.4 Olgerdiget igen – diskussion og perspektiver

Som nævnt skal den her udførte analyse ikke ses som en fyldestgørende redegørelse for, hvorvidt der var regionalgrupper i Slesvig i RJ, og hvordan disse udviklede sig gennem perioden. Dog mener jeg, at den opstillede teori og metode sammen med analysen af importen i elitens grave kan kaste lys over Olgerdigets kontekst.

De nyeste dateringer viser, at i hvert fald dele af Olgerdiget opførtes allerede engang i B1 eller begyndelsen af B2, og det blev udbygget og vedligeholdt, indtil det gik ud af brug engang i C2 (afsnit 1.2). I forhold til importgravene er det interessant, at i digets sandsynlige hovedopførelsesfase (B2) træder det sociale element frem i gravene, og selvom importmængderne aftager, så forsætter det i C1 og C2. Men i Enderupskov og Højvang fra C3, hvor Olgerdiget er gået ud af funktion, er det sociale element erstattet af det personlige glasbæger. Importfænomenet kendes længe før og efter Olgerdigets funktionstid, men denne falder sammen med en særlig social kultur i importen.

Olgerdiget blev ikke, som hidtil tolket, opført som en grænse mellem et Anglerrige og en Sydgruppe ved overgangen til YRJ, men skar sig igennem den formodede OJK det meste af ÆRJ. Dette falder i god tråd med den fremsatte hypotese om, at det er ledere, der skaber folk frem for folk, som skaber ledere (afsnit 3). I et sådant scenarie kan det sociale element i importen være udtryk for elitens forhandlinger, når den skulle mobilisere ressourcer til opførelse og vedligeholdelse af Olgerdiget, såfremt det er opført af nordlige bygherrer. Hvis vi godtager OJKs udbredelse, blev diget opført af politiske årsager tværs igennem en gruppe, der forsatte med at lave ensartet

keramik indtil overgangen til YRJ. På det tidspunkt havde grænsen eksisteret så længe og massivt, at den brede befolkning begyndte at udvikle sig forskelligt på hver side af grænsen. I slutningen af C2 og i C3 afløste Æ Vold Olgerdiget, og i den forbindelse var de samme sociale manøvre åbenbart ikke nødvendige, som de var det i Olgerdigets tid. I hvert fald var det ikke noget, som på samme måde kom til udtryk i gravskikken. Hvis Olgerdiget derimod blev opført af de sydlige ledere, kan den nordlige elites sociale element ses som et diplomatisk samarbejde og modspil til denne massive grænsedragning. At importgravene fra især B2 og C1 kan have forbindelse til trafikreguleringen, er Rasmussen også inde på i sin diskussion af Brokjærgravene ved Kongeåen. Hun argumenterer for, at søtrafikken blev reguleret via Vadehavet ind gennem Kongeåen tværs over Jylland, hvorfor Brokjærgravene markerer et center gennem mindst to generationer, der styrede trafikken på Kongeåen (Rasmussen 1995:98 f.). Noget tyder på, at de fleste importgrave er placeret nær hovedfærdselsårer enten i form af åer eller hovedvandskel (Rindel 1998:48 ff.). Det er muligt at Olgerdiget var endnu en brik i denne elitens trafikregulering. Dertil kommer at, i Olgerdiget etableringsperiode findes tegn på intensiveret, romersk diplomati i Nordslesvig, mens der ikke er noget tegn på romerske kontakter i Sydslesvig (Grane 2007:266). Dette kunne tale for, at det er nordslesvigere, som har opført anlægget.

Parallelt med monumentalismen i vikingetiden omkring opførelsen af Jellingemonumenterne, Ravninge Engebroen og Trelleborgene, hvor der blev spillet med musklerne, har vi måske en tilsvarende situation i Olgerdigets brugstid med en markant begyndelse i ÆRJ, som også var en brydningstid. Under alle omstændigheder kan Olgerdiget og importgravene ses som et udtryk for en periode, hvor der er blevet spillet med elitemusklerne, og der faldt muligvis mere ro på i YRJ. Våbenofferfundene kan nuancere dette billede.

6. Konklusion og implikation

I dette speciale har jeg påvist følgende omkring arbejdet med arkæologi og etnicitet: Det er først og fremmest vigtig at være bevidst om sin egen kontekst som fortolker. Hvis man anvender kontekst- og historiespecifikke analyser med fokus på habituel

praksis frem for løsrevne genstande, er det muligt at nå frem til nogle konklusioner omkring sandsynlig tilstedeværelse og grader af etnisk identitet. Væsentlige, metodiske redskaber er i denne sammenhæng tolerancerammebegrebet og den diakrone analyse dækkende flest mulige kulturelle aspekter. I den fundkontekstspecifikke gennemgang af materialets udsagnsværdi har især grave og bebyggelse vist sig som væsentlige, mulige informanter omkring etnicitet, men behæftet med kildekritiske begrænsninger. Etnicitet kan komme til udtryk i en lang række aspekter, som ikke kan påvises arkæologisk, hvilket må tænkes med og nuancere analyse og tolkning.

Med analysen af elitens grave og bebyggelse fra RJ har jeg vist, hvorledes fokus på praksis, tolerancerammebegrebet anvendt på flere aspekter samt diakron analyse kan kaste nyt lys over gammelkendte fremmedelementer og deres mulige funktioner og tolkninger. Således har jeg sat Olgerdiget ind i en dynamisk etablerings- og vedligeholdelseskontekst, som sagtens kan uddybes og nuanceres ved inddragelse af flere fundkategorier fra metodeafsnittet og en bredere tidsmæssig ramme. Yderligere studier kunne fokusere på importelementernes overregionale karakter og deres funktion belyst af andre lokale kontekster. Relevant synes også studier af gravskik i forhold til brand- og jordfæstegravenes udbredelse og indbyrdes forhold samt en diskussion af Lübsowfænomenet. Endelig har jeg også metodisk påpeget nødvendigheden af en evaluering og praksisorienteret redefinering af de keramisk definerede regionalgruppers grundlag og udsagnsværdi, samt behovet for klare overvejelser af parametre for, hvorledes status markerer sig i bebyggelsen.

For den fremtidige forskning er her altså påpeget flere aspekter, som det vil være hensigtsmæssig at være opmærksom på – også i den praktiske registreringssituation. Jeg har fremsat teoretiske og metodiske overvejelser, som bør gøres, når der tolkes og arbejdes med regionale og etniske spørgsmål overordnet og i RJ.

Summary

This work contains considerations about necessary theoretical and methodological approaches to archaeological ethnicity analysis. Broad scale analysis must focus on material culture's function in practice, in a historically specific context. The frame of tolerance is a useful tool in recognizing the importance of communicated identity signals, combined with considerations about how and where the signal is read and by whom.

Within the various archaeological contexts in the Roman Iron Age, it seems most likely that analysis of graves and habitations can yield information about the probability and scale of conscious ethnic identity. Various methodological problems concerning these and other contexts are clarified.

The exemplifying analysis of imports and ceramics shows that in the Roman Iron Age in Schleswig, the graves containing Roman imports display a distinct social element during the time of Olgerdiget (1st century until 300 AD). It is suggested that this element is connected to elite funerals as social events, where status and alliances were negotiated. A comparison with the presumed leaders' farmsteads shows that either the imports fitted the local burial tradition or they are signs of adopted Roman lifestyle, in which case the leaders' habitations are still unexcavated. It is hypothesized that leaders created Olgerdiget but it took years before the people on either side recognized the border and began developing ethnically differently.

Further relevant areas for analysis, either to confirm or balance the presented conclusions, are mentioned.

Litteraturliste

Andersen, L. 2005. Jernalderbopladsen ved Øksenhede. *Vendsyssel nu & da*. 2005 – nr. 24. s. 44-59.

Bourdieu, P. 1977. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bovin, M. 1979. Etniske symboler i et afrikanse kongedømme, Borno. *Hikuin* 5. s. 49-78.

Christensen, L. 2006. Nye undersøgelser af Olgerdiget - en langvold fra jernalderen. *Sønderjysk månedsskrift* 2006/ 1. s. 3-10.

Eggers, H.J. 1953. Lübsow, ein germanischer Fürstensitz der älteren Kaiserzeit. *Praehistorische Zeitschrift* XXXIV-V, 1949-50. s. 58-111.

Ejstrud, B. & C.K. Jensen 2000. *Vendehøj – landsby og gravplads*. (Kulturhistorisk Museums skrifter 1). Højbjerg: Jysk Arkæologisk Selskab.

Engelhardt, C. 1863/1969. *Sønderjyske og fynske Mosefund Bind I: Thorsbjerg Mosefund*, med forord af Mogens Ørsnæs. København: Forlaget ZAC 1969.

- 1865/1970. *Sønderjyske og fynske Mosefund Bind II: Nydam Mosefund*, med forord af Mogens Ørsnæs. København: Forlaget ZAC 1970.

- 1881. Jernalderens gravskikke i Jylland. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1881. s. 79-184.

Ethelberg, P. 1986. *Hjemsted – en gravplads fra 4. & 5. årh. e. Kr.* (Skrifter fra museumsrådet for Sønderjyllands Amt, 2). Haderslev: Haderslev Museum.

- 1990. *Hjemsted 2 – tre gravpladser fra 3. og 4. årh. e. Kr.* (Skrifter fra museumsrådet for Sønderjyllands Amt, 3). Haderslev: Haderslev Museum.

- 1995. The Chieftains' Farms of the Over Jerstal Group. *Journal of Danish Archaeology* vol. 11, 1992/1993. s. 111-135.

- 2000. Sønderjylland år 0-2000: I. Den tidlige rigsdannelse i Babaricum og Sønderjylland. *Sønderjysk månedsskrift* 1/2 - 2000. s. 3-13.

- 2003. Gården og landsbyen i jernalder og vikingetid (500 f.Kr. - 1000 e.Kr.). I: P. Ethelberg, N. Hardt, B. Poulsen, A.B. Sørensen (red.). *Det sønderjyske landbrugs historie: Jernalder, vikingetid og middelalder.* (Det sønderjyske landbrugs historie bind 2). Haderslev: Haderslev Museum. s. 123-299.

Genrich, A. 1954. *Formenkreise und Stammesgruppen in Schleswig-Holstein nach geschlossenen Funden des 3. bis 6. Jahrhunderts*. Neumünster: Karl Wachholtz Verlag.

Grane, T. 2007. *The Roman Empire and southern Scandinavia - a northern connection! : a re-evaluation of military-political relations between the Roman Empire and the Barbaricum in the first three centuries AD with a special emphasis on southern Scandinavia : submitted as Ph.D.-dissertation*. København: Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet.

Hardt, N. 2003. Jernalderens og vikingetidens landbrug. I: P. Ethelberg, N. Hardt, B. Poulsen, A.B. Sørensen (red.). *Det sønderjyske landbrugs historie: Jernalder, vikingetid og middelalder.* (Det sønderjyske landbrugs historie bind 2). Haderslev: Haderslev Museum. s. 17-122.

Hedeager, L. & K. Kristiansen 1982. Bendstrup:- en fyrstegrav fra ældre romersk jernalder, dens sociale og historiske miljø. *KUML* 1981. s. 81-164.

Hingst, H. 1952. Karten zur Besiedlung Schleswig-Holsteins in der vorchristlichen Eisenzeit und älteren Kaiserzeit. *Archaeologia Geographica* 3. s. 8-15.

Hodder, I. 1982. *Symbols in Action.* Cambridge: Cambridge University Press.

Hodder, I. & S. Hutson, 2003. *Reading the past. Current approaches to interpretation in archaeology.* Third edition. Cambridge: Cambridge University Press.

Hvass, L. 2001. *Oldtiden i Danmark. Jernalderen*. København: Sesam

Hvass, S. 1983. Vorbasse. The Development of a Settlement through the First Millenium A.D. *Journal of Danish Archaeology* vol. 2, 1983. s. 127-136.

-1985. *Hodde. Et vestjysk landsbysamfund fra ældre jernalder.* København: Akademisk forlag. Universitetsforlaget i København.

Ilkjær, J. 2003. Danske krigsbytteofringer. I: L. Jørgensen, B. Storgaard & L. Gerbauer Thomsen (red.). *Sejrens Triumf. Norden i skyggen af det romerske imperium*. København: Nationalmuseet. s. 44-66.

Jakobsen, J.L 1975. Kastrup: Offer eller gravplads? *Nordslesvigske Museer* bd. 2 (1975). s. 30-37.

James, S. 1999. *The Atlantic Celts: Ancient people or modern invention?* London: British Museum Press.

Jankuhn, H. 1966. *Die römische Kaiserzeit und die Völkerwanderungszeit.* (Geschichte Schleswig-Holsteins II). Neumünster: Wachholtz.

Jensen, J. 1979. *Oldtidens samfund. Tiden indtil 800 e. Kr*. (Dansk socialhistorie, bd. 1). København: Gyldendal.

- 2003. *Danmarks Oldtid. Ældre Jernalder 500 f. Kr. - 400 e. Kr.* København: Gyldendal.

Jensen, S. 1985. Hvad 100 km læhegn gemte. *Mark og montre. Fra sydvestjyske museer* 1985*,* årgang 21. s. 49-54.

Jones, S. 1997. *The archaeology of ethnicity: constructing identities in the past and present.* London: Routledge.

Jørgensen, L. 2003. Sejrens triumf – Norden i skyggen af det romerske imperium. I: L. Jørgensen, B. Storgaard & L. Gerbauer Thomsen (red.). *Sejrens Triumf. Norden i skyggen af det romerske imperium*. København: Nationalmuseet. s. 12-17.

Knorr, F. 1910. *Friedhöfe der älteren Eisenzeit in Schleswig-Holstein. Teil 1 mit 6 Tafeln.* Kiel: Schleswig-Holsteinischen Museum vaterländischer Altertümer.

Kossinna, G. 1920. *Die Herkunft der Germanen. Zur Methode der Siedlungsarchäologie*. 2. Auflage (Mannus-Bibliothek No. 6). Leipzig: Verlag von Curt Kabitzsch.

Kristiansen, K. 1993. 'The strength of the past and its great might': an essay on the use of the past. *Journal of European Archaeology* 1. s. 3-32.

Kunwald, G. 1962. Broskovvejene. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1962. s. 149-167.

Larsson, M. 2006. *A Tale of a Strange People. The Pittet Ware Culture in Southern Sweden*. (Report Series University of Lund/ Department of Archaeology and Ancient History. Kalmar Studies in Archaeology). Lund: University of Lund.

Lund Hansen, U. 1987. *Römischer Import im Norden. Warenaustausch zwischen dem Römischen Reich und dem freien Germanien während der Kaiserzeit unter besonderer Berücksichtigung Nordeuropas*. (Nordiske Fortidsminder Serie B Bind 10). København: Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab.

- 2003. Våbenofferfundene gennem 150 år – forskning og tolkninger. I: L. Jørgensen, B. Storgaard & L. Gerbauer Thomsen (red.). *Sejrens Triumf. Norden i skyggen af det romerske imperium*. København: Nationalmuseet. s. 84-89.

Mestorf, J. 1886. *Urnenfriedhöfe in Schleswig-Holstein.* Hamburg: Meisner.

Mikkelsen, D.K. 1990. To ryttergrave fra ældre romersk jernalder – den ene med tilhørende bebyggelse. *KUML* 1988-89. s. 143-194.

Müller, S. 1897. *Vor Oldtid*. Kjøbenhavn: Det Nordiske Forlag.

Neergaard, C. 1916. Sønderjyllands Jernalder. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1916. s. 227-302.

Neumann, H. 1957. Kastrup, en hedensk offerplads. *Sønderjyske Årbøger* 1957. s. 237-252.

- 1982. *Olgerdiget: et bidrag til Danmarks tidligste historie*. Haderslev: Museumsrådet for Sønderjyllands Amt.

Nilsson Stutz, L. 2004. Uppför Hawkes stege. Hur kan vi studera ritualer i det förflutna? *Arkæologisk Forum* nr. 11, 2004. s. 15-18.

Norling-Christensen, H. 1960. Romerske Industriprodukter i Sønderjylland. I: *Jens Raben 14. marts 1880, 18. februar 1960. Et mindeskrift*. Sønderborg: Historisk samfund for Als og Sundeved. Museet på Sønderborg Slot. s. 129-148.

Nørgård Jørgensen, A. 2003. Befæstning og kontrol af færdsel til lands og til vands i førromersk og romersk jernalder. I: L. Jørgensen, B. Storgaard & L. Gerbauer Thomsen (red.). *Sejrens Triumf. Norden i skyggen af det romerske imperium*. København: Nationalmuseet. s. 194-209.

Olesen, M.W. & H. Rostholm 2004. Guld fra Tjørring. *FRAM. Fra Ringkøbing Amts Museer* 2004. s. 9-27.

Olsen, B. 2006. Ting-mennesker-samfunn, Introduksjon til en symmetrisk arkeologi. *Arkæologisk Forum* nr. 14, 2006. s. 13-18.

Parker Pearson, M. 1999. *The archaeology of death and burial*. Phoenix Mill, Thrupp, Stroud, Glouchestershire: Sutton Publishing Limited.

Rasmussen, B.M. 1995. Brokær. Ein Reichtumszentrum der römischen Kaiserzeit in Südwestjütland. *Acta Archaeologica* vol. 66 - 1995. s. 39-109.

Rieck, F.R. 1980. Yngre romertids kammergrav i Enderupskov. *Nordslesvigske Museer* 7, 1980. s. 27-36.

Rindel, P.O. 1998. Ældre jernalders bebyggelsesmønstre i Sønderjylland. I: O. Kyhlberg (red.). *Hus och tomt i Norden under förhistorisk tid. Bebyggelseshistorisk Tidsskrift* nr. 33, 1997. s. 31-52.

Ringtved, J. 1988. Jyske gravfund fra yngre romertid og ældre germanertid: tendenser i samfundsudviklingen. *KUML* 1986. s.95-231.

Rosenberg Andersen, A. 2004. Stil, teori og keramik. I: H. Lyngstrøm (ansv.), E. Brinch Petersen & B. Storgaard (red.). *Vandkunstens mange ansigter. 18 arkæologiske essays*. København: SAXO- instituttet. Afdeling for Arkæologi og Etnologi. s. 69-74.

- 2006. Keramik – mere end bare skår? *Arkæologisk Forum* nr. 15, 2006. s. 36-39.

Sellevold, B.J. & U. Lund Hansen & J.B. Jørgensen 1984. *Iron Age Man in Denmark. Prehistoric Man in Denmark, Vol. III*. (Nordiske Fortidsminder Serie B Bind 8). København: Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab.

Stoklund, B. 2003. *Tingenes kulturhistorie. Etnologiske studier i den materielle kultur.* København: Museum Tusculanum.

Tischler, F. 1955. *Das Gräberfeld Oberjersdal, Kreis Hadersleben.* (4. Beiheft zum Atlas der Urgeschichte). Hamburg: Hamburgisches Museum für Völkerkunde.

Vandkilde, H. 2000. Material Culture and Scandinavian Archaeology: A Review of the Concepts of Form, Funtion, and Context. I: D. Olausson & H. Vandkilde (red.). *Form, function and context: Material cultural studies in Scandinavian archaeology.* (Acta Archaeologica Lundensia series in 8, no. 31). Stockholm: Almquist & Wiksell International.

van Es, W.A. & W.A.M. Hessing (red.) 1994. *Romeinen, Friezen en Franken in het hart van Nederland*. Utrecht: Matrijs; Amersfoort: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

Vebæk, C.L. 1986. Petersminde – en sydjysk brandgravplads fra ældre romersk jernalder. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1985. s. 38-72.

Voss, O. & M. Ørsnes-Christensen 1949. Der Dollerupfund. Ein Doppel-grab aus der römischen Eisenzeit. *Acta Archaeologica* XIX 1948. s. 209-271.

Watt, M. 2003. Våbengrave – regionale forskelle inden for våbentyper og gravskik i Danmark, 100 f. Kr. – 400 e. Kr. I: L. Jørgensen, B. Storgaard & L. Gerbauer Thomsen (red.). *Sejrens Triumf. Norden i skyggen af det romerske imperium*. København: Nationalmuseet. s. 180-193.

Wiell, S. 1997. *Flensborgsamlingen 1852-1864 – og dens skæbne*. Flensborg: Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

Worsaae, J.J.A. 1865. *Om Slesvigs eller Sønderjyllands Oldtidsminder. En sammenlignende undersøgelse*. Kjøbenhavn: J. H. Schultz.

Upubliceret

Hansen, H.J. 1982. Drengsted. En ældre romersk urnegravplads fra Sønderjylland (del 1). En behandling af den ældre romerske gravkeramik i Syd- og Sønderjylland med henblik på en opstilling og datering af keramiktyper ved hjælp af EDB (del 2). Speciale til magisterkonferens, Københavns Universitet.

Figurliste

Forside: Udsnit af Sønderjylland. *Efter Danmark 1:850.000 Kort & Matrikelstyrelsen* http://www.kms.dk/Sepaakort/Kort+til+print (24/4 2008)
Olgerdiget. *Efter Grane 2007:251 fig. 114*
Olgerdiget. *Efter Jensen 2003:588*

figur 0: Voldanlæg og søspærringer fra RJ. Efter Grane 2007:250 fig. 112 ....s. 6

figur 0: En genstands identitets tre funktionelle dele. Efter Vandkilde 2000:22 f....s. 24

figur 1: Larssons tre niveauer for den keramiske analyse af mønstre i forhold til etnisk identitetsmarkering. Efter Larsson 2006:86 ff ....s. 31

figur 2: Variationsmuligheder for beholdere og deres indhold i den almindelige og elitens rituelle gravkontekst ....s. 32

figur 2: Skandinavien iflg. Plinius fortolket af Grane. Efter Grane 2007:213 fig. 81 ....s. 40

figur 3: Neumanns keramiske hovedtyper for OJK. Efter Neumann 1982:73 ff ....s. 44

figur 4: Generelle tendenser i sammenhængen mellem køn og gravgods ud fra danske jernaldergrave med bevarede skeletter. Efter Sellevold m.fl. 1984:227 ff....s. 51

figur 5: Nordslesvigske importgrave udelukkende fra B2 og deres mulige efterfølgere. Jf. bilag I ....s. 52

figur 6: ÆRJ importgravenes indhold af beholdere og deres placering. Jf. bilag I....s. 53

figur 7: Funktionsdeling af importeret drikkeservice....s. 54

figur 7: De små skåle fra Dollerupgård. Efter Voss & Ørsnes-Christensen 1949:226 fig. 12 ....s. 55

figur 8: Keramikken og dens placering i ÆRJ gravene i Hjemsted. Jf. bilag II....s. 56

figur 9: Keramiske former i ÆRJ gravene fra Hjemsted. Jf. bilag II....s. 57

figur 9: Keramiske eksempler fra Hjemsted illustrerende den lokale tolerancerame. Efter Ethelberg 1986:118 & 134 ....s. 57

figur 10: Keramikken i ÆRJ importgravene. Jf. bilag I....s. 58

figur 10: Dollerupgård oversigtstegning. Efter Voss & Ørsnes-Christensen 1949:211 fig. 2....s. 58

figur 11: ÆRJ importgravenes keramik set i lyset af den lokalt opstillede tolerancerame. Jf. figur 10 & bilag I....s. 59

figur 12: Jernknive i jordfæstegravene fra ÆRJ. Jf. bilag I og II....s. 60

figur 12: Vaseformet krukke fra Dollerupgård A1. Efter Voss & Ørsnes-Christensen 1949:225 fig. 10....s. 62

figur 12: Bronzesitula og rundet krukke fra Dollerupgård hhv. A2 og A0. Efter Voss & Ørsnes-Christensen 1949:244 fig. 32....s. 63

figur 12: Mulige anledninger til afholdelse af importbegravelse som social begivenhed og deres konsekvens for tolkningen af gravlagtes relation til gravens udstyr....s. 64

figur 12: Glasbæger og hankekar fra kammergraven i Enderupskov. Efter Rieck 1980:34 fig. 6 & 33 fig. 5 ....s. 65

figur 13: Jordfæstegrave i Hjemsted fra C3 og deres beholdere. Jf. bilag III....s. 66

figur 13: Gravplads i Galsted med firkantet grøft om urnegrav. Efter Ethelberg 2003:207 fig. 77,3 ....s. 68

figur 13: Nordslesvigske stormandsgårde. 1) Hammelev Nørremark 2) Stepping Mølle 3) Kærbølling 4) Galsted. Efter Ethelberg 2003: fig. 78 & 81 & 82 & 88 .....s. 70

figur 13: Øksenhede. Efter Andersen 2005:55 fig. 14 .....s. 72

figur 13: Hybridbyggeri fra De Horden med ekstra søjlegang på et langhus i lokal stil. Efter van Es & Hessing 1994:59 fig. 44.....s. 73

figur 13: Storgård fra Rosenholmvej i Tjørring. Efter Olesen & Rostholm 2004:14 fig. 8.....s. 73

figur 13: Broskovvejen på Stevns. Efter Hvass 2001:144 .....s. 74

Bilag I: Katalog over nordslesvigske importgrave fra B2

Efter Lund Hansens katalog (1987:407 f.) og supplerende litteratur. Genstande i kursiv findes kun i Lund Hansens katalog. Grave dateret B2/C1a er ikke medtaget.

Dollerupgård

Fremkomst:

Udgravet 1947 af Voss og Ørsnes-Christensen i forbindelse med råstofudvinding

Type:

Dobbelt jordfæstegrav med bevarede spor af kisterne **A1** og **A2**.

Kommentar:

Tre ødelagte og en ældre grav fremkom i grusgraven. Yderste østlige del af dobbeltgraven er bortgravet ved grustagning. Der er gravet mere af fodenden i **A1** end i **A2**, så her kunne være fjernet et importsæt.

Fra samme område blev indleveret i 1873 og 1880 materiale fra en urnegrav i "tvillingehøjene" indeholdende et glasbæger dateret til C (Lund Hansen 1987:429).

Indhold:

Keramik

Mellem gravene stod to sæt keramik knyttet til hver sin grav bestående af hhv. en rundet, tohanket krukke og en vaseformet, ethanket krukke kombineret med hhv. en fodskål/kop og en etleddet skål med vandret hank. I **A1** var en vaseformet, ethanket krukke i hovedenden og en toleddet skål placeret i en etleddet skål med vandret hank i fodenden. I **A2** stod en vaseformet, ethanket krukke i hovedenden, og i fodenden sammen med importvarerne stod to lerkar: en toleddet skål og en etleddet skål med vandret hank.

Import

I **A2** stod i fodenden to bronzesitula (E26) og to forgyldte sølvbægre (E 170) delvist dækket uden på og inden i af barkflet. Dertil er som løsfund fremkommet en hank til et bronzefodbækken (E 99-100), som muligvis stammer fra den bortgravede del af graven og hører sammen med sølvbægrene.

Øvrige genstande

I **A1**: Ligets tandemalje, sølvbelagt jernfibel, beslag fra to drikkehorn, spor af bronze og jern, tre lange sølvkroge, sølvspænde, guldfingerring og 2x3 runde sølvplader (muligvis fra sko).

I **A2**: Ligets tandemalje, sølvfibel, sølvperle, to guldfingerringe, opløst metal, to sølvindlagte sporer, i fodende tre runde sølvplader, en række runde sølvplader og opløst sølv, ca. 70 sølvnitter, en blå glasperle og en benkam. Ved importen var en træbakke eller et trækar med lodrette sider. En jernkniv var placeret ved karrene i fodenden. Under sølvbægrene stod en træbakke med vidjeflet i siderne. Under de to

lerkar fandtes en ubestemmelig genstand af hornagtig beskaffenhed.

Bevaret organisk materiale begge kister i forbindelse med metallerne bl.a. stof, snor og pels.

Øvrig litteratur:

Voss & Ørsnes-Christensen 1949

Brokjær

Fremkomst:

Indleveret af lægmand i 1877. To sammenblandede grave.

Type:

Brandgrave hvor østlandskedler med trælåg var brugt som urner. De stod tæt, så der har muligvis været tale om en dobbeltgrav.

Kommentar:

De blandede genstande dateres alle inden for B2. Muligvis stammer gravene fra en større urnegravplads. Tilsvarende rigere grav fra B2/C1a blev indleveret i 1878 bl.a. med sølvbæger.

Indhold:

Keramik

En toleddet skål, en kop/fodskål med hank, en etleddet skål med en vandret hank samt skår af en sandsynligvis vaseformet krukke. Keramikken var sekundært brændt.

Import

To østlandskedler (E 40), rester af en østlandskedel (E 37-43), fragmenter af en bronzekasserolle (E 142-43), fragmenter af brandskadet øse-si sæt (E 60) begge med fabrikations-stempel samt brandskadet glas fra et bæger.

Øvrige genstande

En sølvindlagt bronzespore, et sporerpar med sølvindlægning, 4 fragmenter af jernsporer, to guldfingerringe, jernremspænder, jernbeslag, remender i bronze, to jernknive, sølv- og bronzebeslag (evt. til sko), drikkehornsbeslag fra to horn, randbeslag, ubestemmelige jernfragmenter af kedel? el. saks?, tekstilfragmenter af fin kvalitet. Dertil fragmenterede våben: et sværd, en spydspids, en jernøkse, en jernskjoldbule og et bronzebeslag fra en kniv- el. sværdskede.

Øvrig litteratur:

Engelhardt 1881, Rasmussen 1995

Gjenner

Fremkomst:

Udgravet ca. 1905

Type:
Brandgrav i høj – muligvis centralgrav – med lerurne.

Kommentar:
Importgraven Bodum Mark fra B2/C1a (Lund Hansen 1987:430) ligger nær denne grav, og skal muligvis ses som dens efterfølger.

Indhold:
Keramik

Urnen er en vaseformet krukke med mindst en hank.

Import

Et øse-si sæt (E 160).

Øvrige genstande

En jernkniv med bengreb, en benkam, en guldfingerring, to jernremspænder, en bronzespore og to jernsporer, en prydplade i sølv, jernfragmenter og brændte ben.

Øvrig litteratur:
Neergaard 1916, Norling-Christensen 1960

Kastrup 1

Fremkomst:
Udgravet 1937-38 af Neumann og tolket offerplads, men genfortolket som gravhøj af Jakobsen (1975).

Type:
Sekundær brandgrav i høj med lerurne.

Kommentar:
I Kastrup er antallet af grave, deres indhold og placering i den kraftigt nedpløjede Sydhøj svære at udlede. Uden for højen under stenlægningen var endnu en urne med brændte ben og ”kvindesager” (Jakobsen 1975:30). På oversigtsplanen (Neumann 1957:239 fig. 1) er indtegnet to områder kaldet hhv. ”bronzer 9” og ”bronzer 10”, men kun indholdet af sidstnævnte er beskrevet som en samling dårligt bevarede jern og bronzegenstande og en guldfingerring. Set i lyset af de øvrige elitegraves indhold samt de to små skåle udledt af samme lag, kunne der være tale om endnu en grav evt. med import og de nedenfor kursivmarkerede genstande. Om dette også gælder ”bronzer 9” er uvist. I laget var rester af tenvægte, en jernpilepids?, slagger og rester af ko, hest og svin, hvilket sammen med de mange keramikskår (se nedenfor) har ledt til omtolkningen af laget som opblandet med bopladsfyld frem for et offerlag (Jakobsen 1975:34). Kastrup 1 er i øvrigt ikke indtegnet på planen, men kun beskrevet i teksten. Kastrup 1 og 2 s udsagnsværdi er altså ufuldstændig. Pålideligt er indholdet i urnerne, men i forhold til antallet af beholdere knyttet til gravene kan flere være gået tabt i de omgivende lag fx træspanden i laget over Kastrup 2. Mellem Nordhøjen og Sydhøjen har stået en bautasten nærmest sidstnævnte.

Indhold:

Keramik

Urnen var en vaseformet krukke med mindst en hank. Laget, hvori urnen stod, indeholdt 450 kg skår. Heraf kunne kun samles to små ikke-specificerede skåle.

Import

To hankeringe fra et stort metalkar, som typemæssigt ikke kan bestemmes.

Øvrige genstande

To sporer, spænder, to sølvbeslag, en kniv, nogle tykke jernstænger og fåreknogler. Af våben fandtes et sværd, en skjoldbule, et skjoldhåndtag, en lanse og et spyd.

Dertil en *hvæssesten, en fibel, en jernnål og drikkehornsbeslag*, som Lund Hansen muligvis har udledt af det opblandede lag urnen stod i.

Øvrig litteratur:

Neumann 1957, (Jakobsen 1975).

Kastrup 2

Fremkomst:

Udgravet 1937-38 af Neumann og tolket offerplads, men genfortolket som gravhøj af Jakobsen (1975).

Type:

Central brandgrav i høj med lerurne.

Kommentar:

Se Kastrup 1.

Indhold:

Keramik

Urnen var en rundet krukke med mindst en hank. I brandlaget over urnen var potteskår af bl.a. ildbuk og *lerskiver*.

Import

I urnen var en østlandskedel (E 37-43).

Øvrige genstande

I urnen var drikkehornskæder og –splitter, metalskiver, en kniv, en saks, fire sporer, to knogler af får, et lillefingerled af menneske (eller kat? jf. Hardt 2003:87). Af våben fandtes en skjoldbule, et skjoldhåndtag, to lanser og et sværd.

I brandlaget over urnen fandtes et jernbeslag fra en træspand, en drikkehornskæde og –splitter, bennålsstumper og to metalskiver med huller ved randen.

Øvrig litteratur:

Neumann 1957, Jakobsen 1975.

Kastrup Nordhøj

Fremkomst:

Udgravet i 1973 af Jakobsen.

Type:

Jordfæstegrav i høj.

Kommentar:

Selve højen var kraftigt nedpløjet. Nord for højen var en urne med brændte ben og en benkam. Mellem Nordhøjen og Sydhøjen har stået en bautasten nærmest sidstnævnte.

Indhold:

Keramik

I hovedenden op ad kistens side (inder eller yderside er uklart) var en ethanket, vaseformet krukke. En tohanket, rundet krukke var i midten af graven (forhold til kiste usikkert) og en toleddet skål med hank og et fodbæger stod i fodenden i eller over kisten.

Import

Uden for kisten (midt for eller ved hovedenden) var en bronzekasserolle med fabrikationsstempel (formodentlig E142).

Øvrige genstande

I kisten var en guldring og en jernkniv.

Uden for kisten (midt for eller ved hovedende) var to drikkehornsendedopper og to sporer svøbt i klæde. Ved de to små kar i fodenden lå en jernkniv med træskaft.

Øvrig litteratur:

Jakobsen 1975.

Bilag II: Katalog over Hjemsteds jordfæstegrave fra ÆRJ

Følgende oversigt dækkende 10 anlæg er sammensat ud fra katalogerne i Ethelberg 1986 og 1990.

Grav 120

Uden for kisten:

18 lerkarskår spredt i fylden og to lerskåle fra kistelåget. Den ene etleddet og den anden toleddet.

I kisten:

En guldfingerring og en vaseformet, ethanket krukke (muligvis fra låget), en jernkniv og skeletspor?

Kommentar:

Den vestlige del var forstyrret af en moderne grøft og bioturbation.

Grav 218

Uden for kisten:

Fem skår fra forskellige lerkar og et stk. bearbejdet flint i fylden.

I kisten:

Kommentar:

Ingen kistespor, men få cm over bunden var fylden mørkere inden for et firkantet område, hvilket kan angive kisteplaceringen. Området er dog forstyrret i den ende, hvor genstandene er placeret, hvorfor forhold til kisten ikke med sikkerhed kan afgøres. Her lå en fragmenteret, rundet krukke med en hank bevaret, en toleddet skål og to jernknive.

Grav 222

Uden for kisten:

I kisten:

Kommentar:

Østsiden af graven var bortgravet af moderne anlæg. Tre lerkar var i gravens sydende: en tohanket, rundet krukke, et fragment af en vaseformet, ethanket krukke (Ethelberg kalder den S-svajet, men den ligner en vase som de øvrige benævnte her (Ethelberg 1986:135 x83) og et fodbæger.

Grav 266

Uden for kisten:

I kisten:

Kommentar:

Der var ingen sikre kistespor eller gravgaver. Spredt i fylden var 15 lerkarskår fra forskellige kar. I graven var nedgravet en senere urne.

Grav 1404

Uden for kisten:

18 lerkarskår fra forskellige kar.

I kisten:

Skeletspor, en jernkniv, en jernfibel, 6 små dynger af mindre sten og en toleddet skål og et lidt større fragmenteret kar, sandsynligvis en toleddet skål.

Kommentar:

Graven var en del af et sammenhængende fyldskifte med tre grave i alt. Den var forstyrret af yngre grave, bioturbation og en moderne grøft.

Grav 1406

Uden for kisten:

Spredt i fylden var 17 skår fra forskellige lerkar. Fire lerkar var placeret på kistens låg: En tohanket, rundet krukke, to etleddede skåle og en toleddet skål.

I kisten:

Muligvis skeletspor, en jernkniv, en bennål, et jernspænde og en række af mindre sten.

Kommentar:

Vestenden var forstyrret af bioturbation

Grav 1433

Uden for kisten:

Flere mindre lerkarskår var spredt i fylden.

I kisten:

En jernkniv og et jernspænde.

Kommentar:

Grav 3486

Uden for kisten:

En toleddet skål var placeret i en etleddet skål. Dertil er noteret 29 lerkarskår fra forskellige kar, men deres placering er ikke angivet.

I kisten:

Kommentar:

Graven viste ingen klare kistespor, men havde en mørk fyld i midten, som antydede kistens placering. Karrenes sandsynlige placering var uden for kisten.

Grav 9714

Uden for kisten:

12 skår fra forskellige lerkar fandtes i fylden.

I kisten:

Skeletspor, tre skår i en yngre grav fra et toleddet kar – muligvis en skål – som kan have stået ved afdødes hoved.

Kommentar:

Gravens vestende var bortgravet af en yngre grav.

Grav 11.128

Uden for kisten:

67 lerkarskår fra forskellige kar fandtes spredt i fylden.

I kisten:

Skeletspor, en jernkniv og tre lerkar i fodenden: en tohanket, rundet krukke og to toleddede skåle.

Kommentar:

Et yngre stolpehul var nedgravet i de øverste lag af graven.

Bilag III: Katalog over Hjemsteds jordfæstegrave fra C3

Ethelberg benævner perioden hhv. NH og RMH, hvor sidstnævnte betegner en sydvestjysk diskontinuitet mellem C2 og C3 (Ethelberg 1986). Følgende oversigt over 9 grave fra Hjemsted, som placerer sig inden for perioden, bygger på kataloget i Ethelberg 1986.

Grav 303

Uden for kisten:

10 lerkarskår af flere kar blev fundet spredt i fylden.

I kisten:

Et hankekar og et bronzebånd. Mange glasperler fra kæder om halsen og hen over brystet samt hægter og maller (6 sæt), rør og hængesmykker i sølv. Formodentlig to bronzefibler, en blikfibel med guldbelægning og en sølvblikfibel.

Kommentar:

Grav 1008

Uden for kisten:

Et hankekar. En træspand viste sig som et cirkulært træspor. 12 lerkarskår fra forskellige kar blev fundet spredt i fylden.

I kisten:

En hel og mindst to fragmenterede bronzefibler.

Kommentar:

Grav 145

Uden for kisten:

Mindst 28 lerkarskår fra forskellige kar fremkom i fylden.

I kisten:

Et lerkar med S-svajet profil og en jernkniv

Kommentar:

Graven var del af et stort sammenhængende fyldskifte med flere grave bl.a. grav 146. Kisten er klart udskilt fra de øvrige grave.

Grav 146

Uden for kisten:

Mindst 18 lerkarskår fra forskellige kar.

I kisten:

Et lerkar med S-svajet profil.

Kommentar:

Graven var del af et stort sammenhængende fyldskifte med flere grave bl.a. grav 145. Kisten er klart udskilt fra de øvrige grave.

Grav 239

Uden for kisten:

I kisten:

Kommentar:

Anlægget var forstyrret af moderne nedgravninger. Et fragmenteret lerkar herfra ligner de øvrige graves S-svajede kar i profil. Ingen øvrige gravgaver er bevaret.

Grav 305

Uden for kisten:

Spredt i fylden var 56 lerkarskår fra forskellige kar. Derudover fandtes i graven fra en urne skår, brændte ben og muligvis brændt glas.

I kisten:

Et hankekar, to glasperler og to ravperler samt spor af sølv.

Kommentar:

Graven er både forstyrret af en brandgrav samt en eller to jordfæstegrave. Enkelte jernbeslag tilhørende selve kisten blev fundet.

Grav 307

Uden for kisten:

I kisten:

Kommentar:

Kistesporene var usikre. Spredte lerkarskår blev fundet i fylden, og et hankekar fremkom i graven.

Grav 318

Uden for kisten:

Et kar blev fundet i en moderne forstyrrelse, og 8 skår fra forskellige kar fremkom i fylden.

I kisten:

En jernkniv, et muligt bæltespænde i bronze og randen af et kar.

Kommentar:
Graven var del af et større fyldskifte samt let forstyrret af en nyere grøft.

Grav 1402

Uden for kisten:
83 lerkarskår fra forskellige kar fandtes spredt i fylden. Lerkar med S-svajet profil.

I kisten:
Ingen genstande fremkom i kisten, som dog havde en tværgående række af 6 mindre sten i den ene ende.

Kommentar: